ICE®

MIRACLES
EXCLUSIVE FOR GPSC
(CLASS 1/2, P.I., S.T.I., DY.SO., DY. MAMLATDAR)

સંપાદક : મૌલિક ગોંધિયા | VOLUME 27 | 22 to 28 MAR - 2021

શહીદ દિવસ

ગાંધી શાંતિ પુરસ્કાર

ગ્લોબલ હેપીનેસ રિપોર્ટ - 2021

CLICK TO JOIN WHATSAPP joinicerajkot.com
FOLLOW US ON INSTAGRAM icerajkot
FOLLOW US ON YOUTUBE icerajkot
JOIN TELEGRAM t.me/icerajkotofficial

INDEX

1. બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા...1

- સ્વાસ્થ્યનો અધિકાર................................01
- રાજ્યની અનામત ક્વોટા મર્યાદા................02
- કિશોર ન્યાય સુધારણા બિલ, 2021....03
- રાષ્ટ્રીય સંલગ્ન અને આરોગ્ય સંભાળ પ્રોફેશનલ્સ કમિશન બિલ, 2020.....05
- બંધારણ (125મો સુધારો) બિલ, 2019.........06
- સંસદ દ્વારા નાણાકીય બિલ 2021 પસાર કરવામાં આવ્યું............07
- ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી વ્યૂહરચના..........08
- ગ્રાન્ટની પૂરક માંગ.................................09
- પ્રશ્નોત્તરી..10

2. અર્થતંત્ર.............................12

- યુનિવર્સલ બેંકો અને લઘુ નાણાંકીય બેંકો માટેની અરજીઓનું મૂલ્યાંકન કરવા માટેની સમિતિ...12
- માર્કેટ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સંસ્થા.....................12
- રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાનું ઓપન માર્કેટ ઓપરેશન્સ..13
- ચૂંટણી બોન્ડ.......................................14
- રાષ્ટ્રીય ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફાઇનાન્સિંગ અને ડેવલપમેન્ટ બેંક બિલ, 2021...................15
- નવા બેંક લાઇસન્સની તપાસ માટે નવી સમિતિ..16
- પ્રશ્નોત્તરી..17

3. આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટનાઓ.....19

- યુએસ ભારત આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ પહેલ..19
- 'યુએસ-ભારત હોમલેન્ડ સિક્યોરિટી ડાયલોગ' ફરી શરૂ થશે......................................19
- સુએજ કેનાલ.......................................20
- પ્રશ્નોત્તરી..20

4. વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી....21

- ભારત અને ફ્રાન્સ ત્રીજા સંયુક્ત અવકાશ મિશન પર કામ કરી રહ્યા છે..................21
- ફ્લેક્સિબલ ફ્યુઅલ વ્હિકલ્સ (FFV)......21
- 'વજ' ભારતીય કોસ્ટગાર્ડમાં કાર્યરત થયું...21
- ઇસરો અને IIST એ ભાવિ પ્રોજેક્ટ્સ માટે સાથે કામ કરવાનું નક્કી કર્યુ....22
- ઇસરો એ GISAT-1 પ્રક્ષેપણ શેડ્યૂલમાં ફેરફાર કર્યો.......23
- નાસા અને ઇસરોનું સંયુક્ત પૃથ્વી-સર્વેલન્સ મિશન 'નિસાર'...23
- પ્રશ્નોત્તરી..24

5. યોજના/પોર્ટલ/રિપોર્ટ..........25

- ગ્લોબલ હેપીનેસ રિપોર્ટ, 2021.......25
- કોવિડને કારણે ગરીબીમાં વૃદ્ધિ : પ્યૂ રિપોર્ટ....25
- વૈશ્વિક જળ સંકટ: યુનિસેફ.......27
- ગ્રામ ઉજાલા કાર્યક્રમ.......................28
- નિકાસ ઉત્પાદનો પર ડ્યુટી અને કરોમાં મુક્તિ (RoDTEP) યોજના.......29
- પાવર ગ્રીડ ઇ-ટેન્ડરિંગ પોર્ટલ-PRANIT....30
- રાષ્ટ્રીય બાયોફાર્મા મિશન........30
- 'MICE Roadshow – Meet in India' બ્રાન્ડ મધ્યપ્રદેશમાં લોન્ચ કરાયું.........31
- વિશ્વ વિકાસ અહેવાલ 2021...................31
- નેટ શૂન્ય ઉત્સર્જન ઉર્જા પ્રણાલીમાં ફેરફાર....32
- વ્યવસાયિક જવાબદારી અને ટકાઉપણું અહેવાલ..33
- વાઘ પુનર્વસન પરિયોજના........................34
- પ્રશ્નોત્તરી..35

INSTITUTE FOR COMPETITIVE EXAMS

6. પર્યાવરણ અને ભૌગોલિક ઘટનાઓ.........................37

- કેન-બેતવા ઇન્ટરલિંકિંગ પ્રોજેક્ટ..........37
- રણથંભોર વાઘ અભયારણ્ય: રાજસ્થાન..37
- ડિઝાસ્ટર ફ્રેન્ડલી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માટે ગઠબંધન 38
- એક શિંગડાવાળા ગેંડા.............................38
- આબોહવા ફાઇનાન્સ.............................39
- પ્રશ્નોત્તરી...41

7. ઈતિહાસ અને સંસ્કૃતિ.......42

- તોમર રાજા અનંગપાલ દ્વિતીય..................42
- પેપ્સુ મુઝારા આંદોલન(Pepsu Muzara Movement).........42
- ડો. રામ મનોહર લોહિયા...........42
- અહોમ સામ્રાજ્યના કમાન્ડર લચીત બોડફુકન...43
- પારદર્શક પર્યટન સ્થળ યોજનાનો વિકાસ...44
- પ્રશ્નોત્તરી...45

8. અન્ય સંક્ષિપ્ત વર્તમાન પ્રવાહો..............................46

- આંતરરાષ્ટ્રીય વનીકરણ દિવસ.........46
- શહીદ દિવસ...46
- ડિપ્થેરિયાના કેસમાં વધારો.....................47
- સિંધુ જળ આયોગની બેઠક...................48
- ‘દુર્લભ રોગો’ થી સંબંધિત આરોગ્ય નીતિ...49
- 20 માર્ચે વિશ્વ ચકલી દિવસ મનાવવામાં આવ્યો...49
- 67મા રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ પુરસ્કારો વિજેતાઓની સૂચિ..................................50
- 24 માર્ચ: વિશ્વ ક્ષય રોગ.........................50
- ફિચ રેટિંગ્સે ભારતના વિકાસની આગાહીને સુધારીને 12.8% કરી છે......................50
- આંતરરાષ્ટ્રીય બૌદ્ધિક સંપત્તિ સૂચકાંકમાં ભારત 40 મા ક્રમે..................................51
- ગોવામાં ‘હુનર હાટ’ ની 28 મી આવૃત્તિ શરૂ થઈ...................................51
- ખેલો ઈન્ડિયા યોજના 2025-26 સુધી વિસ્તૃત થઈ..52
- NATHEALTHની 7 મી વાર્ષિક સમિટ યોજવામાં આવી...................................50
- કેન્દ્રીય બજેટ 2021-22..52
- અસમાનતા ઘટાડવાની પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક 2020: ઓક્સફેમ.....................53
- ‘ડબલ મ્યુટન્ટ’ કોરોના વાયરસ વેરિઅન્ટ...54
- રેફ્રિજરેશન સિસ્ટમ પુસા-FSF...........55
- ભારત માટે હિલિયમ સંકટ..........56
- ગ્રાહક સુરક્ષા (ઇ-કોમર્સ) નિયમો, 2020 માં સુધારાની ભલામણ......57
- ગાંધી શાંતિ પુરસ્કાર....58
- ‘શિગમો’ ઉત્સવ..59
- પ્રશ્નોત્તરી...59

INSTITUTE FOR COMPETITIVE EXAMS

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

1. બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા

સ્વાસ્થ્યનો અધિકાર

➤ તાજેતરમાં રાજસ્થાનના મુખ્યમંત્રીએ રાજસ્થાનના 'પબ્લિક હેલ્થ મોડેલ' લાગુ કરવાની જાહેરાત કરી છે, જેમાં 'સ્વાસ્થ્યના અધિકાર' ની સાથે–સાથે વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઇઝેશન (WHO) દ્વારા સૂચવેલા નિવારક, પ્રાથમિક અને રોગનિવારક સંભાળનાં પગલાં શામેલ હશે.

Back to Basics : રાજસ્થાનનું 'જાહેર આરોગ્ય મોડેલ'

➤ રાજ્ય સરકાર દ્વારા આરોગ્યના માળખાને મજબૂત બનાવવા અને તમામ નાગરિકોને આરોગ્ય સુવિધાઓની પહોંચ સુનિશ્ચિત કરવા માટે 'મુખ્યમંત્રી સ્વાસ્થ્ય ચિરંજીવી યોજના' શરૂ કરી છે.

➤ આ યોજના રાજ્યમાં દરેક પરિવારને 5 લાખ રૂપિયા સુધીનો વાર્ષિક તબીબી વીમો આપશે.

➤ ભારતીય આરોગ્ય સંસ્થાન સંશોધન સંસ્થા (IIHMR) એ દર્દીઓ માટે ઉપલબ્ધ અધિકારો સાથે–સાથે અને સેવા પ્રદાતાઓ માટે રાજ્યમાં ઉપલબ્ધ સંસાધનો અનુસાર ધોરણો નક્કી કરવાની ભલામણ કરી છે.

➤ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત ભારતીય જાહેર આરોગ્ય ધોરણો (IPHS) ને હાલના કાર્યક્રમોના બદલાતા પ્રોટોકોલોને ધ્યાનમાં રાખીને સુધારવામાં આવ્યા છે.

ભારતીય જાહેર આરોગ્ય ધોરણ (IPHS)

➤ IPHS દેશમાં આરોગ્ય સંભાળ સેવાઓની પહોંચની ગુણવત્તામાં સુધારણા માટે કલ્પના કરેલા સમાન ધોરણોનો સમૂહ છે.

➤ IPHS સંબંધિત દસ્તાવેજોમાં હાલના પ્રોગ્રામ્સના બદલાતા પ્રોટોકોલને ધ્યાનમાં રાખીને અને ખાસ કરીને નોન–કમ્યુનિકેબલ રોગો માટે નવા પ્રોગ્રામ્સની રજૂઆતને ધ્યાનમાં રાખીને સુધારો કરવામાં આવ્યો છે.

➤ તેમાં રાજ્યો અને પ્રદેશોની વિવિધ જરૂરિયાતોને અનુરૂપ રાહત લાવવામાં આવી છે.

➤ IPHS માર્ગદર્શિકા, ગુણવત્તામાં સતત સુધારણા માટે અને મુખ્ય ચાલક તરીકે અને હેલ્થકેર સુવિધાઓની કાર્યાત્મક સ્થિતિનું મૂલ્યાંકન કરવા માટેના બેંચમાર્ક તરીકે સેવા આપે છે.

➤ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત કેન્દ્રોએ જાહેર આરોગ્ય સંભાળ સંસ્થાઓને મજબૂત બનાવવા માટે આ IPHS માર્ગદર્શિકા અપનાવી છે.

➤ સ્વાસ્થ્યનો અધિકાર : અન્ય અધિકારોની સાથે સ્વાસ્થ્યના અધિકારમાં સ્વતંત્રતા અને તેને પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર બંને શામેલ છે.

➤ સ્વતંત્રતામાં કોઈ પણ સ્વાસ્થ્ય અને શરીર (દા.ત. જાતીય અને પ્રજનન અધિકાર) ને નિયંત્રિત કરવું અને દખલથી મુક્ત થવું (દા.ત. તણાવ અને સંમિશ્રિત તબીબી સારવાર અને ઉપયોગથી મુક્ત) શામેલ છે.

➤ તથા તેને પ્રાપ્ત કરવાના અધિકારમાં દરેકને આરોગ્યના ઉચ્ચતમ સ્તર પ્રાપ્ત કરવાની સમાન તક આપવાનો સમાવેશ થાય છે.

ભારતમાં આરોગ્યના અધિકારને લગતી જોગવાઈઓ

➤ આંતરરાષ્ટ્રીય અધિવેશનઃ ભારત યુનાઈટેડ નેશનની સાર્વત્રિક અધિકારની ઘોષણા, 1948 ના અનુચ્છેદ–25 પર હસ્તાક્ષર કરનાર છે, જે ખોરાક, વસ્ત્રો, આવાસ, તબીબી સંભાળ અને અન્ય આવશ્યક સામાજિક સેવાઓ દ્વારા મનુષ્યને આરોગ્ય કલ્યાણ માટે પર્યાપ્ત જીવનધોરણનો અધિકાર આપે છે.

➤ મૂળભૂત અધિકારઃ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ–21 જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્યના મૂળભૂત અધિકારની બાંયધરી આપે છે. આરોગ્યનો અધિકાર એ પ્રતિષ્ઠિત જીવનના અધિકારમાં રહેલો છે.

➤ રાજ્ય નીતિના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોઃ અનુચ્છેદ 38, 39, 42, 43 અને 47 એ આરોગ્યના અધિકારની અસરકારક પ્રાપ્તિની ખાતરી કરવા રાજ્યોને માર્ગદર્શન આપ્યું છે.

➤ ન્યાયિક ઘોષણાઃ પશ્ચિમ બંગાળ ખેત મજદૂર સમિતિ કેસમાં (1996) માં સુપ્રીમ કોર્ટે કહ્યું હતું કે એક કલ્યાણકારી રાજ્યની સરકારની પ્રાથમિક ફરજ એ લોકોનું કલ્યાણ સુનિશ્ચિત કરવું અને લોકોને પૂરતી તબીબી સુવિધાઓ પૂરી પાડવી એ છે.

➤ પરમાનંદ કટારા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (1989) માં તેના ઐતિહાસિક ચુકાદામાં સુપ્રીમ કોર્ટે કહ્યું હતું કે ડોક્ટર ભલે સરકારી હોસ્પિટલમાં હોય અથવા બીજે ક્યાંય હોય પણ દરેક ડોક્ટરને જીવન રક્ષા માટે યોગ્ય કુશળતા સાથે તેમની સેવાઓ આપવી તેની પ્રાથમિક ફરજ છે.

ભારત માટે આરોગ્યના અધિકારનું મહત્વ

➤ હેલ્થકેર આધારિત અધિકારોઃ લોકો સ્વાસ્થ્યના અધિકારના હકદાર છે અને સરકાર દ્વારા આ દિશામાં પગલાં લેવાની તેની જવાબદારી છે.

➤ આરોગ્ય સેવાઓ સુધી વ્યાપક પહોંચઃ તે દરેકને સેવાઓનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ બનાવે છે અને ખાતરી કરે છે કે સેવાઓ મેળવનારા લોકોના સ્વાસ્થ્યને સુધારવા માટે સેવાઓની ગુણવત્તા પૂરતી છે.

➤ ખર્ચ ઘટાડવોઃ લોકોને આરોગ્ય સેવાઓ પર ખર્ચ કરવાના આર્થિક પરિણામોથી રક્ષણ આપે છે અને તેમને ગરીબીમાં ધકેલી દેવા જેવા જોખમો ઘટાડે છે.

પડકારો

- પ્રાથમિક આરોગ્ય સેવાઓમાં ઘટાડો: દેશમાં હાલની જાહેર પ્રાથમિક આરોગ્ય સંભાળનો અવકાશ મર્યાદિત છે.
- ત્યાં સુધી કે એક સારી રીતે કાર્યરત જાહેર પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રમાં પણ માત્ર ગર્ભાવસ્થાની સંભાળ, મર્યાદિત બાળ સંભાળ અને રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય કાર્યક્રમોથી સંબંધિત સેવાઓ આપવામાં આવે છે.
- અપૂરતું ભંડોળ: ભારતમાં જાહેર આરોગ્ય ભંડોળ પર ખર્ચ સતત ઓછો રહ્યો છે (જીડીપીના લગભગ 1.3%).
- OECD અનુસાર, ભારતનો કુલ 'આઉટ-ઓફ-પોકેટ' ખર્ચ જીડીપીના આશરે 2.3% જેટલો છે

આગળનો રસ્તો

- વધુ નાણાંની ફાળવણી: રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય નીતિ, 2017 માં કરેલી પૂર્વધારણા અનુસાર, આરોગ્ય પરના જાહેર નાણાકીય વિકાસને જીડીપીના ઓછામાં ઓછા 2.5% સુધી વધારવો જોઈએ.
- આ સંદર્ભે આરોગ્યના અધિકારને સમાવિષ્ટ કરવા માટેનો એક વ્યાપક જાહેર આરોગ્ય કાયદો સંસદ દ્વારા પસાર કરી શકાય છે.
- નોડલ હેલ્થ એજન્સીની રચના: રોગની દેખરેખ સંબંધિત કાર્યો કરવા માટે નિયુક્ત અને સ્વાયત્ત એજન્સી બનાવવાની જરૂર છે, જે આરોગ્ય, આરોગ્ય સંબંધિત મુખ્ય વિભાગોની નીતિઓના સ્વાસ્થ્ય પ્રભાવ વિશેની માહિતી એકઠી કરે છે, રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય ડેટા જાળવે છે જેથી જાહેર આરોગ્ય નિયમોનું અમલીકરણ અને લોકો સાથે સંબંધિત માહિતીનો પ્રસાર થઈ શકે.

રાજ્યની અનામત ક્વોટા મર્યાદા

- તમિલનાડુએ સુપ્રીમ કોર્ટની એક બંધારણીય બેંચને કહ્યું કે અનામતની ટકાવારી અલગ-અલગ રાજ્યોના 'વ્યક્તિલક્ષી અથવા વિષયગત સંતોષ' પર છોડી દેવી જોઈએ.
- વિષયગત સંતોષ રાજ્યના વિવેકને સંદર્ભિત કરે છે કે તે સામાજિક અને શૈક્ષણિક પછાત વર્ગોને ચિહ્નિત કરે અને રાજ્ય સરકારની નોકરીઓ અને શૈક્ષણિક પ્રવેશમાં તેમના માટે અનામતની ટકાવારી નક્કી કરે.
- ઈન્દ્રા સાહની કેસ (જેને મંડલ કમિશન કેસના નામે પણ ઓળખવામાં આવે છે) માં ન્યાયાધીશોની બેંચ દ્વારા કુલ આરક્ષણમાં 50% મર્યાદાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : ઇન્દ્રા સાહની અને અન્ય વિ. ભારત સંઘ, 1992

- સુપ્રીમ કોર્ટે પછાત વર્ગો માટે 27% આરક્ષણ જાળવી રાખીને ઉચ્ચ જાતિઓમાં આર્થિક રીતે પછાત વર્ગો માટે 10% સરકારી નોકરી માટે સરકારી જાહેરનામું લાગુ કર્યું.
- આ કિસ્સામાં સુપ્રીમ કોર્ટે પણ આ સિદ્ધાંતને સમર્થન આપ્યું છે કે સંયુક્ત અનામત લાભાર્થીઓ ભારતની વસ્તીના 50% કરતા વધુ ન હોવા જોઈએ.
- આ નિર્ણયમાં, 'ક્રીમી લેયર' ના ખ્યાલને પણ મહત્વ આપવામાં આવ્યું હતું અને જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે પછાત વર્ગો માટે આરક્ષણ ફક્ત પ્રારંભિક નિમણૂકો સુધી મર્યાદિત હોવું જોઈએ અને પ્રમોશનમાં કોઈ આરક્ષણ હોવું જોઈએ નહીં.

રાજ્યો દ્વારા મર્યાદા ઉલ્લંઘન

- જોકે, સર્વોચ્ચ અદાલતે તેને ગેરબંધારણીય જાહેર કર્યું હતું.
- ઈન્દ્રા સાહની કેસ 1992 પર સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણય ઉપરાંત અનેક રાજ્યો જેમકે- મહારાષ્ટ્ર, તેલંગાણા, તમિલનાડુ, હરિયાણા, છત્તીસગઢ, રાજસ્થાન અને મધ્ય પ્રદેશ દ્વારા 50% અનામત મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરનારા કાયદા પસાર કર્યા છે.
- તમિલનાડુ આરક્ષણ અધિનિયમ, 1993 અંતર્ગત રાજ્ય સરકારની નોકરીઓ અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં 69% આરક્ષણની જોગવાઈ છે.
- જાન્યુઆરી 2000 માં, આંધ્રપ્રદેશ (તેલંગાણા સહિત) ના રાજ્યપાલે અનુસૂચિત વિસ્તારોમાં શાળાના શિક્ષકોની જગ્યાઓ માટે અનુસૂચિત જનજાતિ (ST) ના ઉમેદવારો માટે 100% અનામતની જાહેરાત કરી.
- સામાજિક અને શૈક્ષણિક રૂપથી પછાત વર્ગ માટે મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય આરક્ષણ (SEBC) અધિનિયમ, 2018 મરાઠા સમુદાય માટે 12-13% અનામતની જોગવાઈ કરે છે. આ કાયદાના કારણે 50% આરક્ષણ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન થયું.

રાજ્યોની ચિંતા

- તમિલનાડુ અને કર્ણાટક રાજ્ય મહારાષ્ટ્રની આ વાત સાથે સંમત થયા હતા કે ઈન્દિરા સાહની કેસમાં આપવામાં આવેલા ચૂકાદા દ્વારા સૂચવવામાં આવેલી 50% આરક્ષણની મર્યાદા કોઈ પત્થરની લકીર (કાયમી અથવા નિશ્ચિતપણે સ્થાપિત) નહોતી એટલે એવું નહોતું કે તેને બદલી શકાય નહીં.
- વર્ષ 1992 ના ઈન્દિરા સાહની ચુકાદાની ફરી સમીક્ષા કરવાની જરૂર હતી કારણ કે 1992 માં આ નિર્ણય પછી જમીની પરિસ્થિતિ ગઈ હતી.
- આ સિવાય, 102 માં બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, 2018 જે રાષ્ટ્રીય પછાત વર્ગ પંચને બંધારણીય દરજ્જો આપે છે, ના વિશે વિવાદ છે કે આ સામાજિક અને શૈક્ષણિક પછાત સમુદાયો (SEBCs) ને લાભ પૂરા પાડવા રાજ્ય વિધાનસભાના અધિકારક્ષેત્રમાં દખલ કરે છે.
- જો કે એક સોગંદનામામાં સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા મંત્રાલયે જણાવ્યું છે કે SEBCsને ઓળખવાની સત્તા માત્ર કેન્દ્રિય સૂચિના સંદર્ભમાં સંસદ પાસે છે અને રાજ્યોમાં અનામત માટે SEBCsની અલગ સૂચિ હોઈ શકે છે.

બંધારણ અને અનામત

- 77મો બંધારણીય સુધારો અધિનિયમ, 1995: ઈન્દિરા સાહની કેસમાં નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો કે ફક્ત પ્રારંભિક નિમણૂકોમાં આરક્ષણ લાગુ થશે, પ્રમોશનમાં નહીં.
- જો કે, બંધારણના અનુચ્છેદ 16 (4A) મુજબ, રાજ્યને અનુસૂચિત જાતિ / અનુસૂચિત જનજાતિના કર્મચારીઓના પ્રમોશનના કેસોમાં અનામતની જોગવાઈ કરવાનો અધિકાર છે, જો રાજ્યને લાગે કે રાજ્ય હેઠળની સેવાઓમાં અનુસૂચિત જાતિ / જનજાતિનું પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ સુનિશ્ચિત થયેલ નથી.
- 81મો બંધારણીય સુધારો અધિનિયમ, 2000: તેના દ્વારા અનુચ્છેદ 16 (4B) ની રજૂઆત કરવામાં આવી જે મુજબ, કોઈ ચોક્કસ વર્ષમાં અનુસૂચિત જાતિ / જનજાતિની ખાલી જગ્યાઓ પછીના વર્ષમાં ભરવા માટે અલગ રાખવામાં આવશે અને તે વર્ષની નિયમિત ખાલી જગ્યાઓમાં તેનો સમાવેશ ન કરવામાં આવે.
- 85મો બંધારણીય સુધારો અધિનિયમ, 2001: તે અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિના સરકારી કર્મચારીઓ માટે પ્રમોશનમાં અનામત માટે 'પરિણામલક્ષી વરિષ્ઠતા' ની જોગવાઈ કરે છે, તેનો અમલ વર્ષ 1995 થી થયો હતો.
- 103મો બંધારણીય સુધારો અધિનિયમ, 2019: આ અધિનિયમ આર્થિક નબળા વર્ગ (Economically Weaker Section- EWS) માટે 10% અનામતની જોગવાઈ કરે છે.
- અનુચ્છેદ 335: સંઘ અથવા કોઈ રાજ્યની બાબતોના સંદર્ભમાં સેવાઓ અને પોસ્ટ્સ માટે નિમણૂક કરવામાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના સભ્યોના દાવાઓ વહીવટની કાર્યક્ષમતા જાળવવાના ઉદ્દેશ સાથે ધ્યાનમાં રાખવામાં આવશે.

આગળનો રસ્તો

- વર્ષ 1992 ના નિર્ણયની સમીક્ષા: સુપ્રીમ કોર્ટે વિવિધ નિર્ણયોથી ઉદ્દભવતા પ્રશ્નોના સમાધાન માટે 50% આરક્ષણ ક્વોટાની મર્યાદા ધ્યાનમાં લેવી જ જોઈએ.
- સંઘીય સંરચના જાળવવી: અનામતનો નિર્ણય લેતી વખતે, તે ધ્યાનમાં રાખવું પણ જરૂરી છે કે વિવિધ સમુદાયો માટે અનામત આપતી રાજ્ય સરકારો સંઘીય બંધારણનું પાલન કરે છે કે તેનો નાશ કરે છે.
- આરક્ષણ અને યોગ્યતા વચ્ચે સંતુલન: વિવિધ સમુદાયોને અનામત આપતી વખતે , વહીવટની કાર્યક્ષમતાને પણ ધ્યાનમાં રાખવી પડશે.
- મર્યાદાથી વધુ અનામત હોવાને કારણે લાયકાતની અવગણના કરવામાં આવશે, જે સમગ્ર વહીવટની કાર્યક્ષમતાને અસર કરશે.

કિશોર ન્યાય સુધારણા બિલ, 2021

- તાજેતરમાં, લોકસભામાં કિશોર ન્યાય (બાળકોની સંભાળ અને સુરક્ષા) સુધારણા બિલ, 2021 [Juvenile Justice (Care and Protection of Children) Amendment Bill, 2021] પસાર કરવામાં આવ્યું છે જે બાળકોના રક્ષણ અને તેના દત્તક માટેની જોગવાઈઓને મજબૂત અને સુવ્યવસ્થિત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.
- આ બિલ કિશોર ન્યાય (બાળકોની સંભાળ અને સુરક્ષા) એક્ટ, 2015 [Juvenile Justice (Care and Protection of Children) Act, 2015)] માં સુધારો કરે છે. આ બિલમાં એવા બાળકો સાથે સંબંધિત જોગવાઈઓ છે કે જેમણે કાયદા હેઠળ કોઈ ગુનો કર્યો હોય અને જેને સંભાળ અને સુરક્ષાની જરૂર છે. બિલમાં બાળ સુરક્ષાને મજબૂત બનાવવા પગલા લેવામાં આવ્યા છે.

Back to Basics : ફેરફારની જરૂરીયાત

- રાષ્ટ્રીય ચાઈલ્ડ રાઈટ પ્રોટેક્શન કમિશન (National Commission for Protection of Child Rights- NCPCR) દ્વારા વર્ષ 2020માં બાળ સંભાળ સંસ્થાઓ(Child Care Institutions- CCIs) ની ઓડિટ કરાવામાં આવી, જેમાં જાણવા મળ્યું કે વર્ષ 2015ના સુધારણા પછી 90% બાળ સંભાળ સંસ્થાઓનું સંચાલન NGOs દ્વારા કરવામાં આવે છે તથા 39% CCI રજીસ્ટર્ડ ન હતા.
- ઓડિટમાં જાણવા મળ્યું છે કે છોકરીઓ માટે CCIની સંખ્યા 20% કરતા પણ ઓછી છે જેમાં 26% બાળ કલ્યાણ અધિકારીઓ ગેરહાજર છે અને કેટલાક રાજ્યોમાં છોકરીઓ માટે CCIની સ્થાપના કરવામાં આવી નથી.
- આ સિવાય, 3/5 માં શૌચાલય, 1/10 માં પીવાનું પાણી અને 15% માં અલગ પલંગ અને ડાએટ પ્લાનનો અભાવ હોવાનું જણાયું હતું.
- કેટલીક બાળ સંભાળ સંસ્થાઓનું પ્રાથમિક લક્ષ્ય બાળકોનું પુનર્વસન કરવું નહીં પરંતુ ભંડોળ મેળવવાનું છે કારણ કે આવી સંસ્થાઓમાં બાળકોને અનુદાન મેળવવા માટે રાખવામાં આવે છે.

સૂચિત બિલમાં મુખ્ય સુધારા

- ગંભીર ગુનાઓ: ગંભીર ગુનાઓમાં એ પણ શામેલ હશે, જેના માટે સાત વર્ષથી વધુ કેદની સજાની જોગવાઈ છે અને ઓછામાં ઓછી સજા સૂચવવામાં આવી નથી.
- ગંભીર ગુનાઓ એ છે કે જેના માટે ભારતીય દંડ સંહિતા અથવા અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળ સજા ત્રણથી સાત વર્ષની કેદની જોગવાઈ છે.

➤ કિશોર ન્યાય બોર્ડ (Juvenile Justice Board) એવા બાળકની તપાસ કરશે કે જેના પર ગંભીર ગુનાનો આરોપ છે.

બિન-માન્યતાપૂર્ણ ગુનાઓ

➤ આ કાયદામાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે જે ગુના માટે ત્રણથી સાત વર્ષ સુધીની જેલની સજા થાય, તે માન્યતાપૂર્ણ (જે વોરંટ વિના ધરપકડની પરવાનગી આપે છે) અને બિનજામીનપાત્ર છે.

➤ બિલ તેમાં સુધારો કરે છે અને પ્રાવધાન કરે છે કે આવા ગુનાઓ બિન–માન્યતાપૂર્ણ રહેશે.

➤ એડોપશન / દત્તક લેવું: કાયદામાં ભારત અને અન્ય દેશના સંભવિત દત્તક (એડોપ્ટિવ) માતાપિતા દ્વારા બાળકોને દત્તક લેવાની પ્રક્રિયાને નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી છે. સંભવિત દત્તક માતાપિતા દ્વારા બાળકને સ્વીકાર્યા પછી, એડોપ્શન એજન્સી એડોપ્શન ઓર્ડર મેળવવા માટે સિવિલ કોર્ટમાં અરજી કરે છે. અદાલતનો આદેશ સ્થાપિત કરે છે કે બાળક એડોપ્ટિવ પેરેંટનું છે. બિલમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે કોર્ટની જગ્યાએ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ (વધારાના જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ સહિત) દત્તક લેવાનો હુકમ જારી કરશે.

➤ અપીલ: બિલમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે, જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલા દત્તક / અપનાવવાના હુકમથી અસંતુષ્ટ કોઈપણ વ્યક્તિ આવા હુકમના મંજૂરીની તારીખથી 30 દિવસની અંદર વિભાગીય કમિશનર સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી શકે છે.

➤ આવી અપીલ દાખલ કરવાની તારીખથી ચાર અઠવાડિયામાં નિકાલ થવો જોઈએ.

➤ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટની વધારાની કામગીરીમાં આનો સમાવેશ થાય છે:
(i) જિલ્લા બાળ સુરક્ષા એકમની દેખરેખ
(ii) બાળ કલ્યાણ સમિતિની કામગીરીની ત્રિમાસિક સમીક્ષા.

➤ અધિકૃત અદાલત: આ બિલમાં દરખાસ્ત કરવામાં આવી છે કે અગાઉના કાયદા હેઠળના તમામ ગુનાઓને ચિલ્ડ્રન કોર્ટ હેઠળ આવરી લેવા જોઈએ.

➤ બાળ કલ્યાણ સમિતિઓ (CWCs): આ કાયદાની જોગવાઈ છે કે કોઈ વ્યક્તિ CWCsના સભ્ય બનવા માટે પાત્ર રહેશે નહીં જો:

➤ માનવાધિકાર અથવા બાળ અધિકારના ઉલ્લંઘનનો કોઈ રેકોર્ડ છે.

➤ જો તેને નૈતિક અસ્પષ્ટતા (ભ્રષ્ટાચાર) સાથે સંકળાયેલા કોઈ ગુના માટે દોષી ઠેરવવામાં આવ્યો હોય અને આ આરોપને રદ કરવામાં આવ્યો ન હોય.

➤ તેમને કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર અથવા કોઈપણ સરકારની માલિકીની કોઈ સાહસથી દૂર અથવા બરતરફ કરવામાં આવ્યા હોય.

➤ તે જિલ્લાની ચાઈલ્ડ કેર સંસ્થામાં મેનેજમેન્ટનો એક ભાગ હોવા જોઈએ.

➤ સભ્યોને હટાવવા: સમિતિના કોઈપણ સભ્યને રાજ્ય સરકારની ચકાસણી કર્યા પછી દૂર કરવામાં આવશે જો તે યોગ્ય કારણ વગર સતત ત્રણ મહિના સુધી CWCsની કાર્યવાહીમાં ભાગ લેતા નથી અથવા જો એક વર્ષમાં તેની સમાપ્ત બેઠકોમાં તેની હાજરી ત્રણ– ચોથા કરતા ઓછી થાય છે.

કિશોર ન્યાય (બાળકોની સંભાળ અને સુરક્ષા) અધિનિયમ, 2015

➤ આ એક્ટ કિશોર ન્યાય (બાળકોની સંભાળ અને સંરક્ષણ) અધિનિયમ, 2000 નું સ્થાન લે છે.

■ **શબ્દભંડોળમાં પરિવર્તન:**

➤ આ કાયદામાં, અગાઉના કાયદાના શબ્દોને બદલીને, 'કિશોર' શબ્દને 'બાળ' અથવા 'કાયદા સાથે સંઘર્ષ કરતું બાળક' માં બદલવામાં આવ્યું છે. આ ઉપરાંત, 'કિશોર' શબ્દ સાથે સંકળાયેલા નકારાત્મક અર્થને પણ દૂર કરવામાં આવ્યો છે.

➤ આમાં ઘણી નવી અને સ્પષ્ટ વ્યાખ્યાઓ શામેલ છે જેમકે– અનાથ, ત્યજી દેવાયેલા અને આત્મસમર્પણ કરાયેલા બાળકો અને બાળકો દ્વારા કરવામાં આવેલા નાના, ગંભીર અને ઘોર ગુનાઓ.

■ **16-18 ની વય જૂથ માટે વિશેષ જોગવાઈ:**

➤ 16-18 વર્ષની વય જૂથમાં વિકૃત ગુનાઓ કરનારા બાળ ગુનેગારો સાથે વ્યવહાર કરવા વિશેષ જોગવાઈઓ શામેલ કરવામાં આવી છે.

■ **ન્યાય બોર્ડ માટે ફરજિયાત જોગવાઈઓ:**

➤ 16-18 વર્ષની વય જૂથમાં વિકૃત ગુનાઓ કરનારા બાળ આ બિલમાં દરેક જિલ્લામાં કિશોર ન્યાય બોર્ડ અને બાળ કલ્યાણ સમિતિઓની રચનાની જોગવાઈ છે. બંને (કિશોર ન્યાય બોર્ડ અને બાળ કલ્યાણ સમિતિ) માં ઓછામાં ઓછી એક સ્ત્રી સભ્ય શામેલ હોવી જોઈએ.

■ **દત્તક સંબંધિત વિભાગો:**

➤ 16-18 વર્ષની વય જૂથમાં વિકૃત ગુનાઓ કરનારા બાળ અનાથ, ત્યજી દેવાયેલ અને શરણાગતિ લેનારા બાળકો માટે એડોપશન / દત્તક લેવાની પ્રક્રિયાને સુવ્યવસ્થિત કરવા માટે દત્તક પ્રક્રિયાઓ પર એક અલગ નવો અધ્યાય શામેલ કરવામાં આવ્યો છે.

➤ 16-18 વર્ષની વય જૂથમાં વિકૃત ગુનાઓ કરનારા બાળ આ ઉપરાંત, કેન્દ્રીય 'સેન્ટ્રલ એડોપ્શન રિસોર્સ ઓથોરિટી' (Central Adoption Resource Authority- CARA) ને એક કાયદાકીય બોર્ડનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે જેથી તે વધુ અસરકારક રીતે તેના કાર્યો કરી શકે.

➤ 16-18 વર્ષની વય જૂથમાં વિકૃત ગુનાઓ કરનારા બાળ એક્ટમાં જણાવાયું છે કે બાળકને દત્તક લેવાનો કોર્ટનો આદેશ અંતિમ રહેશે. હાલમાં વિવિધ અદાલતોમાં દત્તક લેવાના 629 કેસો બાકી છે.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

ચાઇલ્ડ કેર ઇન્સ્ટિટ્યૂટ (CCI)

- રાજ્ય સરકાર અથવા સ્વૈચ્છિક અથવા બિન–સરકારી સંસ્થાઓ દ્વારા સંચાલિત તમામ બાળ સંભાળ સંસ્થાઓ, અધિનિયમ લાગુ થયાના તારીખથી 6 મહિનાની અંદર કાયદા હેઠળ ફરજિયાત રીતે નોંધણી કરાવવી આવશ્યક છે.

રાષ્ટ્રીય સંલગ્ન અને આરોગ્ય સંભાળ પ્રોફેશનલ્સ કમિશન બિલ, 2020

- તાજેતરમાં 'રાષ્ટ્રીય સંલગ્ન અને આરોગ્ય સંભાળ પ્રોફેશનલ્સ કમિશન બિલ, 2020' ને લોકસભાએ સર્વસંમતિથી પસાર કર્યું છે.
- આ બિલનો હેતુ 'સંલગ્ન અને આરોગ્યસંભાળ વ્યાવસાયિકો' ના શિક્ષણ અને કાર્યોને નિયમન અને ધોરણસર બનાવવાનો છે.
- દેશમાં સંલગ્ન વ્યાવસાયિકોનું એક મોટું જૂથ છે અને બિલ તેમની ભૂમિકાઓને માન આપીને ક્ષેત્રને નિયંત્રિત કરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યું છે.

Back to Basics : સંલગ્ન આરોગ્ય પ્રોફેશનલ્સ

- આ બિલ 'એલાઈડ હેલ્થ પ્રોફેશનલ્સ' ને કોઈ પણ રોગ, ઈજા અથવા નુકસાનની નિદાન અને સારવાર માટે પ્રશિક્ષિત સહયોગી, ટેક્નિશિયન અથવા ટેકનોલોજીસ્ટ તરીકેની વ્યાખ્યા આપે છે.
- આવા પ્રોફેશનલ્સ પાસે ડિપ્લોમા અથવા ડિગ્રી હોવી જોઈએ.
- ડિગ્રી / ડિપ્લોમાની અવધિ ઓછામાં ઓછી 2,000 કલાક (બે થી ચાર વર્ષ સુધી) હોવી જોઈએ.

આરોગ્ય પ્રોફેશનલ્સ

- કોઈ 'આરોગ્ય પ્રોફેશનલ્સ' ની વ્યાખ્યામાં વૈજ્ઞાનિક, ચિકિત્સક અથવા અન્ય પ્રોફેશનલ્સ શામેલ છે જે અભ્યાસ, સલાહ, સંશોધન, નિરીક્ષણ કરે છે અથવા નિવારક, રોગનિવારક, પુનર્વસન, તબીબી જાહેરાત સંબંધિત આરોગ્ય સેવાઓ પૂરી પાડે છે.
- આવા પ્રોફેશનલ્સ પાસે ડિપ્લોમા અથવા ડિગ્રી હોવી જોઈએ.
- આ ડિગ્રીનો સમયગાળો ઓછામાં ઓછો 3,600 કલાક (ત્રણથી છ વર્ષના ગાળામાં) હોવો જોઈએ.

સંલગ્ન અને આરોગ્ય સંભાળ પ્રોફેશનલ્સ

- આ બિલ માન્યતાપ્રાપ્ત વર્ગો તરીકે 'સંલગ્ન અને આરોગ્ય વ્યવસાયો'ની અમુક કેટેગરીઝ સ્પષ્ટ કરે છે.
- બિલની અનુસૂચિમાં તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. આ વ્યવસાયોમાં જીવન વિજ્ઞાન પ્રોફેશનલ્સ, આઘાત અને બર્ન કેર પ્રોફેશનલ્સ, સર્જિકલ અને એનેસ્થેસિયા ટેકનોલોજી પ્રોફેશનલ્સ, ફિઝીયોથેરાપિસ્ટ અને પોષણ વિજ્ઞાનના પ્રોફેશનલ્સ શામેલ છે.
- 'નેશનલ કમિશન ફોર એલિલિએટ્સ એન્ડ હેલ્થ પ્રોફેશનલ્સ' ની સલાહ લીધા પછી કેન્દ્ર સરકાર આ અનુસૂચિમાં સુધારો કરી શકે છે.
- રાષ્ટ્રીય સંલગ્ન અને આરોગ્ય સંભાળ પ્રોફેશનલ્સ કમિશન: આ બિલમાં રાષ્ટ્રીય સાથી અને આરોગ્ય સંભાળ આયોગની રચનાની જોગવાઈ છે.

■ **માળખું:**

- તેમાં એક અધ્યક્ષ, વાઈસ ચેરમેન, કેન્દ્ર સરકારના વિવિધ વિભાગો / મંત્રાલયોનું પ્રતિનિધિત્વ કરનારા પાંચ સભ્યો, આરોગ્ય સેવા નિયામકલયના એક પ્રતિનિધિ, વિવિધ તબીબી સંસ્થાઓમાં ત્રણ ડેપ્યુટી ડિરેક્ટર અથવા તબીબી અધિક્ષક રોટેશનલ આધારે નિયુક્ત થશે અને અન્ય સભ્યોમાં સ્ટેટ કાઉન્સિલોનું પ્રતિનિધિત્વ કરનારા 12 જેટલા અંશકાલિક સભ્યોની નિમણૂક કરવામાં આવશે.
- કાર્યો: સંલગ્ન અને આરોગ્ય પ્રોફેશનલ્સના સંબંધમાં, કમિશન નીચે મુજબના કાર્યો કરશે:
- બધા નોંધાયેલા પ્રોફેશનલ્સનું ઓનલાઈન સેન્ટ્રલ રજિસ્ટર બનાવવું અને જાળવવું.
- શિક્ષણ, પાઠ્યક્રમ, અભ્યાસક્રમ, સ્ટાફની લાયકાત, પરીક્ષા, તાલીમ, વિવિધ કેટેગરીમાં મહત્તમ ફી ચૂકવવાનાં મૂળભૂત ધોરણો નક્કી કરવા.

પ્રોફેશનલ કાઉન્સિલ

- આ કમિશન સંલગ્ન અને આરોગ્ય વ્યવસાયોના દરેક માન્ય વર્ગ માટે એક પ્રોફેશનલ કાઉન્સિલની રચના કરશે.
- પ્રોફેશનલ કાઉન્સિલમાં અધ્યક્ષ અને ચારથી 24 સુધીના સભ્યો હશે, જે માન્યતાવાળા વર્ગમાંના દરેક પ્રોફેશનનું પ્રતિનિધિત્વ કરશે.
- કમિશન તેના કોઈપણ કાર્યોને આ કાઉન્સિલને સોંપી શકે છે.

રાજ્ય કાઉન્સિલ

- બિલ પસાર થયાના છ મહિનાની અંદર, રાજ્ય સરકારો ' રાજ્ય સાથે સંલગ્ન આરોગ્ય પરિષદ' બનાવશે.
- આ રાષ્ટ્રીય આયોગની કામગીરીને પૂરક બનાવશે અને રાજ્ય નોંધણી જાળવશે.

સંસ્થાઓની સ્થાપના માટેની પરવાનગી

■ **રાજ્ય પરિષદની પૂર્વ પરવાનગી નીચેના માટે આવશ્યક રહેશે:**

- નવી સંસ્થા સ્થાપવા.
- નવા અભ્યાસક્રમો માટે, પ્રવેશ ક્ષમતામાં વધારો અથવા હાલની સંસ્થાઓમાં વિદ્યાર્થીઓની નવી બેચના પ્રવેશ માટે.
- જો પરવાનગી લેવામાં નહીં આવે, તો આવી સંસ્થાઓના વિદ્યાર્થીને આપવામાં આવતી કોઈપણ લાયકાતને (ડિગ્રી, ડિપ્લોમા) બિલ હેઠળ માન્યતા પ્રાપ્ત થશે નહીં.

ગુનાઓ અને દંડ

- રાજ્ય રજિસ્ટર અથવા રાષ્ટ્રીય રજિસ્ટરમાં નિયુક્ત ઉમેદવારો સિવાય, કોઈને પણ લાયક સહયોગી અને આરોગ્ય સંભાળ પ્રોફેશનલ તરીકે કામ કરવાની મંજૂરી નથી.
- આ જોગવાઈનો ભંગ કરનાર કોઈપણ વ્યક્તિને 50,000 રૂપિયા દંડની સજા કરવામાં આવશે.

બંધારણ (125મો સુધારો) બિલ, 2019

- તાજેતરમાં, ગૃહ મંત્રાલય (MHA) એ લોકસભાને માહિતી આપી હતી કે હાલમાં આસામમાં (બંધારણની છઠ્ઠી અનુસૂચિ હેઠળ આવતું રાજ્ય) પંચાયતી રાજ પદ્ધતિ લાગુ કરવાની કોઈ દરખાસ્ત નથી.
- જાન્યુઆરી 2019 માં, 125 મા બંધારણીય સુધારણા બિલ, 2019 ને નાણાં પંચ અને બંધારણની છઠ્ઠી અનુસૂચિને લગતી જોગવાઈઓમાં સુધારો કરવા માટે રાજ્યસભામાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું.
- બંધારણની છઠ્ઠી સૂચિમાં આસામ, મેઘાલય, મિઝોરમ અને ત્રિપુરાના જનજાતીય વિસ્તારોમાં વહીવટી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : સૂચિત સુધારા

- **ગામ અને મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ:**
- તે ગામ અને મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલોને જિલ્લા અને પ્રાદેશિક પરિષદો સાથે જોડવાની જોગવાઈ કરે છે . ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ગામડાઓ અથવા ગામ જૂથો માટે વિલેજ કાઉન્સિલની સ્થાપના કરવામાં આવશે અને દરેક જિલ્લાના શહેરી વિસ્તારોમાં મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલની સ્થાપના કરવામાં આવશે.

■ **માળખું:**

- જિલ્લા કાઉન્સિલો વિવિધ મુદ્દાઓ પર કાયદો બનાવી શકે છે, જેમાં નીચે પ્રમાણે સમાવેશ થાય છે :
- રચિત ગામો અને મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલની સંખ્યા અને તેમની રચના.
- ગામ અને મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલની ચૂંટણી માટે મતદારક્ષેત્રોના સીમાંકન.
- ગામ અને મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલોની સત્તા અને કાર્યો.

■ **સત્તાના સ્થાનાંતરણના નિયમો:**

- ગામો અને મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલની સત્તા અને જવાબદારીઓના સ્થાનાંતરણને લગતા નિયમો રાજ્યપાલ દ્વારા બનાવી શકાય છે.

■ **આવા નિયમો નીચેના સંદર્ભમાં બનાવી શકાય છે:**

- આર્થિક વિકાસ માટેની યોજનાઓની તૈયારી.
- જમીન સુધારણા અમલીકરણ.
- શહેરી અને નગર આયોજન.
- અન્ય કાર્યોમાં જમીનના ઉપયોગનું નિયમન.

રાજ્ય નાણાં પંચ

- આ બિલ એક નાણાં પંચની રચના કરશે અને આ રાજ્યોના જિલ્લાઓ, ગામો અને મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલની આર્થિક સ્થિતિની સમીક્ષા કરશે.

■ **કમિશન આ અંગે ભલામણો કરશે :**

- રાજ્યો અને જિલ્લા પરિષદો વચ્ચે વેરાનું વિતરણ.
- રાજ્યના કન્સોલિડેટેડ ફંડમાંથી જિલ્લા, ગ્રામ અને મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલને અનુદાન સહાય આપવી.

■ **કાઉન્સિલની ચૂંટણીઓ:**

- રાજ્યપાલ દ્વારા રચિત રાજ્ય ચૂંટણી પંચ દ્વારા આસામ, મેઘાલય, મિઝોરમ અને ત્રિપુરાની જિલ્લા કાઉન્સિલ, પ્રાદેશિક કાઉન્સિલ, ગ્રામ કાઉન્સિલ અને મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલની ચૂંટણીઓ કરવામાં આવશે.

■ **કાઉન્સિલ સભ્યોની ગેરલાયકાત:**

- છઠ્ઠી સૂચિ રાજ્યપાલને એ સત્તા આપે છે કે તે જિલ્લા અને પ્રાદેશિક પરિષદોની રચના તેમજ આ પરિષદના સભ્યોની ચૂંટણીઓ માટેની યોગ્યતા માટેના નિયમો બનાવી શકે છે.
- બિલમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે રાજ્યપાલ પાર્ટી–પરિવર્તનના આધારે ચૂંટાયેલા સભ્યોની અયોગ્યતા માટે નિયમો બનાવી શકે છે.

છઠ્ઠી અનુસૂચિ

■ **પરિચય:**

- છઠ્ઠી અનુસૂચિ મૂળભૂત રીતે અવિભાજિત અસમના આદિવાસી પ્રભુત્વ ધરાવતા વિસ્તારો (આદિવાસી વસ્તીના 90% કરતા વધારે) માટે લાગુ કરવામાં આવી હતી. આવા ક્ષેત્રોને 'ભારત સરકાર અધિનિયમ, 1935' હેઠળ 'બાકાત વિસ્તારો' (Excluded Areas) તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતા. આ વિસ્તારો રાજ્યપાલના સીધા નિયંત્રણ હેઠળ હતા.
- બંધારણની છઠ્ઠી અનુસૂચિ આસામ, મેઘાલય, ત્રિપુરા અને મિઝોરમમાં આદિવાસી વસ્તીઓના અધિકારોની સુરક્ષા માટે આ આદિજાતિ વિસ્તારોના સ્વાયત્ત સ્થાનિક વહીવટનો અધિકાર આપે છે.
- આ વિશેષ જોગવાઈ બંધારણના અનુચ્છેદ 244 (2) અને બંધારણના અનુચ્છેદ 275 (1) હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવી છે.
- છઠ્ઠી અનુસૂચિ 'સ્વાયત્ત જિલ્લા પરિષદ' (ADCs) દ્વારા આ ક્ષેત્રોના વહીવટને સ્વાતંત્ર્ય આપે છે .
- આ કાઉન્સિલો (ADCs) ને તેમના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળના ક્ષેત્રમાં કાયદો બનાવવાનો અધિકાર છે, જેમાં જમીન, જંગલ, ખેતી, વારસો, સ્વદેશી રીત રિવાજો અને આદિવાસીઓની પરંપરાઓ વગેરેના સંબંધિત કાયદા શામેલ છે, સાથે તેમને જમીન મહેસૂલ અને કેટલાક અન્ય કર એકત્રિત કરવા માટે પણ અધિકાર છે.
- ADCs શાસનની ત્રણ શાખાઓ (વિધાનસભા, કારોબારી અને ન્યાયપાલિકા) ના સંબંધમાં વિશેષ સત્તાઓ અને જવાબદારીઓ સાથે નાના રાજ્ય તરીકે કાર્ય કરે છે.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

સ્વાયત્ત જિલ્લા

■ **પરિચય:**

➤ ગવર્નરને સ્વાયત્ત જિલ્લાઓમાં આયોજન અને નવી ટુકડી બનાવવી માટે સત્તા પ્રાપ્ત છે એટલે કે તે એવા જિલ્લાઓના ક્ષેત્રોની સીમાઓને વધારવા અથવા ઘટાડવા તથા તેમના નામ અથવા મર્યાદા બદલી શકે છે.

➤ જો કોઈ સ્વાયત્ત જિલ્લામાં જુદી–જુદી જાતિઓ છે, તો રાજ્યપાલ તે જિલ્લાને અલગ–અલગ સ્વાયત્ત પ્રદેશોમાં વહેંચી શકે છે.

■ **માળખું:**

➤ દરેક સ્વાયત જિલ્લામાં એક જીલ્લા કાઉન્સિલ હોય છે, જેમાં 30 સભ્યો હોય છે, જેમાંના ચાર સભ્યોને રાજ્યપાલ દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવે છે અને બાકીના 26 સભ્યો પુખ્ત મતાધિકારના આધારે ચૂંટાય છે. ચૂંટાયેલા સભ્યો પાંચ વર્ષના ગાળા માટે હોદ્દો ધારણ કરે છે (જો કાઉન્સિલ અગાઉ વિસર્જન કરવામાં ન આવે) અને નામાંકિત સભ્યો ગવર્નરના તકોમાંના પછીના પદ પર બન્યા રહે છે.

➤ દરેક સ્વાયત ક્ષેત્રમાં એક અલગ પ્રાદેશિક સમિતિ પણ હોય છે.

➤ જિલ્લા અને પ્રાદેશિક પરિષદો તેમના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળના વિસ્તારોનું સંચાલન કરે છે.

➤ તેમના અધિકારક્ષેત્રમાં જિલ્લા અને પ્રાદેશિક કાઉન્સિલો, આદિજાતિઓ વચ્ચેના કેસો અને કેસની સુનાવણી માટે ગ્રામ કાઉન્સિલ અથવા અદાલતોની સ્થાપના કરી શકે છે. આ અદાલતો તેમની અપીલની સુનાવણી કરે છે .

➤ આ મુકદ્દમા અને કેસો અંગે હાઈકોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર રાજ્યપાલ દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો છે.

પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓ (PRIs)

■ **પરિચય:**

➤ ભારતીય બંધારણના નીતિ નિર્દેશક સિદ્ધાંતો હેઠળ અનુચ્છેદ–40 માં પંચાયતોની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

➤ 73 મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, 1992 દ્વારા પંચાયતી રાજની સંસ્થાને બંધારણીય દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો.

■ **અનુસૂચિત ક્ષેત્ર:**

➤ બંધારણની 5મી અને છઠ્ઠી અનુસૂચિ હેઠળ આદિજાતિ પ્રભુત્વ ધરાવતા રાજ્યોને પૂરતી સ્વાયત્તા આપવામાં આવી છે કે તેઓ પંચાયતી રાજ સંસ્થાને લાગુ કરી શકે છે અથવા તેમના પરંપરાગત સ્થાનિક સ્વરાજ્ય ચાલુ રાખી શકે છે.

➤ ભારતના તમામ રાજ્યો (5મી અને છઠ્ઠી સૂચિ હેઠળ જમ્મુ –કાશ્મીર, નાગાલેન્ડ, મેઘાલય, મિઝોરમ અને આસામ અને ત્રિપુરાના સ્વાયત્ત પ્રદેશો સિવાય) એ 73માં સુધારા અધિનિયમની જોગવાઈઓને સમાવવા માટે તેમના પંચાયતી રાજ અધિનિયમમાં સુધારો કર્યો હતો.

■ **PRI જોગવાઈઓ:**

➤ એક ત્રિ–સ્તરીય માળખાની સ્થાપના (ગ્રામ પંચાયત, પંચાયત સમિતિ અથવા મધ્યવર્તી પંચાયત અને જિલ્લા પંચાયત)

➤ ગ્રામ કક્ષાએ ગ્રામ સભાની સ્થાપના અને દર પાંચ વર્ષે પંચાયતોની નિયમિત ચૂંટણી.

➤ અનુસૂચિત જાતિ / જનજાતિ માટે આરક્ષણ તેમની વસ્તી પ્રમાણમાં બેઠકો.

➤ મહિલાઓ માટે ત્રીજા ભાગની બેઠકો અનામત.

➤ પંચાયતોના ભંડોળ સુધારવા માટે પગલાં સૂચવવા માટે બંધારણ રાજ્ય ફાયનાન્સ કમિશનની રચના.

■ **પંચાયતોની સત્તા:**

➤ 73માં સુધારા અધિનિયમ પંચાયતોને સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ તરીકે કાર્ય કરવાની જરૂરી સત્તાઓ અને અધિકાર આપવા માટે રાજ્ય સરકારને સશક્ત બનાવે છે. આ શક્તિઓ અને સત્તાઓ નીચે મુજબ હોઈ શકે છે –

➤ બંધારણની અગિયારમી અનુસૂચિમાં સૂચિબદ્ધ 29 વિષયોના સંબંધમાં આર્થિક વિકાસ અને સામાજિક ન્યાય માટેની યોજનાઓ તૈયાર કરવા અને અમલ કરવા.

➤ કર, ફરજો, ટોલ ટેક્સ, ફી વગેરે વસૂલવા અને એકત્રિત કરવાનો પંચાયતોનો અધિકાર.

➤ રાજ્યો દ્વારા એકત્રિત કર, ડ્યુટી, ટોલ ટેક્સ અને ડ્યુટીની પંચાયતોને હસ્તાંતરણ.

સંસદ દ્વારા નાણાકીય બિલ 2021 પસાર કરવામાં આવ્યું

➤ સંસદે 23 માર્ચ 2021 ના રોજ નાણાકીય બિલ 2021 પસાર કર્યું. આ બિલમાં કેન્દ્ર સરકારની નાણાકીય દર 2021-22 ના નાણાકીય દરખાસ્તો લાવવાની કોશિશ કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

➤ સંસદના નીચલા ગૃહ દ્વારા ઘણા સુધારા સાથે બિલ પસાર કરવામાં આવ્યું છે. તે દરખાસ્તોમાં કેટલાક ફેરફારોની દરખાસ્ત કરે છે જેનો વ્યવસાય કરવામાં સરળતા અને પાલનના ભારને ઘટાડવા માટે કેન્દ્રીય બજેટ 2021 માં કરવામાં આવી હતી.

નાણાકીય બિલ 2021

➤ આ બિલમાં, નેશનલ બેન્કને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને વિકાસ માટે નાણાં આપવા માટે 10 વર્ષની આવકવેરા મુક્તિ આપવામાં આવી છે. તે ખાનગી ક્ષેત્રની વિકાસ ફાઈનાન્સ સંસ્થાઓને 5 વર્ષના કરની છૂટ પણ પૂરી પાડે છે. આ છૂટ આગામી પાંચ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાશે. બિલ ફાઈનાન્સ એક્ટ, ઈન્કમટેક્સ એક્ટ, 1961 માં સુધારો કરે છે. આ બિલ મુજબ પેન્શન અને વ્યાજની આવક મેળવતા વરિષ્ઠ નાગરિકોને ટેક્સ રીટર્ન ફાઈલ કરવામાં મુક્તિ આપવામાં આવી છે. જોકે, આવકવેરા દરમાં કોઈ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો નથી.

1961 ની આવકવેરા કાયદામાં નવી જોગવાઈઓ

- આ જોગવાઈ 'નિર્દિષ્ટ વ્યક્તિ' દ્વારા રિટર્ન ફાઈલ ન કરવાની પ્રથાને નાબૂદ કરશે જે કિસ્સામાં કપાત અથવા વસૂલાત કરવામાં આવી છે.

મર્યાદિત જવાબદારી ભાગીદારી અધિનિયમ, 2008

- નાણાં પ્રધાને કંપની અધિનિયમ, 2013 હેઠળ કાર્યવાહીગત અને તકનીકી સંયોજન યોગ્ય ગુનાઓને ડિક્રિમિનાઈઝેશન કરવાની તર્જ પર મર્યાદિત જવાબદારી ભાગીદારી (LLP) અધિનિયમ, 2008 ના ઘોષણાકરણની દરખાસ્ત પણ કરી છે.

નાની કંપનીઓની વ્યાખ્યા

- મંત્રીએ પેઈડ–અપ મૂડીની મર્યાદા વધારીને નાની કંપનીઓ માટે કંપનીઓ અધિનિયમ, 2013 હેઠળ નાની કંપનીઓની વ્યાખ્યા સુધારવાનો પણ પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે. પેઈડ અપ મૂડી 'રૂપિયા 50 લાખથી વધુ નહીં' થી વધારીને '2 કરોડ રૂપિયાથી વધુ નહીં' કરવામાં આવી છે.

ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી વ્યૂહરચના

- તાજેતરમાં ભારતના લોકપાલ (Lokpal of India) એ 'બ્રિન્ગિંગ સિનર્જીસ ઈન એન્ટી કરપ્શન સ્ટ્રેટેજી' (Bringing Synergies in Anti-Corruption Strategy) વિષય પર વેબિનારનું આયોજન કર્યું હતું.
- ભ્રષ્ટાચારને વ્યક્તિગત લાભ માટે શક્તિના દુરૂપયોગ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય છે. તે દેશના વિકાસને વિવિધ રીતે અસર કરી શકે છે.

Back to Basics : ભ્રષ્ટાચારની અસરો

- રાજકીય ખર્ચ: તેનાથી રાજકીય સંસ્થાઓ પ્રત્યે લોકોનો વિશ્વાસ અને રાજકીય ભાગીદારીમાં ઘટાડો, ચૂંટણી પ્રક્રિયામાં વિકૃતિ, નાગરિકો માટે ઉપલબ્ધ રાજકીય વિકલ્પો મર્યાદિત થાય છે અને લોકશાહી પ્રણાલીની કાયદેસરતાને નુકસાન પહોંચે છે.
- આર્થિક ખર્ચ: ભ્રષ્ટાચાર રેન્ટ સીકિંગ (Rent Seeking) પ્રવૃત્તિઓની તરફેણમાં સંસાધનોના ખોટા ખર્ચ અને જાહેર વ્યવહારના ખર્ચમાં વધારો કરે છે, તેમજ વેપાર પર એક વધારાના ટેક્સ તરીકે કામ કરે છે, જેનાથી રોકાણ અને વાસ્તવિક વેપાર પ્રતિસ્પર્ધામાં ઘટાડો કરીને આખરે આર્થિક કાર્યક્ષમતામાં ઘટાડો કરે છે.

■ **રેન્ટ સીકિંગ:**

- તે જાહેર પસંદગીના એક સિદ્ધાંતની સાથે–સાથે અર્થશાસ્ત્રનો એક ખ્યાલ પણ છે, જે હેઠળ નવા રોકાણ વિના અસ્તિત્વમાં રહેલી સંપત્તિમાં વધારો કરવામાં આવે છે.
- આના પરિણામે સંસાધનોની અછત, સંપત્તિનું નુકસાન, સરકારની આવકમાં ઘટાડો, આવકમાં અસમાનતા અને શક્ય આર્થિક ઘટાડા દ્વારા આર્થિક કાર્યક્ષમતામાં ઘટાડો થાય છે.
- સામાજિક ખર્ચ: ભ્રષ્ટાચાર મૂલ્ય સિસ્ટમોને વિકૃત કરે છે અને અયોગ્ય રૂપે એવા ઉદ્યોગોને ઉચ્ચ દરજ્જો આપે છે જેની પાસે રેન્ટ સીકિંગની તકો છે. આથી જનતાના એક નબળા નાગરિક સમાજ (Civil Society) થી મોહભંગ થાય છે, સાથે જ અનૈતિક રાજકીય નેતાઓ પણ તેના તરફ આકર્ષાય છે.
- પર્યાવરણીય ખર્ચ: પર્યાવરણીય રૂપથી વિનાશક પ્રોજેક્ટ્સના ધિરાણને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે છે, કારણ કે આ જાહેર ભંડોળનો ખાનગી હિતમાં ઉપયોગ કરવાનો એક સરળ માર્ગ છે.
- રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા મુદ્દા: સુરક્ષા એજન્સીઓમાં ભ્રષ્ટાચાર રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા માટે ખતરો બની શકે છે, જેમાં નાણાંની લોન્ડરીંગ, અયોગ્ય વ્યક્તિઓની ભરતી, દેશમાં હથિયારો અને આતંકવાદી તત્વોની દાણચોરીની સુવિધા વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

ભ્રષ્ટાચાર સામે લડવા માટે કાનૂની માળખું

- ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ (Prevention of Corruption Act), 1988માં જાહેર સેવકો દ્વારા કરવામાં આવતા ભ્રષ્ટાચારના સંબંધમાં દંડની જોગવાઈ છે અને એવા લોકો માટે પણ જેઓ ભ્રષ્ટાચારને પ્રોત્સાહન આપવામાં સામેલ છે .
- વર્ષ 2018 માં આ કાયદામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો, જે અંતર્ગત લાંચ લેવાની સાથે લાંચ દેવાને પણ ગુનાની કેટેગરી હેઠળ રાખવામાં આવી.
- નાણાં લોન્ડરીંગ નિવારણ એક્ટ (Prevention of Money Laundering Act), 2002 નો ઉદ્દેશ્ય ભારતમાં મની લોન્ડરીંગ કેસને અટકાવવા અને ગુનાહિત આવકના ઉપયોગની મનાઈ ફરમાવવાનો છે.
- તેમાં નાણાં પડાવવાના ગુના માટે સખત સજા છે, જેમાં 10 વર્ષ સુધીની કેદની સજા અને આરોપી વ્યક્તિઓની સંપત્તિની જપ્તી (તપાસના પ્રારંભિક તબક્કામાં) પણ શામેલ છે.
- કંપની અધિનિયમ (The Companies Act), 2013 કોર્પોરેટ ક્ષેત્રને સ્વ–નિયમન કરવાની તક આપીને ભ્રષ્ટાચાર અને છેતરપિંડીની રોકથામ કરે છે. 'ફ્રોડ' શબ્દની વ્યાપક વ્યાખ્યા છે, તેને કંપની એક્ટ હેઠળ દંડનીય (Criminal) ગુનો માનવામાં આવે છે.
- ખાસ કરીને છેતરપિંડીની તપાસ સાથે સંકળાયેલા કેસો ભારત સરકારના કોર્પોરેટ અફેર મંત્રાલય (Ministry of Corporate Affair) અંતર્ગત સીરીયસ ફ્રોડ ઈન્વેસ્ટિગેશન ઓફિસ (Serious Frauds Investigation Office) ની સ્થાપના થઈ છે, જે વ્હાઈટ કોલર (White Collar) અને કંપનીઓમાં ગુનાખોરી સામે કામ કરવા માટે જવાબદાર છે.
- SFIO કંપની એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ તપાસ કરે છે.
- ભારતીય દંડ સંહિતા (The Indian Penal Code- IPC),

1860 અંતર્ગત લાંચ, કપટ અને અપરાધિક વિશ્વાસઘાત સંબંધિત કેસોનો સમાવેશ થાય છે.

- વિદેશી યોગદાન (નિયમન) અધિનિયમ, 2010 , વ્યક્તિઓ, સંસ્થાઓ અને કંપનીઓને વિદેશી યોગદાનની સ્વીકૃતિ અને ઉપયોગને નિયંત્રિત કરે છે.
- વિદેશી યોગદાનની પ્રાપ્તિ માટે ગૃહ મંત્રાલયની પૂર્વ મંજૂરી જરૂરી છે અને આવી મંજૂરીની ગેરહાજરીમાં, વિદેશી યોગદાનની પ્રાપ્તિ ગેરકાયદેસર ગણી શકાય.

નિયમનકારી માળખું

- લોકપાલ અને લોકાયુક્ત અધિનિયમ (The Lokpal and Lokayukta Act), 2013 માં કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો માટે લોકપાલની સ્થાપનાની જોગવાઈ કરે છે.
- આ સંસ્થાઓએ સરકારથી સ્વતંત્ર રીતે કાર્ય કરવું જરૂરી છે, જેના માટે વડાપ્રધાન અને અન્ય મંત્રીઓ સહિતના જાહેર સેવકો સામે ભ્રષ્ટાચારના આક્ષેપોની તપાસ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે.
- જો કે સેન્ટ્રલ વિજિલન્સ કમિશન (Central Vigilance Commission) ની ફેબ્રુઆરી 1964 માં સ્થાપના કરવામાં આવી હતી જેને પછીથી સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલ સતર્કતા અધિનિયમ, 2003 દ્વારા કાનૂની દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો.
- આયોગ ભ્રષ્ટાચાર અથવા કાર્યાલયના દુરૂપયોગથી સંબંધિત ફરિયાદો સાંભળે છે અને આ દિશામાં યોગ્ય પગલા લેવાની ભલામણ કરે છે.

લોકપાલ અને લોકાયુક્ત

- લોકપાલ તથા લોકાયુક્ત અધિનિયમ, 2013 એ યુનિયન (કેન્દ્ર) માટે લોકપાલ અને રાજ્યો માટે લોકાયુક્ત સંસ્થાની વ્યવસ્થા કરી છે.
- આ કાયદાને વર્ષ 2013 માં સંસદના બંને ગૃહો દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે 16 જાન્યુઆરી, 2014 ના રોજ અમલમાં આવ્યો હતો.
- આ સંસ્થાઓ કોઈપણ બંધારણીય દરજ્જા વિના વૈધાનિક સંસ્થાઓ છે.
- તે 'લોકપાલ' (Ombudsman) નું કાર્ય કરે છે અને કેટલીક નિશ્ચિત શ્રેણીઓમાં સરકારી અધિકારીઓની વિરૂદ્ધ લાગેલા ભ્રષ્ટાચારના આરોપોની તપાસ કરે છે.
- લોકપાલ અને લોકાયુક્ત શબ્દો જાણીતા ન્યાયશાસ્ત્રી ડો. એલ.એમ. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી.

■ **માળખું:**

- લોકપાલ એ એક મલ્ટી–સદસ્ય સંસ્થા છે જેનું ગઠન એક અધ્યક્ષ અને મહત્તમ 8 સભ્યોથી થયું છે.
- મહત્તમ આઠ સભ્યોમાંથી અડધા ન્યાયિક સભ્યો તથા ઓછામાં ઓછા 50 ટકા સભ્યો જાતિ / અનુસૂચિ જનજાતિ / અન્ય પછાત વર્ગો / લઘુમતીઓ અને મહિલા વર્ગથી હોવા જોઈએ.
- લોકપાલ સંસ્થાના અધ્યક્ષ કાં તો ભારતના પૂર્વ મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા સુપ્રીમ કોર્ટના ભૂતપૂર્વ ન્યાયાધીશ અથવા નિર્વિવાદ અખંડિતતા અને ઉત્તમ ગુણવત્તાવાળા અગ્રણી વ્યક્તિ હોવા જોઈએ.
- લોકપાલ સંસ્થાના અધ્યક્ષ અને સભ્યોની મુદત 5 વર્ષ અથવા 70 વર્ષના આયુષ્ય સુધીની હોય છે.
- લોકપાલના અધિકારક્ષેત્રમાં વડાપ્રધાન, મંત્રી, સંસદના સભ્યો, જૂથ એ, બી, સી અને ડી અધિકારીઓ અને કેન્દ્ર સરકારના અધિકારીઓ શામેલ છે.
- લોકપાલનું અધિકારક્ષેત્ર વડાપ્રધાન પર ફક્ત ભ્રષ્ટાચારના એવા આરોપો સુધી મર્યાદિત રહેશે જે આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધો, સુરક્ષા, જાહેર વ્યવસ્થા, પરમાણુ ઉર્જા અને અવકાશ સાથે સંબંધિત નથી.
- સંસદમાં કહેવામાં આવેલ કોઈપણ વાત અથવા કરવામાં આવેલ મતદાનના કિસ્સામાં મંત્રીઓ અથવા સાંસદો પર લોકપાલ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવશે નહીં.

આગળનો રસ્તો

- આવશ્યક સંસાધનોને એક્સેસ કરવા માટે નિરીક્ષણ સંસ્થાઓ મજબૂત હોવી જોઈએ, તેમ જ ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી સત્તાવાળાઓ અને નિરીક્ષણ સંસ્થાઓમાં તેમની ફરજો નિભાવવા માટે પૂરતા ભંડોળ, સંસાધનો અને સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ.
- માહિતીની સરળ, સમયસર અને અર્થપૂર્ણ એક્સેસની ખાતરી કરવા માટે સંબંધિત ડેટા પ્રકાશિત થવો જોઈએ.
- ભ્રષ્ટાચારને નાબૂદ કરવા માટે તમામ એજન્સીઓના સહકાર અને નિવારક ભ્રષ્ટાચારના પગલાઓની પ્રશંસા થવી જોઈએ અને 'નિવારણ ઉપચાર કરતા સારૂ છે' (Prevention is Better Than Cure) તરીકે અપનાવવું જોઈએ.

ગ્રાન્ટની પૂરક માંગ

- તાજેતરમાં વર્ષના લોકસભા (Lok Sabha) એ વર્ષ 2020-2021 માટે ગ્રાન્ટની પૂરક માંગણી (Supplementary Demand for Grant) નો બીજો ભાગ પસાર કર્યો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ગ્રાન્ટ માટેની પૂરક માંગ સંબંધિતઃ આ ગ્રાન્ટની આવશ્યકતા ત્યારે હોય છે જ્યારે સંસદ દ્વારા નાણાકીય વર્ષ માટે કોઈ ચોક્કસ સેવા માટે વિશિષ્ટતા અધિનિયમ (Appropriation Act) દ્વારા અધિકૃત રકમ મેળવવામાં આવે છે.
- આ ગ્રાન્ટ નાણાકીય વર્ષના અંત પહેલા સંસદ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવે છે અને પસાર કરવામાં આવે છે.
- બંધારણીય જોગવાઈઓઃ ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ–115 હેઠળ વધારે અથવા અધિક ગ્રાન્ટ (Additional or Excess Grants) ની સાથે પૂરક ગ્રાન્ટની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

અન્ય ગ્રાન્ટ

- અતિરિક્ત ગ્રાન્ટ (Additional Grant): આ ગ્રાન્ટ એ સમયે આપવામાં આવે છે જ્યારે સરકારને તે વર્ષના નાણાકીય નિવેદનમાં પરિકલ્પીત સેવાઓ ઉપરાંત કોઈ નવી સેવા માટે પૈસાની જરૂર હોય છે.
- અતિરિક્ત ગ્રાન્ટ (Excess Grant): આ ત્યારે આપવામાં આવે છે જ્યારે કોઈ સેવા પર નાણાકીય વર્ષમાં નિશ્ચિત (તે વર્ષથી સંબંધિત સેવાઓ માટે) અથવા ગ્રાન્ટ આપેલ આપેલ રકમ કરતાં વધુ ખર્ચ થઈ જાય છે. તેના પર લોકસભા દ્વારા નાણાકીય વર્ષના અંત પછી મત આપવામાં આવે છે. મત આપવા માટે લોકસભામાં આ ગ્રાન્ટની માંગણી માટે રજૂઆત કરતા પહેલા સંસદની જાહેર હિસાબ સમિતિ (Public Accounts Committee) દ્વારા મંજૂરી હોવી આવશ્યક છે.
- ક્રેડિટ મત (Vote of Credit): જ્યારે કોઈ સેવાની અનિશ્ચિતતાને લીધે માંગ બજેટમાં એ પ્રકારે મૂકી શકાતી નથી જે પ્રકારે સામાન્ય રીતે બજેટમાં મૂકવામાં આવે છે, તો આવી માંગણીઓ પૂર્ણ કરવા માટે ક્રેડિટ મત આપવામાં આવે છે.
- અપવાદરૂપ ગ્રાન્ટ (Exceptional Grant): તે કોઈ વિશિષ્ટ હેતુ માટે આપવામાં આવે છે.
- સાંકેતિક ગ્રાન્ટ (Token Grant): આ ગ્રાન્ટ ત્યારે બહાર પાડવામાં આવે છે જ્યારે અગાઉ આપેલી સેવા ઉપરાંત નવી સેવા માટે નાણાંની જરૂર હોય છે. આ સાંકેતિક રકમની માંગ લોકસભા સમક્ષ મત માટે રજૂ કરવામાં આવે છે અને જો લોકસભા આ માંગને સ્વીકારે તો તે રકમ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે.
- નાણાંની પુનઃપ્રાપ્તિમાં (Reappropriation) માં એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી નાણાં ટ્રાન્સફર થાય છે. આ માંગ કોઈ વધારાના ખર્ચ સાથે સંબંધિત નથી.
- ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ–116 હિસાબ, માન્યતા અને મુક્તિ અંગેના મત નિર્ધાર સાથે સંબંધિત છે.
- પૂરક, વધારાની, વધારાનું અને અસાધારણ ગ્રાન્ટ્સ તથા વોટ ઓફ ક્રેડિટને સમાન પ્રક્રિયા દ્વારા નિયંત્રિત કરવામાં આવે છે જેમ બજેટ (Budget) ને કરવામાં આવે છે.

પ્રશ્નોત્તરી

1. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ–115 હેઠળ વધારે અથવા અધિક ગ્રાન્ટ (Additional or Excess Grants) ની સાથે પૂરક ગ્રાન્ટની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
2. ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ–116 હિસાબ, માન્યતા અને મુક્તિ અંગેના મત નિર્ધાર સાથે સંબંધિત છે.
3. અપવાદરૂપ ગ્રાન્ટ (Exceptional Grant) એ કોઈ વિશિષ્ટ હેતુ માટે આપવામાં આવે છે.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3, <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

2. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ–21 જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્યના મૂળભૂત અધિકારની બાંયધરી આપે છે. આરોગ્યનો અધિકાર એ પ્રતિષ્ઠિત જીવનના અધિકારમાં રહેલો છે.
2. રાજ્ય નીતિના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોના અનુચ્છેદ 38, 39, 42, 43 અને 47 એ આરોગ્યના અધિકારની અસરકારક પ્રાપ્તિની ખાતરી કરવા રાજ્યોને માર્ગદર્શન આપ્યું છે.
3. ભારત યુનાઈટેડ નેશન્સની સાર્વત્રિક અધિકારની ઘોષણા (1948) ની અનુચ્છેદ –25 પર હસ્તાક્ષર કરનાર છે, જે ખોરાક, વસ્ત્રો, આવાસ, તબીબી સંભાળ અને અન્ય આવશ્યક સામાજિક સેવાઓ દ્વારા મનુષ્યને આરોગ્ય કલ્યાણ માટે પર્યાપ્ત જીવનધોરણનો અધિકાર આપે છે.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3, <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

3. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. ઈન્દ્રા સાહની કેસ (જેને મંડલ કમિશન કેસના નામે પણ ઓળખવામાં આવે છે) માં ન્યાયાધીશોની બેંચ દ્વારા કુલ આરક્ષણમાં 50% મર્યાદાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી.
2. 77મો બંધારણીય સુધારો અધિનિયમ, 1995 અંતર્ગત ઈન્દિરા સાહની કેસમાં નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો કે ફક્ત પ્રારંભિક નિમણૂકોમાં આરક્ષણ લાગુ થશે, પ્રમોશનમાં નહીં.
3. 85મો બંધારણીય સુધારો અધિનિયમ, 2001માં અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિના સરકારી કર્મચારીઓ માટે પ્રમોશનમાં અનામત માટે 'પરિણામલક્ષી વરિષ્ઠતા' ની જોગવાઈ કરે છે, તેનો અમલ વર્ષ 1995 થી થયો હતો.
4. 103મો બંધારણીય સુધારો અધિનિયમ, 2019 આ અધિનિયમ આર્થિક નબળા વર્ગ (Economically Weaker Section- EWS) માટે 10% અનામતની જોગવાઈ કરે છે.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 <u>(D) 1, 2, 3, અને 4</u>

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

4. કિશોર ન્યાય સુધારણા બિલ, 2021 નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. આ બિલ કિશોર ન્યાય (બાળકોની સંભાળ અને સુરક્ષા) એક્ટ, 2015 [Juvenile Justice (Care and Protection of Children) Act, 2015)] માં સુધારો કરે છે.
2. આ બિલમાં એવા બાળકો સાથે સંબંધિત જોગવાઈઓ છે કે જેમણે કાયદા હેઠળ કોઈ ગુનો કર્યો હોય અને જેને સંભાળ અને સુરક્ષાની જરૂર છે. બિલમાં બાળ સુરક્ષાને મજબૂત બનાવવા પગલા લેવામાં આવ્યા છે.
3. આ કાયદામાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે જે ગુના માટે ત્રણથી સાત વર્ષ સુધીની જેલની સજા થાય, તે માન્યતાપૂર્ણ (જે વોરંટ વિના ધરપકડની પરવાનગી આપે છે) અને બિનજામીનપાત્ર છે.
4. આ બિલમાં દરખાસ્ત કરવામાં આવી છે કે અગાઉના કાયદા હેઠળના તમામ ગુનાઓને ચિલ્ડ્રન કોર્ટ હેઠળ આવરી લેવા જોઈએ.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

5. આરોગ્ય પ્રોફેશનલ્સના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. કોઈ 'આરોગ્ય પ્રોફેશનલ્સ' ની વ્યાખ્યામાં વૈજ્ઞાનિક, ચિકિત્સક અથવા અન્ય પ્રોફેશનલ્સ શામેલ છે જે અભ્યાસ, સલાહ, સંશોધન, નિરીક્ષણ કરે છે અથવા નિવારક, રોગનિવારક, પુનર્વસન, તબીબી જાહેરાત સંબંધિત આરોગ્ય સેવાઓ પૂરી પાડે છે.
2. આવા પ્રોફેશનલ્સ પાસે ડિપ્લોમા અથવા ડિગ્રી હોવી જોઈએ.
3. આ ડિગ્રીનો સમયગાળો ઓછામાં ઓછો 3,600 કલાક (ત્રણથી છ વર્ષના ગાળામાં) હોવો જોઈએ.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 (D) 1, 2, અને 3

6. બંધારણની છઠ્ઠી સૂચિસંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. બંધારણની છઠ્ઠી સૂચિમાં આસામ, મેઘાલય, મિઝોરમ અને ત્રિપુરાના જનજાતીય વિસ્તારોમાં વહીવટી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે.
2. છઠ્ઠી અનુસૂચિ મૂળભૂત રીતે અવિભાજિત અસમના આદિવાસી પ્રભુત્વ ધરાવતા વિસ્તારો (આદિવાસી વસ્તીના 90% કરતા વધારે) માટે લાગુ કરવામાં આવી હતી.
3. આવા ક્ષેત્રોને 'ભારત સરકાર અધિનિયમ, 1935' હેઠળ 'બાકાત વિસ્તારો' (Excluded Areas) તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતા.
4. આ વિસ્તારો રાજ્યપાલના સીધા નિયંત્રણ હેઠળ હતા.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

7. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. ભારતીય બંધારણના નીતિ નિર્દેશક સિદ્ધાંતો હેઠળ અનુચ્છેદ–40 માં પંચાયતોની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
2. 73 મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, 1992 દ્વારા પંચાયતી રાજની સંસ્થાને બંધારણીય દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો .
3. રાજ્યપાલને સ્વાયત્ત જિલ્લાઓમાં આયોજન અને નવી ટુકડી બનાવવી માટે સત્તા પ્રાપ્ત છે એટલે કે તે એવા જિલ્લાઓના ક્ષેત્રોની સીમાઓને વધારવા અથવા ઘટાડવા તથા તેમના નામ અથવા મર્યાદા બદલી શકે છે.
4. જો કોઈ સ્વાયત્ત જિલ્લામાં જુદી–જુદી જાતિઓ છે, તો રાજ્યપાલ તે જિલ્લાને અલગ–અલગ સ્વાયત્ત પ્રદેશોમાં વહેંચી શકે છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

8. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. નાણાકીય બિલ 2021માં, નેશનલ બેન્કને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને વિકાસ માટે નાણાં આપવા માટે 10 વર્ષની આવકવેરા મુક્તિ આપવામાં આવી છે.
2. નાણાકીય બિલ 2021માં, નાની કંપનીઓની વ્યાખ્યામાં પેઈડ અપ મૂડી 'રૂપિયા 50 લાખથી વધુ નહીં' થી વધારીને '2 કરોડ રૂપિયાથી વધુ નહીં' કરવામાં આવી છે.
3. નાણાકીય બિલ 2021 ખાનગી ક્ષેત્રની વિકાસ ફાઈનાન્સ સંસ્થાઓને 5 વર્ષના કરની છૂટ પણ પૂરી પાડે છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 (D) 1, 2, અને 3

9. લોકપાલ અને લોકાયુક્તના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. લોકપાલ તથા લોકાયુક્ત અધિનિયમ, 2013 એ યુનિયન (કેન્દ્ર) માટે લોકપાલ અને રાજ્યો માટે લોકાયુક્ત સંસ્થાની વ્યવસ્થા કરી છે.
2. આ સંસ્થાઓ કોઈપણ બંધારણીય દરજ્જા વિના વૈધાનિક સંસ્થાઓ છે.
3. લોકપાલ અને લોકાયુક્ત શબ્દો જાણીતા ન્યાયશાસ્ત્રી ડો. એલ.એમ. સિંઘવીએ રજૂઆત કરી હતી.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3, (D) 1, 2, અને 3

2. અર્થતંત્ર

યુનિવર્સલ બેંકો અને લઘુ નાણાંકીય બેંકો માટેની અરજીઓનું મૂલ્યાંકન કરવા માટેની સમિતિ

- તાજેતરમાં, ભારતીય રિઝર્વ બેંક (RBI) દ્વારા યુનિવર્સલ બેંકો અને લઘુ નાણાંકીય બેંકો માટે કરવામાં આવતી અરજીઓના મૂલ્યાંકન માટે શ્યામલા ગોપીનાથની અધ્યક્ષતા હેઠળ કાયમી બાહ્ય સલાહકાર સમિતિની રચનાની ઘોષણા કરી છે.
- આ સમિતિની રચના, કેન્દ્રિય બેંક દ્વારા ચાલુ ધોરણે બેંકિંગ પરમિટ આપવાની પૂર્વ ઘોષિત યોજનાનો એક ભાગ છે, જેને સામાન્ય રીતે 'ઓન–ટેપ' (On-Tap) લાઈસન્સિંગ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

'ઓન-ટેપ' પરવાનો શું છે ?

- 'ઓન–ટેપ' લાઈસન્સિંગ (On-Tap licensing) નો અર્થ એ થાય છે, કે બેંકિંગ લાઈસન્સ પ્રદાન કરવા હેતુ RBIની વિંડો આખા વર્ષ દરમિયાન ખુલ્લી રહેશે.

'યુનિવર્સલ બેંકિંગ' એટલે શું ?

- યુનિવર્સલ બેન્કિંગ, એ એક બેંકિંગ સિસ્ટમ છે જે વિવિધ નાણાકીય સેવાઓ, જેમ કે ઈન્વેસ્ટમેન્ટ બેન્કિંગ, કમર્શિયલ બેન્કિંગ, ડેવલપમેન્ટ બેંકિંગ, વીમા અને અન્ય નાણાકીય સેવાઓ જેમ કે મર્ચન્ટ બેંકિંગ, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ્સ, ફેક્ટરિંગ, હાઉસિંગ ફાઈનાન્સ પ્રદાન કરે છે.

Back to Basics : RBIની યુનિવર્સલ બેંક લાઇસન્સિંગ માર્ગદર્શિકા

- બેન્કિંગ અને ફાઈનાન્સ ક્ષેત્રમાં વરિષ્ઠ સ્તર પર કાર્ય કરવા સંબંધી 10 વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા ભારતના નિવાસી / વ્યવસાયિક વ્યક્તિ હોવો જોઈએ.
- બેંકની પ્રારંભિક ન્યૂનતમ પેઈડ–અપ વોટિંગ ઈક્વિટી મૂડી 'પાંચ અબજ' હોવી જોઈએ. ત્યારબાદ, બેંક પાસે દરેક સમયે ઓછામાં ઓછી 'પાંચ અબજ' ચોખ્ખી મૂડી હોવી જોઈએ.
- વ્યક્તિગત પ્રમોટર્સ અથવા એકમાત્ર પ્રમોટર્સ / કન્વર્ટ પ્રમોટર્સ અથવા એન્ટિટીઝ કે જે કોઈ અન્ય જૂથનો ભાગ નથી, જેના માટે બિન–ઓપરેટિવ ફાઈનાન્શિયલ હોલ્ડિંગ કંપની (NOFHC) ની શરત પૂરી કરવી જરૂરી નથી.
- NOFHCની કુલ પેઈડ–અપ ઈક્વિટી મૂડીના ઓછામાં ઓછા 51 ટકા, પ્રમોટર / પ્રમોટર જૂથની માલિકીમાં રહેશે. પ્રમોટર / પ્રમોટર જૂથ સિવાયના કોઈપણ શેરહોલ્ડરનો NOFHCમાં નોંધપાત્ર પ્રભાવ અને નિયંત્રણ હોવું જોઈએ નહીં.
- બેંક દ્વારા વ્યવસાય શરૂ થયાના છ વર્ષમાં જ બેંક તેના શેરને સ્ટોક એક્સ્ચેંજ પર સૂચિબદ્ધ કરશે.
- બેંકના તેના પ્રમોટરો, 10 ટકાથી વધુ શેરહોલ્ડિંગ અથવા બેંકમાં પેઈડ અપ ઈક્વિટી ધરાવતા મોટા શેરહોલ્ડરો અથવા કંપનીઓ કે જેમાં બેંકના પ્રમોટરોના સગા સંબંધીઓનો નોંધપાત્ર પ્રભાવ અથવા નિયંત્રણ હોય તેના પર કોઈપણ પ્રકારનો સંપર્ક કરવા પ્રતિબંધિત રહેશે.
- બેંક તેની કુલ શાખાઓમાંથી ઓછામાં ઓછી 25 ટકા બિન–અવરોધિત ગ્રામીણ કેન્દ્રોમાં ખોલશે.
- બેંક પ્રાથમિક ક્ષેત્રના ધિરાણ લક્ષ્યો અને હાલની સ્થાનિક અનુસૂચિત વ્યાપારી બેંકોને લાગુ પેટા–લક્ષ્યોનું પાલન કરશે.
- બેંકના બોર્ડમાં સ્વતંત્ર ડિરેક્ટરની સંખ્યા વધુ હોવી જોઈએ.
- રિઝર્વ બેંક દ્વારા આપવામાં આવતી સૈદ્ધાંતિક મંજૂરી, ઈશ્યુની તારીખથી 18 મહિના માટે માન્ય રહેશે અને તે પછી તેની માન્યતા આપમેળે સમાપ્ત થઈ જશે.

માર્કેટ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સંસ્થા

- તાજેતરમાં ભારતીય સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેંજ બોર્ડ (Securities & Exchange Board of India) એ માર્કેટ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સંસ્થા (Market Infrastructure Institution) ને બજાર સહિતના અન્ય મહત્વપૂર્ણ સિસ્ટમોમાં વિક્ષેપના 45 મિનિટની અંદર તેનું સંચાલન શરૂ કરવાનું કહ્યું છે.
- આ નિર્દેશ 24 ફેબ્રુઆરીએ નેશનલ સ્ટોક એક્સચેન્જ (National Stock Exchange) માં એક ટેક્નિકલ ખરાબીને પગલે સામે આવ્યો છે, જેથી લગભગ ચાર કલાક માટે બિઝનેસ સ્થગિત રહ્યો.

Back to Basics : SEBI તરફથી તાજેતરની સૂચનાઓ

- **MII માટે નવું ફ્રેમવર્ક:**
- SEBI, માર્કેટ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સંસ્થાઓ (સ્ટોક એક્સ્ચેંજ, ક્લિયરિંગ કોર્પોરેશન અને ડિપોઝિટરી) ના બિઝનેસ કોન્ટીનિટી પ્લાન (Business Continuity Plan) અને ડિઝાસ્ટર રિકવરી (Disaster Recovery) માટે એક નવું માળખું લાવ્યું છે.
- વ્યવસાયિક સાતત્ય (Business Continuity) અને આપત્તિ વ્યવસ્થાપન નજીકથી સંબંધિત છે જે પ્રતિકૂળ સ્થિતિમાં સંસ્થાની કામગીરીને જાળવવામાં મદદ કરે છે.

■ **માર્ગદર્શિકા:**

- MII કોઈપણ નિર્ણાયક સિસ્ટમ (Critical System) ના ભંગાણની સ્થિતિમાં 30 મિનિટની અંદર તેને 'આપત્તિ' જાહેર કરશે.
- એક એક્સચેંજ અથવા ક્લિયરિંગ કોર્પોરેશનની નિર્ણાયક સિસ્ટમમાં વેપાર, જોખમ સંચાલન, કોલેટરલ મેનેજમેન્ટ, ક્લિયરિંગ અને સેટલમેન્ટ તથા ઈન્ડેક્સ ગણતરી શામેલ હશે.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

- એક ડિપોઝિટરીની નિર્ણાયક પ્રણાલીમાં સમાધાન સિસ્ટમમાં સહાયક સિસ્ટમ્સ અને ઈન્ટર ડિપોઝિટરી ટ્રાન્સફરનું સમર્થન કરનાર સિસ્ટમ્સ શામેલ હશે.
- MII દ્વારા એક ઘટનાને 'આપત્તિ' જાહેર કર્યાના 45 મિનિટમાં ડિઝાસ્ટર રિકવરી સાઇટ્સ પર જવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે.
- ડિઝાસ્ટર રિકવરી સાઇટ એક એવી જગ્યા છે જ્યાં એક કંપની સુરક્ષા ભંગ અથવા કુદરતી આપત્તિ પછી અસ્થાયી રૂપે સ્થાનાંતરિત થઈ શકે છે.
- આ સુનિશ્ચિત કરે છે કે કોઈ કંપની ત્યાં સુધી કામગીરી ચાલુ રાખી શકે છે, જ્યાં સુધી તે તેના સામાન્ય સ્થાને અથવા નવા કાયમી સ્થળે ફરીથી કામ કરવા સુરક્ષિત ન થાય.
- મોબાઈલ અને ક્લાઉડ આધારિત આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સાઈટ્સ વધુને વધુ લોકપ્રિય થઈ રહી છે.
- નવા દિશાનિર્દેશોનો અમલ 90 દિવસમાં થવો જોઈએ.

માર્કેટ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સંસ્થા

- સ્ટોક એક્સચેંજ, ડિપોઝિટરી અને ક્લિયરિંગ કોર્પોરેશનને સામૂહિક રીતે માર્કેટ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઇન્સ્ટિટ્યુશન સિક્યુરિટીઝ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- બિમલ જાલાન સમિતિ, 2010 ના અનુસાર, આ સંસ્થાઓ દેશના નાણાકીય વિકાસ માટે મહત્વપૂર્ણ છે, જે સિક્યોરિટીઝ માર્કેટ માટે જરૂરી માળખાગત સેવા આપે છે.
- ભારતીય શેરબજાર(Stock Exchange) એક એવા બજારના રૂપમાં કામ કરે છે જ્યાં સ્ટોક, બોન્ડ્સ અને નાણાકીય દસ્તાવજ જેવી ચીજવસ્તુઓનો વેપાર થાય છે.
- ડિપોઝિટરી (Depository) સંસ્થા, બેંકો અથવા સંસ્થાઓ હોઈ શકે છે જે સિક્યોરિટીઝ ધરાવે છે અને તેના વ્યવસાયમાં મદદ કરે છે.
- ક્લિયરિંગ કોર્પોરેશન (Clearing Corporation) એ એક સ્ટોક એક્સચેંજ સાથે સંકળાયેલ એક સંસ્થા / એન્ટિટી છે જેનો મુખ્ય હેતુ વ્યવહાર પુષ્ટિ, સમાધાન અને વિતરણની દેખરેખ રાખવાનો છે.

SEBI

- તે 'ભારતીય સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ એક્ટ' (Securities and Exchange Board of India Act), 1992 ની જોગવાઈઓ હેઠળ 12 એપ્રિલ, 1992 માં સ્થાપીત એક વૈધાનિક સંસ્થા (Statutory Body) છે.

■ **મુખ્ય કાર્યઃ**

- સિક્યોરિટીઝમાં રોકાણ કરતા રોકાણકારોના હિતોનું રક્ષણ.
- સિક્યોરિટીઝ માર્કેટના વિકાસ માટે સુધારણા અને નિયમન.

નેશનલ સ્ટોક એક્સચેંજ

- નેશનલ સ્ટોક એક્સચેંજ ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ (NSE) એ ભારતનું સૌથી મોટું નાણાકીય બજાર છે.
- વર્ષ 1992 માં વિકસિત NSE એક અત્યાધુનિક ઈલેક્ટ્રોનિક માર્કેટપ્લેસ તરીકે વિકસિત થયું, જે ઈક્વિટી ટ્રેડિંગ વોલ્યુમ (Equity Trading Volume) ની દ્રષ્ટિએ વિશ્વમાં ચોથા ક્રમે હતું.
- તે ભારતની પ્રથમ સંપૂર્ણ સ્વચાલિત ઈલેક્ટ્રોનિક વેપાર સુવિધા ઓફર કરનાર એક્સચેન્જ હતી.
- NSE પાસે ભારતમાં ખાનગી ક્ષેત્રનું સૌથી મોટું નેટવર્ક છે.
- NIFTY 50 નેશનલ સ્ટોક એક્સચેંજ ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડનું મુખ્ય સૂચકાંક છે. આ સૂચકાંક બ્લુ ચિપ કંપનીઓ, સૌથી મોટી અને સૌથી લીકવીડ ભારતીય સિક્યોરિટીઝના પોર્ટફોલિયો વર્તણૂકને ટ્રેક કરે છે. આમાં NSE પર લિસ્ટ થયેલ આશરે 1600 કંપનીઓમાં 50 શામેલ છે.

રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાનું ઓપન માર્કેટ ઓપરેશન્સ

- રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ 10,000 કરોડ રૂપિયા પ્રત્યેકની સફળ રકમ માટે ઓપન માર્કેટ ઓપરેશન્સ (OMO) હેઠળ સરકારી સિક્યોરિટીઝ (G-Sec) ની એક પ્રાસંગિક ખરીદી અને વેચાણનું આયોજન કરવાનું નક્કી કર્યું છે.

Back to Basics : પરિચય

- ઓપન માર્કેટ ઓપરેશન્સ, જેને ઓપરેશન ટ્વિસ્ટ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, જે હેઠળ સરકારી સિક્યોરિટીઝ (G-Sec) ની એક સાથે ખરીદી અને વેચાણની પ્રક્રિયામાં લાંબા ગાળાની સિક્યોરિટીઝની ખરીદી અને સમાન માત્રામાં ટૂંકા ગાળાની સિક્યોરિટીઝના વેચાણનો સમાવેશ થાય છે.

ઓપન માર્કેટ ઓપરેશન્સ

- અર્થઃ ઓપન માર્કેટ ઓપરેશન્સનો આશય સરકાર દ્વારા ખુલ્લા બજારમાં જારી કરાયેલા બોન્ડ્સના વેચાણ અને ખરીદી સાથે છે.
- જથ્થાત્મક નાણાકીય નીતિ સાધનઃ તે ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા ઉપયોગમાં લેવામાં આવતું એક નાણાકીય નીતિ સાધન છે, જેનો ઉપયોગ RBI દ્વારા વર્ષ દરમિયાન તરલતાની સંતુલિત સ્થિતિ જાળવવા અને વ્યાજ દર અને ફુગાવાના સ્તર પર તેની અસરને મર્યાદિત કરવા માટે થાય છે.
- માત્રાત્મક નાણાકીય નીતિ સાધનનો આશય એવા સાધનો સાથે છે, જે કેશ રિઝર્વ રેશિયો (CRR) અને બેંક દર વગેરે બદલીને નાણાંની સપ્લાયને નિયંત્રિત કરે છે .

પૈસાની સપ્લાય પર અસર

- જ્યારે રિઝર્વ બેંક ફ્રી માર્કેટમાં સરકારી બોન્ડ ખરીદે છે, ત્યારે તે ચેક દ્વારા ચૂકવણી કરે છે. આ ચેક ઈકોનોમીમાં ચલણની આરક્ષિત માત્રામાં વધારો કરે છે, જેથી નાણાંની સપ્લાયમાં વધારો થાય છે.

➤ રિઝર્વ બેંક દ્વારા ખાનગી વ્યક્તિઓ અથવા સંસ્થાઓને બોન્ડનું વેચાણ કરવાથી પૈસાની અનામત માત્રામાં ઘટાડો આવે છે, જેનાથી પૈસાની સપ્લાય પણ ઓછી થાય છે.

ઓપન માર્કેટ ઓપરેશન્સ (OMO) ના પ્રકારઃ ડાયરેક્ટ / આઉટરાઈટ અને રેપો

■ **પ્રત્યક્ષ / આઉટરાઈટઃ**

➤ આ હેઠળ કેન્દ્રીય બેંક સિક્યોરિટીઝને વેચવાનું કોઈ વચન આપ્યા વિના ખરીદે છે. તેવી જ રીતે કેન્દ્રીય બેંક આ સિક્યોરિટીઝને ખરીદવાના કોઈ વચન આપ્યા વિના વેચે છે.

■ **રેપોઃ**

➤ આ હેઠળ કેન્દ્રીય બેંક જ્યારે સિક્યોરિટીઝ ખરીદે છે, ત્યારે ખરીદ કરાર સિક્યોરિટીઝના પુનર્વેચાણની તારીખ અને કિંમત નિર્દેશિત કરવામાં આવે છે. આ પ્રકારના કરારને પુનઃખરીદ કરાર / રિપચેન્જ એગ્રીમેન્ટ અથવા રેપો કહેવામાં આવે છે.

➤ તેવી જ રીતે, કેન્દ્રીય બેંક સિક્યોરિટીઝના આઉટરાઈટ વેચાણને બદલે, સિક્યોરિટીઝના એક કરાર દ્વારા વેચાણ કરી શકે છે, જેમાં તારીખ અને ભાવની સૂચના આપવામાં આવશે, જેના પર તેની ફરીથી ખરીદી કરવાની છે. આ પ્રકારના કરારને રિવર્સ રિપ્રચેઝ એગ્રીમેન્ટ અથવા રિવર્સ રેપો કહેવામાં આવે છે.

➤ રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા વિવિધ પાકતી અવધિના રેપો અને રિવર્સ રેપો સંચાલિત કરવામાં આવે છેઃ રાતોરાત, 7 દિવસ, 14 દિવસ વગેરે. આ પ્રકારના ઓપરેશન હવે ભારતીય રિઝર્વ બેંકની નાણાકીય નીતિનો મુખ્ય ભાગ બની ગયા છે.

સરકારી સિક્યોરિટીઝ

➤ સરકારી સિક્યોરિટીઝ જે કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારો દ્વારા જારી કરવામાં આવતું એક વેપારી સાધન છે. તે સરકારના દેવાની જવાબદારી સ્વીકારે છે.

➤ ટૂંકા ગાળાની સિક્યોરિટીઝને ટ્રેઝરી બિલ કહેવામાં આવે છે, તેની પાકતી મુદત એક વર્ષ કરતા ઓછી હોય છે.

➤ લાંબા ગાળાની સિક્યોરિટીઝને સામાન્ય રીતે સરકારી બોન્ડ અથવા ડેટ સિક્યોરિટીઝ કહેવામાં આવે છે, જેની પાકતી મુદત એક વર્ષથી વધુની હોય છે.

➤ ભારતમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ટ્રેઝરી બિલ તથા બોન્ડ અથવા તારીખની સિક્યોરિટીઝ બંનેને જારી કરવામાં આવે છે, જ્યારે રાજ્ય સરકારો ફક્ત બોન્ડ અથવા તારીખની જામીનગીરીઓ જારી કરે છે, જેને રાજ્ય વિકાસ લોન (SDL) કહેવામાં આવે છે.

➤ સરકારી સિક્યોરિટીઝમાં વ્યવહારીક રીતે ડિફોલ્ટ થવાનું કોઈ જોખમ હોતું નથી, તેથી તેઓને જોખમ મુક્ત ગિલ્ટ–એજ ઉપકરણો પણ કહેવામાં આવે છે.

➤ ગિલ્ટ–એજ સિક્યોરિટીઝ સરકાર અને મોટા નિગમો દ્વારા ઉધાર લેવાયેલ નિધિના સાધન તરીકે જારી કરાયેલ ઉચ્ચ–સ્તરના રોકાણ બોન્ડ છે.

➤ તાજેતરમાં રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ રિટેલ રોકાણકારોને કેન્દ્રીય બેંક સાથે સરકારી સિક્યોરિટીઝ (G-sec) માં રોકાણ કરવા માટે સીધુજ 'ગિલ્ટ એકાઉન્ટ' ખોલવાની મંજૂરી આપવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે.

ચૂંટણી બોન્ડ

➤ સુપ્રીમ કોર્ટે રાજકીય પક્ષો દ્વારા ચૂંટણી બોન્ડ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ ભંડોળના આત્યંતિક અથવા હિંસક વિરોધ સંબંધી ફંડિંગમાં આવતા ભંડોળનો દુરૂપયોગ થવાની સંભાવના વ્યક્ત કરી છે.

➤ કોર્ટે સરકારને એ પણ પૂછ્યું કે શું રાજકીય પક્ષો દ્વારા મળેલા આ નાણાંના ઉપયોગ પર કોઈ 'નિયંત્રણ' નથી.

Back to Basics : ચૂંટણી બોન્ડ

➤ ચૂંટણી બોન્ડ રાજકીય પક્ષોને દાન આપવા માટેનું નાણાકીય સાધન છે.

➤ ચૂંટણી બોન્ડ્સ કોઈ સીમા વિના રૂ. 1,000, રૂ. 10,000, રૂ. 1 લાખ, રૂ. 10 લાખ અને રૂ. 1 કરોડના ગુણાંકમાં જારી કરવામાં આવે છે.

➤ સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા એ આ બોન્ડ્સ ઈશ્યુ કરવા અને એન્કેશ (Encash) કરવા માટે અધિકૃત બેંક છે, આ બોન્ડ્સ ઈશ્યૂ થયાની તારીખથી પંદર દિવસ સુધી માન્ય રહે છે.

➤ આ બોન્ડ એક રજિસ્ટર્ડ રાજકીય પક્ષના ઉલ્લેખિત ખાતામાં વાંચી શકાય એવા બંધારણમાં હોય છે.

➤ બોન્ડ કોઈપણ વ્યક્તિ (જે ભારતનો નાગરિક છે) તેના દ્વારા જાન્યુઆરી, એપ્રિલ, જુલાઈ અને ઓક્ટોબરમાં દસ દિવસની અવધિ માટે ખરીદવા માટે ઉપલબ્ધ હોય છે, જેમકે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવ્યું છે.

➤ એક વ્યક્તિ એકલા અથવા અન્ય વ્યક્તિઓ સાથે સંયુક્ત રીતે બોન્ડ્સ ખરીદી શકે છે.

➤ બોન્ડ પર દાતાના નામનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવતો નથી.

પૃષ્ઠભૂમિ

➤ ચૂંટણી બોન્ડ યોજના અયોગ્ય રીતે કરવામાં આવતા ભંડોળને નિયંત્રિત કરે છે, કેમ કે તે ચેક તેમજ ડિજિટલ વ્યવહારો પર ભાર મૂકે છે, કારણ કે અમુક યોજનામાં કેટલાક નિયમોની જોગવાઈઓ તેને ખૂબ વિવાદિત બનાવે છે.

મુખ્ય ન્યાયાલયમાં ઉઠાવવામાં આવેલ ચૂંટણી બોન્ડના દુરૂપયોગનો મુદ્દો

■ **અનામિકતાઃ**

➤ આ વ્યવસ્થા હેઠળ ફંડ લેનારનું કે ફંડ દેનારનું નામ જાહેર કરવામાં આવતું નથી.

➤ અસમપ્રમાણતા વાળા અપારદર્શકઃ જોકે ચૂંટણી બોન્ડ્સ માત્ર SBI દ્વારા જ ખરીદવામાં આવતા હોવાથી સરકાર તેમનાથી વાકેફ રહે છે.

- માહિતીની આ અસમપ્રમાણતા શાસક રાજકીય પક્ષની તરફેણમાં હોય છે.

■ **કાળા નાણાંનું માધ્યમ:**

- કોર્પોરેટ ફંડિંગ પર 7.5% ની કેપ નાબૂદ કરવી, રાજકીય ફાળો આપતી વ્યક્તિની ઓળખની જરૂરિયાતને તટસ્થ કરવી અને કોર્પોરેશન ઓછામાં ઓછી ત્રણ વર્ષ જુની હોવી જોઈએ તેવી જોગવાઈને રદ કરવી, આ યોજનાના હેતુને સ્પષ્ટ દર્શાવેલ નથી.
- ચૂંટણી પંચે દાતાઓના નામ જાહેર ન કરવા અને નુકસાન કરતી કંપનીઓને, જે ફક્ત શેલ કંપની છે, તેવી કંપનીઓને બોન્ડ ખરીદવા દેવા પર ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી.

સરકારનો પક્ષ

- ચૂંટણી બોન્ડ માટેની પાત્રતા: ફક્ત તે જ રાજકીય પક્ષો ચૂંટણી બોન્ડ પ્રાપ્ત કરવા માટે યોગ્ય છે કે જેઓ લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, 1951 ની ધારા 29 (A) હેઠળ નોંધાયેલા છે અને જેમણે ગત સામાન્ય ચૂંટણીમાં ઓછામાં ઓછા 1% મતો મેળવ્યા છે.
- કાળા નાણાને રાજકારણથી દૂર રાખવું: પરંપરાગત સિસ્ટમ હેઠળ, ચૂંટણીનું ભંડોળ જે પણ ઉપલબ્ધ હતું તે મુખ્યત્વે રોકડ હતું, જેનાથી કાળા નાણાંની સંભાવના ખૂબ વધી ગઈ હતી. પરંતુ હાલની સિસ્ટમ અંતર્ગત માત્ર ચેક અથવા ઈ–પેમેન્ટ દ્વારા જ ચૂંટણી બોન્ડ ખરીદી શકાય છે, તેથી કાળા નાણાની ચિંતા સમાપ્ત થઈ ગઈ છે.
- kyc ધોરણોને પણ અનુસરે છે.
- ભારતના ચૂંટણી પંચનું સમર્થન: ભારત ચૂંટણી પંચ આ બંધનનું વિરોધ કરતું ન હતું, તેણે તેના અનામી પાસા અંગે ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી.
- તેણે કોર્ટને કહ્યું કે આ યોજના રોકડ ધિરાણની જૂની સિસ્ટમથી એક ડગલું આગળ છે.

આગળનો માર્ગ

- ભ્રષ્ટાચારના દુષ્ટ ચક્રને તોડવા અને લોકશાહી રાજનીતિની ગુણવત્તાના ક્ષરણને રોકવા માટે સાહસિક સુધારાની સાથે રાજકીય નાણાકીયના અસરકારક વીનિયમનની જરૂર છે.
- સમગ્ર શાસન પ્રણાલીને વધુ જવાબદાર અને પારદર્શક બનાવવા માટે, હાલના કાયદાઓમાં રહેલી ખામીઓને દૂર કરવી જરૂરી છે.
- મતદાતાઓ, જાગૃતિ અભિયાનની માંગ કરીને નોંધપાત્ર પરિવર્તન લાવવામાં મદદ કરી શકે છે. જો મતદારો ઉમેદવારો અને તેમને લાંચ આપનારા પક્ષોને નકારે તો લોકશાહી એક પગથિયું આગળ વધશે.

રાષ્ટ્રીય ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફાઇનાન્સિંગ અને ડેવલપમેન્ટ બેંક બિલ, 2021

- તાજેતરમાં, રાજ્યસભા દ્વારા રાષ્ટ્રીય માળખાગત નાણાકીય અને વિકાસ બેન્ક (National Bank for Financing Infrastructure and Development- NBFID) બિલ, 2021 પસાર કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ બિલનો હેતુ માળખાગત નાણાકીય જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા એક વિકાસ નાણાકીય સંસ્થા (Development Financial Institutions- DFIs) ને રાષ્ટ્રીય ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફાઈનાન્સિંગ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ બેન્ક (NBFID) તરીકે સ્થાપિત કરવાનો છે .
- NFBIDની જાહેરાત 2021 ના બજેટમાં કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : વિકાસ નાણાકીય સંસ્થા (DFI)

- DFIsની રચના અર્થતંત્રના એવા ક્ષેત્રોને લાંબા ગાળાના નાણાં પૂરા પાડવા માટે કરવામાં આવે છે, જેમાં સંબંધિત જોખમો વેપારી બેન્કો અને અન્ય સામાન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓની સ્વીકાર્ય મર્યાદાથી વધુ છે.
- DFIs બેન્કોની જેમ લોકો પાસેથી થાપણ સ્વીકારતા નથી.
- તેઓ બજારો, સરકાર તેમજ બહુપક્ષીય સંસ્થાઓ પાસેથી નાણાં એકઠા કરે છે અને ઘણીવાર સરકારી બાંયધરી દ્વારા ટેકો મળેલ હોય છે.

કોર્પોરેટ તરીકે NBFID

- NBFID ની રચના કોર્પોરેટ બોડી તરીકે કરવામાં આવશે જેની અધિકૃત શેરમૂડી રૂ 1 લાખ કરોડ હશે.

■ **ઉદ્દેશ્ય:**

- **નાણાકીય ઉદ્દેશ્ય:**
- તેના નાણાકીય ઉદ્દેશોમાં પુરી રીતે અથવા આંશિક રૂપે ભારતમાં સ્થિત ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સ માટે રોકાણ સીધા અથવા આડકતરી રીતે આકર્ષવા માટે સમાવેશ થાય છે .
- **વિકાસલક્ષી હેતુ:**
- વિકાસલક્ષી ઉદ્દેશોમાં ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરલ પ્રોજેક્ટ્સના નાણાં માટે બોન્ડ, લોન અને ડેરિવેટિવ્ઝ બજારના વિકાસમાં મદદ કરવામાં શામેલ છે.
- **NBFIDના કાર્યો:**
- ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સ માટે લોન અને એડવાન્સિસ આપવા.
- હાલની લોન પ્રાપ્ત કરીને અને તેનું ફરીથી ફાઈનાન્સ કરવું.
- માળખાગત પ્રોજેક્ટ્સમાં રોકાણ માટે ખાનગી ક્ષેત્રના રોકાણકારો અને સંસ્થાકીય રોકાણકારોને આકર્ષિત કરવા.
- માળખાગત પ્રોજેક્ટ્સમાં વિદેશી ભાગીદારીને સરળ બનાવવી.
- ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફાઈનાન્સિંગના ક્ષેત્રમાં વિવાદ નિવારણ માટે વિવિધ સરકારી અધિકારીઓ સાથે વાતચીતને સરળ બનાવવી.

- ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ફાઈનાન્સિંગમાં કન્સલ્ટન્સી સેવાઓ પૂરી પાડે છે.
- **ભંડોળનો સ્રોત:**
- તે લોનના રૂપમાં ભારતીય રૂપિયા અને વિદેશી ચલણ બંનેમાં નાણાં એકત્રિત કરી શકે છે અથવા બોન્ડ્સ અને ડિબેન્ચર્સ સહિતના વિવિધ નાણાકીય ઉપકરણો જારી કરીને વેચીને ભંડોળ મેળવી શકે છે.
- તે કેન્દ્ર સરકાર, રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, નોટિફાઈડ કમર્શિયલ બેંક, વર્લ્ડ બેંક અને એશિયન ડેવલપમેન્ટ બેંક જેવી બહુપક્ષીય સંસ્થાઓ પાસેથી નાણાં ઉધાર લઈ શકે છે.
- શરૂઆતમાં, આ સંસ્થામાં કેન્દ્ર સરકારની ભાગીદારી 100% હશે, જે ધીરે ધીરે 26% થઈ જશે .
- **NBFIDનું સંચાલન:**
- NBFIDનું સંચાલન નિયામક મંડળ દ્વારા કરવામાં આવશે. તેના પ્રમુખની નિમણૂક કેન્દ્ર સરકાર RBIની સલાહ સાથે કરશે.
- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સ્થાપિત એક મંડળ મેનેજિંગ ડિરેક્ટર અને ડેપ્યુટી મેનેજિંગ ડિરેક્ટરના પદ માટેના ઉમેદવારોના નામ સૂચવશે.
- આંતરિક સમિતિના સૂચનોને આધારે બોર્ડ સ્વતંત્ર ડિરેક્ટરની નિમણૂક કરશે.

કેન્દ્ર સરકારનો ટેકો

- કેન્દ્ર સરકાર પ્રથમ નાણાકીય વર્ષના અંતમાં NBFIDને 5000 કરોડ રૂપિયાની ગ્રાન્ટ આપશે.
- બહુપક્ષીય સંસ્થાઓ, સાર્વભૌમ સંપત્તિ ભંડોળ અને અન્ય વિદેશી ભંડોળ પાસે ઉધાર માટે સરકાર મહત્તમ 0.1% ની રાહત દરે બાંયધરી પણ આપશે.
- વિદેશી ચલણ (વિદેશી ચલણ ઉધાર પર) માં વધઘટને કારણે નુકસાનને લગતા ખર્ચ સરકાર દ્વારા સંપૂર્ણ અથવા અંશત: રીતે ચૂકવવામાં આવી શકે છે.
- વિનંતી કરવામાં આવે ત્યારે સરકાર NBFID દ્વારા જારી કરાયેલા બોન્ડ્સ, ડિબેન્ચર્સ અને લોનની બાંહેધરી આપી શકે છે.
- **તપાસ અને કાયદેસર કાર્યવાહી માટે અગાઉની મંજૂરી:**
- અધ્યક્ષ અને અન્ય ડિરેક્ટરના કિસ્સામાં, કેન્દ્ર સરકાર અને અન્ય કર્મચારીઓના કિસ્સામાં, મેનેજિંગ ડિરેક્ટરની પૂર્વ મંજૂરી વિના NBFIDના કર્મચારીઓની તપાસ શરૂ કરી શકાતી નથી.
- અદાલતોએ NBFID કર્મચારીને લગતા કેસોમાં ગુનાઓની નોંધ લેવા માટે પૂર્વ મંજૂરી લેવી પડશે.

અન્ય વિકાસ નાણાકીય સંસ્થાઓ (DFI)

- બિલમાં એવી પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ RBIને અરજી કરીને DFI બનાવી શકે છે.
- RBI કેન્દ્ર સરકારની સલાહ સાથે DFIને લાઈસન્સ આપી શકે છે.
- આ વિકાસ નાણાકીય સંસ્થાઓ માટેના નિયમો RBI દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામાં આવશે.

નવા બેંક લાઇસન્સની તપાસ માટે નવી સમિતિ

- રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI) એ યુનિવર્સલ બેંકો અને માઈક્રો ફાઈનાન્સ બેંકો (SFBs) ની અરજીઓના મૂલ્યાંકન માટે RBIના પૂર્વ ડેપ્યુટી ગવર્નર શ્યામલા ગોપીનાથની અધ્યક્ષતામાં એક પાંચ સભ્યોની કાયમી બાહ્ય સલાહકાર સમિતિ(SEAC) નું નિર્માણ કર્યુ છે.
- સ્થાયી બાહ્ય સલાહકાર સમિતિ (SEAC) માં બેન્કિંગ, નાણાકીય ક્ષેત્ર અને અન્ય સંબંધિત ક્ષેત્રોની જાણીતી હસ્તીઓનો સમાવેશ કરવામાં આવશે .

Back to Basics : સમિતિ વિશે

- કાર્યકાળ: સમિતિનો કાર્યકાળ ત્રણ વર્ષનો રહેશે.
- સમિતિનું સચિવાલય: RBIના નિયમન વિભાગ દ્વારા સમિતિને સચિવાલય સ્તરની સહાય પૂરી પાડવામાં આવશે .
- કાર્ય: સાર્વત્રિક બેન્કો અને SFBs ના અરજદારોની પ્રાથમિક લાયકાત સુનિશ્ચિત કરવા માટે અરજીઓનું પ્રથમ મૂલ્યાંકન RBI દ્વારા કરવામાં આવશે, ત્યારબાદ SEAC અરજીઓનું મૂલ્યાંકન કરશે .

સ્મોલ ફાઇનાન્સ બેંકો (SFBs)

- સ્મોલ ફાઈનાન્સ બેંકો એવી નાણાકીય સંસ્થાઓ છે જે દેશના એવા વિસ્તારોમાં નાણાકીય સેવાઓ પ્રદાન કરે છે જ્યાં બેંકિંગ સેવાઓ ઉપલબ્ધ નથી .
- સ્મોલ ફાઈનાન્સ બેંકો, કંપની એક્ટ, 2013 હેઠળ જાહેર લિમિટેડ કંપની તરીકે નોંધાયેલ છે .

પ્રવૃત્તિઓની મર્યાદા

- સ્મોલ ફાઈનાન્સ બેંક મુખ્યત્વે નાના વ્યવસાય એકમો, નાના અને સીમાંત ખેડુતો, સૂક્ષ્મ અને લઘુ ઉદ્યોગો અને અસંગઠિત ક્ષેત્રની સંસ્થાઓને નાણાકીય સમાવેશ જેવી કે– નાણાં જમા અને ધિરાણ જેવી મૂળભૂત બેંકિંગ સુવિધા પ્રદાન કરશે.
- તે અન્ય બિન–જોખમ વહેંચણી સરળ નાણાકીય સેવાઓથી સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ પણ કરી શકે છે, જેમાં પોતાનું ભંડોળ જેમકે – મ્યુચ્યુઅલ ફંડ એકમો, વીમા ઉત્પાદનો, પેન્શન પેદાશો જેવા વિતરણની પ્રતિબદ્ધતાની જરૂર નથી.
- સ્મોલ ફાઈનાન્સ બેંક વિદેશી વિનિમય વ્યવસાયમાં તેના ગ્રાહકોની જરૂરિયાત માટે અધિકૃત ડીલર પણ બની શકે છે.
- સ્મોલ ફાઈનાન્સ બેંકના સંચાલનના ક્ષેત્રમાં કોઈ પ્રતિબંધ રહેશે નહીં; જો કે, એવા અરજદારોને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવશે કે જેમણે એવા રાજ્યો / જિલ્લાઓમાં પ્રારંભિક તબક્કે બેંક શરૂ કરી છે, જ્યાં બેંકિંગ સેવાઓ ઉપલબ્ધ નથી અથવા ભાગ્યે જ ઉપલબ્ધ છે, જેવા કે– દેશના ઉત્તર–પૂર્વ, પૂર્વ અને મધ્ય ક્ષેત્રમાં.

યુનિવર્સલ બેંક

- યુનિવર્સલ બેંકો માત્ર ગ્રાહકો માટેના વ્યક્તિગત ખાતાઓનું સંચાલન કરી શકતી નથી, પરંતુ કોર્પોરેટ સોદાને કરવાની સાથે–સાથે રોકાણ સેવાઓ અને શેર દલાલો તરીકે પણ સેવા આપી શકે છે જેને નાણાકીય સુપરમાર્કેટ્સ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- આ એજન્સીઓ એક સિંગલ બ્રાન્ડ / બેંકના નામ અંતર્ગત તેના મોટા શાખા નેટવર્કનો લાભ ઉઠાવીને વિવિધ સેવાઓ આપે છે.
- ઓગસ્ટ, 2016 માં જારી કરાયેલ યુનિવર્સલ બેંકો માટે ઓન–ટેપ લાઈસન્સિંગ અંગેની માર્ગદર્શિકા અનુસાર, નિવાસી વ્યક્તિઓ અને બેંકિંગ અને નાણા ક્ષેત્રમાં વરિષ્ઠ સ્તરે 10 વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા વ્યાવસાયિકો પણ યુનિવર્સલ બેન્કોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે પાત્ર છે .
- તેમ છતાં મોટા ઔદ્યોગિક ક્લસ્ટરોને પાત્ર એન્ટિટી તરીકે બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે, પરંતુ તેમને બેંકોમાં 10% સુધી રોકાણ કરવાની મંજૂરી છે .

સંબંધિત વિકાસ

- આ પહેલા વર્ષ 2020માં RBIના એક આંતરિક કાર્યકારી જૂથે ખાનગી બેંકો માટે લાઈસન્સિંગ નીતિની ‘ઓવરહોલિંગ’ ની દરખાસ્ત કરી હતી અને સૂચન આપ્યું હતું કે બેંકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ, 1949 માં યોગ્ય સુધારા કર્યા પછી, મોટા કોર્પોરેટ અને ઔદ્યોગિક જૂથોને ભારતમાં બેંકોના પ્રમોટર તરીકે મંજૂરી આપી શકાય.
- જો કે, RBIના ભૂતપૂર્વ ગવર્નર રઘુરામ રાજને આ દરખાસ્તની ટીકા કરતા કહ્યું હતું કે તે ‘કનેક્ટેડ લેન્ડિંગ’ (એક એવી સ્થિતિ કે જેમાં બેંકને નિયંત્રિત કરનાર માલિક પોતે અથવા પોતાની સાથે જોડાયેલ પક્ષો માટે નીચા વ્યાજ દરે ગુણવત્તાવાળી લોનને પ્રોત્સાહન આપે છે.) ની પરિસ્થિતિ તરફ દોરી જાય છે.

નોન-ઓપરેટિવ ફાઇનાન્સિયલ હોલ્ડિંગ કંપની (NOFHC)

- નોન–ઓપરેટિવ ફાઈનાન્શિયલ હોલ્ડિંગ કંપની (NOFHC) નો અર્થ NBFC પાસે નોન–ડિપોઝિટ (Non-deposit) થી છે.
- બેંકિંગ માર્ગદર્શિકા મુજબ, પ્રમોટર અથવા પ્રવર્તક જૂથને સંપૂર્ણ માલિકીની બિન–ઓપરેટિવ ફાઈનાન્સિયલ હોલ્ડિંગ કંપની દ્વારા નવી બેંક સ્થાપવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે.
- આવા NOHFC બેંકની સાથે–સાથે RBI અન્ય નાણાકીય ક્ષેત્રના નિયમનકારો દ્વારા યોગ્ય નિયમનકારી નિર્દેશોના આધારે નિયંત્રિત અન્ય તમામ પ્રકારની નાણાકીય સેવાઓ પ્રદાન કરે છે.

યુનિવર્સલ બેંકનું ઓન-ટેપ લાઇસન્સિંગ

- ‘ઓન–ટોપ’ સુવિધાનો અર્થ RBI દ્વારા આખા વર્ષ દરમિયાન બેન્કો માટે અરજી સ્વીકારવી અને લાઈસન્સ આપવું છે.
- આ નીતિ નિયત શરતોની પૂર્તિને આધિન કોઈપણ સમયે ઉમેદવારોને યુનિવર્સલ બેંક લાઈસન્સ માટે અરજી કરવાની મંજૂરી આપે છે.

પ્રશ્નોત્તરી

1. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. સ્મોલ ફાઈનાન્સ બેંકો એવી નાણાકીય સંસ્થાઓ છે જે દેશના એવા વિસ્તારોમાં નાણાકીય સેવાઓ પ્રદાન કરે છે જ્યાં બેંકિંગ સેવાઓ ઉપલબ્ધ નથી .

2. યુનિવર્સલ બેંકો માત્ર ગ્રાહકો માટેના વ્યક્તિગત ખાતાઓનું સંચાલન કરી શકતી નથી, પરંતુ કોર્પોરેટ સોદાને કરવાની સાથે–સાથે રોકાણ સેવાઓ અને શેર દલાલો તરીકે પણ સેવા આપી શકે છે જેને નાણાકીય સુપરમાર્કેટ્સ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

3. ‘ઓન–ટોપ’ સુવિધાનો અર્થ RBI દ્વારા આખા વર્ષ દરમિયાન બેન્કો માટે અરજી સ્વીકારવી અને લાઈસન્સ આપવું છે.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

---

2. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. સ્ટોક એક્સચેંજ, ડિપોઝિટરી અને ક્લિયરિંગ કોર્પોરેશનને સામૂહિક રીતે માર્કેટ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઈન્સ્ટિટ્યુશન સિક્યુરિટીઝ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

2. SEBI ‘ભારતીય સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ એક્ટ’ (Securities and Exchange Board of India Act), 1992 ની જોગવાઈઓ હેઠળ 12 એપ્રિલ, 1992 માં સ્થાપીત એક વૈધાનિક સંસ્થા (Statutory Body) છે.

3. નેશનલ સ્ટોક એક્સચેંજ ઓફ ઈન્ડિયા લિમિટેડ (NSE) એ ભારતનું સૌથી મોટું નાણાકીય બજાર છે.

4. વર્ષ 1992 માં વિકસિત NSE એક અત્યાધુનિક ઈલેક્ટ્રોનિક માર્કેટપ્લેસ તરીકે વિકસિત થયું, જે ઈક્વિટી ટ્રેડિંગ વોલ્યુમ (Equity Trading Volume) ની દ્રષ્ટિએ વિશ્વમાં ચોથા ક્રમે હતું.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 <u>(D) 1, 2, 3, અને 4</u>

3. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. સરકારી સિક્યોરિટીઝ જે કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારો દ્વારા જારી કરવામાં આવતું એક વેપારી સાધન છે. તે સરકારના દેવાની જવાબદારી સ્વીકારે છે.
2. ટૂંકા ગાળાની સિક્યોરિટીઝને ટ્રેઝરી બિલ કહેવામાં આવે છે, તેની પાકતી મુદત એક વર્ષ કરતા ઓછી હોય છે.
3. લાંબા ગાળાની સિક્યોરિટીઝને સામાન્ય રીતે સરકારી બોન્ડ અથવા ડેટ સિક્યોરિટીઝ કહેવામાં આવે છે, જેની પાકતી મુદત એક વર્ષથી વધુની હોય છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

4. ચૂંટણી બોન્ડના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. ચૂંટણી બોન્ડ રાજકીય પક્ષોને દાન આપવા માટેનું નાણાકીય સાધન છે.
2. ચૂંટણી બોન્ડ્સ કોઈ સીમા વિના રૂ. 1,000, રૂ. 10,000, રૂ. 1 લાખ, રૂ. 10 લાખ અને રૂ. 1 કરોડના ગુણાંકમાં જારી કરવામાં આવે છે.
3. સ્ટેટ બેન્ક આફ ઈન્ડિયા એ આ બોન્ડ્સ ઈશ્યુ કરવા અને એન્કેશ (Encash) કરવા માટે અધિકૃત બેંક છે, આ બોન્ડ્સ ઈશ્યૂ થયાની તારીખથી પંદર દિવસ સુધી માન્ય રહે છે.
4. બોન્ડ પર દાતાના નામનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવતો નથી.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 <u>(D) 1, 2, 3, અને 4</u>

5. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. DFIs બેન્કોની જેમ લોકો પાસેથી થાપણ સ્વીકારતા નથી.
2. DFIs બજારો, સરકાર તેમજ બહુપક્ષીય સંસ્થાઓ પાસેથી નાણાં એકઠા કરે છે અને ઘણીવાર સરકારી બાંયધરી દ્વારા ટેકો મળેલ હોય છે.
3. NBFID ની રચના કોર્પોરેટ બોડી તરીકે કરવામાં આવશે જેની અધિકૃત શેરમૂડી રૂ 1 લાખ કરોડ હશે.
4. NBFIDનું સંચાલન નિયામક મંડળ દ્વારા કરવામાં આવશે. તેના પ્રમુખની નિમણૂક કેન્દ્ર સરકાર RBIની સલાહ સાથે કરશે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 <u>(D) 1, 2, 3, અને 4</u>

3. આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટનાઓ

યુએસ ભારત આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ પહેલ

- તાજેતરમાં, ભારત અને અમેરિકા વચ્ચે વિજ્ઞાન અને ટેક્નોલોજિકલ સંબંધોને વધારવા માટે 'યુએસ ઈન્ડિયા આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ ઈનીશિએટિવ' (US India Artificial Intelligence- USIAI) નામની પહેલ શરૂ કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- USIAI, ઈન્ડો–યુએસ વિજ્ઞાન અને ટેક્નોલોજી મંચ (IUSSTF) ની એક પહેલ છે, જેની સ્થાપના માર્ચ 2000 માં કરવામાં આવી હતી.
- ભારત સરકારના વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વિભાગ (DST) અને યુ.એસ. રાજ્ય વિભાગ IUSSTF માટે સંબંધિત નોડલ વિભાગ છે.
- USIAI એવા મુખ્ય ક્ષેત્રોમાં કૃત્રિમ બુદ્ધિ (AI) ના સહયોગ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે જે બંને દેશોની પ્રાથમિકતાઓ છે .
- ઉદાહરણો : આરોગ્યસંભાળ, સ્માર્ટ સિટીઝ, સામગ્રી, કૃષિ, ઉર્જા અને ઉત્પાદન.
- તે વિજ્ઞાન, ટેક્નોલોજી અને સમાજમાં પડકારો અને તકોને સંબોધિત કરવા માટેનું વાતાવરણ બનાવવા માટે ભારત અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના મુખ્ય હોદ્દેદારોને એક સાથે લાવશે.
- આ ઉભરતાં AI પરિદ્રશ્ય પર ચર્ચા અને AI વર્કફોર્સ વિકસાવવા જેવા પડકારોનો સમાધાન કરવાની તક પૂરી પાડશે.

સંબંધિત નવી પહેલ

- ભારતમાં નીતિ આયોગ દ્વારા નેશનલ આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ સ્ટ્રેટેજી અને ઇલેક્ટ્રોનિક્સ અને ઈન્ફર્મેશન ટેકનોલોજી મંત્રાલય દ્વારા નેશનલ આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ પોર્ટલ લોન્ચ કરવામાં આવ્યું છે અને શિક્ષણ, કૃષિ, હેલ્થકેર, ઈ–કોમર્સ, ફાઈનાન્સ, ટેલિકમ્યુનિકેશંસ વગેરે જેવા વિવિધ ક્ષેત્રોમાં AI નો લાભ લેવામાં આવી રહ્યો છે.
- તાજેતરમાં આયોજિત CogX 2020 નામની ઈવેન્ટમાં ' MyGov કોરોના હેલ્પડેસ્ક ચેટબોટ' ને બે કેટેગરી હેઠળ એવોર્ડ મળ્યો –
  (1) 'કોવિડ –19 માટે શ્રેષ્ઠ ઈનોવેશન – સોસાયટી'
  (2) 'પીપલ્સ ચોઈસ કોવિડ –19 એકંદરે વિજેતા'
- COGX લંડનમાં વાર્ષિક રૂપેથી આયોજિત થવાવાળી ' આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ એન્ડ ઈમેજિંગ ટેકનોલોજી' ને લગતી પ્રતિષ્ઠિત ગ્લોબલ લીડરશીપ સમિટ છે.
- તાજેતરમાં ભારત AIના જવાબદાર અને માનવ વિકાસ કેન્દ્રિત ઉપયોગને ટેકો આપવા માટે સ્થાપક સભ્ય તરીકે 'ગ્લોબલ પાર્ટનરશીપ ઓન આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ' (GPAI) માં જોડાયું.
- તાજેતરના અહેવાલ મુજબ, ભારતે કૃત્રિમ બુદ્ધિના ઉપયોગમાં 45% નો વધારો નોંધાવ્યો છે, જે ખરીદી વ્યવહારમાં બદલાવ અને નવા વ્યવસાયિક પડકારો (કોવિડ –19 રોગચાળાને કારણે) ને કારણે તમામ દેશો કરતા વધારે છે.
- નીતિ આયોગ અને ઈલેક્ટ્રોનિક્સ અને માહિતી ટેકનોલોજી મંત્રાલય (MeitY) દ્વારા સંયુક્ત રીતે સામાજિક સશક્તિકરણ માટે જવાબદાર કૃત્રિમ બુદ્ધિ –2020 (Responsible AI for Social Empowerment-2020) એટલે કે રેઈસ –2020 (RAISE 2020)યોજવામાં આવી હતી.
- ગ્લોબલ ઈન્ડિયન સાયન્ટિફિક (VAIBHAV) સમિટનું આયોજન વર્ષ 2020 માં ક્વોન્ટમ ટેકનોલોજી, કૃત્રિમ બુદ્ધિ જેવા મહત્વના ક્ષેત્રો પર ચર્ચા કરવા કરવામાં આવ્યું હતું.

કૃત્રિમ બુદ્ધિ

- તે એવા મશીનોનું વર્ણન કરે છે જે પરંપરાગતરૂપે માનવ બુદ્ધિની આવશ્યકતા હોય તેવા કાર્યો કરે છે.
- આમાં મશીન લર્નિંગ, પેટર્ન ઓળખાણ, બિગ ડેટા, ન્યુરલ નેટવર્ક, સેલ્ફ એલ્ગોરિધમ્સ વગેરે જેવી તકનીકો શામેલ છે.
- AI હાર્ડવેર આધારિત રોબોટ ઓટોમેશનથી અલગ છે. મેન્યુઅલ કાર્યોને સ્વચાલિત કરવા કરતાં AI સતત ઉચ્ચ–વોલ્યુમ કમ્પ્યુટરકૃત કાર્યોને મજબૂતી કરે છે.
- કમ્પ્યુટર વિજ્ઞાનમાં ઘણી પડકારજનક સમસ્યાઓને હલ કરવામાં મદદ કરતી AI ટેકનોલોજી હવે ટેકનોલોજીનો આવશ્યક ભાગ બની ગઈ છે. એપલની સિરીથી લઈને સેલ્ફ ડ્રાઈવિંગ કાર સુધી AI ઝડપથી પ્રગતિ કરી રહી છે.

'યુએસ-ભારત હોમલેન્ડ સિક્યોરિટી ડાયલોગ' ફરી શરૂ થશે

- જો બાઈડેન વહીવટીતંત્રે ભારત સાથે 'હોમલેન્ડ સિક્યુરિટી ડાયલોગ' ફરીથી સ્થાપવાનો નિર્ણય કર્યો છે. આ સંવાદ અમેરિકાના પૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ ડોનાલ્ડ ટ્રમ્પે બંધ કર્યો હતો.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- હોમલેન્ડ સિક્યુરિટી સેક્રેટરી અલેજાન્ડ્રો મેયોર્કાસે 22 માર્ચ, 2021 ના રોજ, યુએસમાં ભારતના રાજદૂત, તરણજીતસિંહ સિંધુ સાથે વાતચીત કર્યા પછી, આ નિર્ણય લીધો હતો. હોમલેન્ડ સિક્યુરિટી સેક્ટરીએ બંને પક્ષોની ભાગીદારીને વધુ મજબૂત બનાવવા માટે તેમના સમર્થનનું વચન આપ્યું હતું.
- તાજેતરની બેઠકમાં સિંધુ અને મેયોર્કાસ ભારત અને અમેરિકા વચ્ચે 'હોમલેન્ડ સિક્યુરિટી ડાયલોગ' ફરીથી સ્થાપિત કરવા સંમત થયા છે. તેમણે આ સમયગાળા દરમિયાન સાયબર

સિક્યુરિટી, ઉભરતી ટેકનોલોજી અને હિંસક ઉગ્રવાદને દૂર કરવા સહિતના અનેક મહત્વપૂર્ણ મુદ્દાઓની ચર્ચા કરી હતી.

પૃષ્ઠભૂમિ

➤ હોમલેન્ડ સિક્યુરિટી ડાયલોગ બરાક ઓબામાના વહીવટની પહેલ હતી. હોમલેન્ડ સિક્યુરિટી સેક્રેટરી જેનેટ નેપ્પોલીટો અને ભારતના તત્કાલીન ગૃહ પ્રધાન પી. ચિદમ્બરમ વચ્ચે મે 2011 માં પહેલો હોમલેન્ડ સિક્યુરિટી ડાયલોગ યોજાયો હતો. ભારતના ગૃહ પ્રધાન સુશીલ કુમાર અને ગૃહ સચિવ નપ્પોલીટો વચ્ચે 2013 માં વોશિંગ્ટન ડીસીમાં બીજો સુરક્ષા સંવાદ યોજાયો હતો.

યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના હોમલેન્ડ સિક્યુરિટી વિભાગ

➤ DHS એ યુ.એસ. ફેડરલ એક્ઝિક્યુટિવ વિભાગ છે જે લોકોની સલામતી માટે જવાબદાર છે. આ વિભાગના જાહેર કરાયેલા અભિયાનોમાં સરહદ સુરક્ષા, આતંકવાદ વિરોધી, સાયબર સુરક્ષા, ઈમિગ્રેશન અને રિવાજો, આપત્તિ નિવારણ અને સંચાલન શામેલ છે.

સુએજ કેનાલ

➤ તાજેતરમાં, ખરાબ હવામાનને કારણે થયેલા અકસ્માતના કારણે સુએજ કેનાલના દક્ષિણ છેડા નજીક 'એવર ગિવેન' નામનું મોટું કાર્ગો વહાણ અટવાઈ ગયું હતું. આને કારણે, આ મહત્વપૂર્ણ આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર માર્ગના બંને છેડા પર વહાણોનો મોટો જામ થઈ ગયો છે.

Back to Basics : મહત્વપૂર્ણ તથ્ય

➤ સુએજ કેનાલ, મિસ્રમાં સ્થિત ભૂમધ્ય સમુદ્ર અને લાલ સમુદ્રને જોડતો 'ઈફેસ્મસ ઓફ સુએજ' પર ઉત્તરથી દક્ષિણ તરફ વહી રહેલ એક કૃત્રિમ સમુદ્ર–સ્તરનો જળમાર્ગ છે.

➤ આ કેનાલ એશિયા ખંડથી આફ્રિકન ખંડને અલગ પાડે છે.

➤ આ કેનાલ ભારત અને પશ્ચિમ પ્રશાંત મહાસાગરના નજીકના પ્રદેશો અને યુરોપ વચ્ચેનો સૌથી નાનો સમુદ્ર માર્ગ છે.

➤ તે વિશ્વમાં સૌથી વધુ વપરાતી શિપિંગ લેન છે. વોલ્યુમની દ્રષ્ટિએ, વિશ્વના કુલ વેપારના 12% કરતા વધારે વેપાર આ માર્ગ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

સેન્ટ્રલ સ્ક્રુટિની સેન્ટર (CSC)

➤ આ 'સ્ટ્રેટ થ્રુ પ્રોસેસ' અંતર્ગત વપરાશકર્તાઓ દ્વારા કરવામાં આવતી ફાઈલિંગ્સની પૂર્વ–તપાસ કરવા માટેની કોર્પોરેટ બાબતોના મંત્રાલયની એક પહેલ છે.

➤ તેનો હેતુ એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે ડેટાની ગુણવત્તામાં કોઈ ડેન્ટ આવે અને દોષ મુક્ત રહે.

➤ CSC મુખ્યત્વે વપરાશકર્તાઓ દ્વારા સ્ટ્રેટ થ્રુ પ્રક્રિયા અંતર્ગત કરવામાં આવતી ફાઈલિંગ્સની તપાસ કરશે, ડેટા ગુણવત્તાની સમસ્યાઓ અને અનિયમિતતાને ઓળખશે, સંબંધિત કંપનીના રજિસ્ટ્રારને તેનો અહેવાલ આપશે, જેથી ડેટાની પ્રામાણિકતા અને ચોકસાઈને ફરીથી સ્થાપિત કરી શકાય. જ્યારે જરૂરી હોય ત્યારે તેને અન્ય નિયમનકારો સાથે શેર કરી શકાય છે.

પ્રશ્નોત્તરી

1. સુએજ કેનાલના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
   1. સુએજ કેનાલ, મિસ્રમાં સ્થિત ભૂમધ્ય સમુદ્ર અને લાલ સમુદ્રને જોડતો 'ઈફેસ્મસ ઓફ સુએજ' પર ઉત્તરથી દક્ષિણ તરફ વહી રહેલ એક કૃત્રિમ સમુદ્ર–સ્તરનો જળમાર્ગ છે.
   2. આ કેનાલ એશિયા ખંડથી આફ્રિકન ખંડને અલગ પાડે છે.
   3. આ કેનાલ ભારત અને પશ્ચિમ પ્રશાંત મહાસાગરના નજીકના પ્રદેશો અને યુરોપ વચ્ચેનો સૌથી નાનો સમુદ્ર માર્ગ છે.
   4. તે વિશ્વમાં સૌથી વધુ વપરાતી શિપિંગ લેન છે. વોલ્યુમની દ્રષ્ટિએ, વિશ્વના કુલ વેપારના 12% કરતા વધારે વેપાર આ માર્ગ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

   ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
   (A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
   (C) ફક્ત 1, 3, અને 4 <u>(D) 1, 2, 3, અને 4</u>

2. તાજેતરમાં આયોજિત CogX 2020 નામની ઈવેન્ટમાં 'MyGov કોરોના હેલ્પડેસ્ક ચેટબોટ' ને કઈ બે કેટેગરી હેઠળ એવોર્ડ મળ્યો હતો?
   1. 'કોવિડ –19 માટે શ્રેષ્ઠ ઈનોવેશન – સોસાયટી'
   2. 'પીપલ્સ ચોઈસ કોવિડ –19 એકંદરે વિજેતા'

   ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
   (A) ફક્ત 1 (B) ફક્ત 2
   <u>(C) બંને 1 અને 2</u> (D) એક પણ નહિ

3. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
   1. હોમલેન્ડ સિક્યુરિટી ડાયલોગ બરાક ઓબામાના વહીવટની પહેલ હતી.
   2. હોમલેન્ડ સિક્યુરિટી સેક્રેટરી જેનેટ નેપ્પોલીટો અને ભારતના તત્કાલીન ગૃહ પ્રધાન પી. ચિદમ્બરમ વચ્ચે મે 2011 માં પહેલો હોમલેન્ડ સિક્યુરિટી ડાયલોગ યોજાયો હતો.
   3. ભારતના ગૃહ પ્રધાન સુશીલ કુમાર અને ગૃહ સચિવ નપ્પોલીટો વચ્ચે 2013 માં વોશિંગ્ટન ડીસીમાં બીજો સુરક્ષા સંવાદ યોજાયો હતો.

   ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
   (A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
   (C) ફક્ત 1, અને 3 <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

4. વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી

ભારત અને ફ્રાન્સ ત્રીજા સંયુક્ત અવકાશ મિશન પર કામ કરી રહ્યા છે

- ઘણી ફ્રેન્ચ કંપનીઓ સરકાર દ્વારા અંતરિક્ષ ક્ષેત્રે તાજેતરના સુધારાઓ દ્વારા આપવામાં આવતી તકોનો લાભ લેવા આતુર છે. ફ્રાન્સ અવકાશમાં ભારતનો સૌથી મોટો ભાગીદાર છે.
- ઈસરોએ પ્રકાશ પાડ્યો કે ઈસરો અને ફ્રેન્ચ સ્પેસ એજન્સી Centre National Studes Spatiales (CNES) એ બે સંયુક્ત મિશન' મેઘા–ટ્રોપિક 'પર કામ કર્યું છે, જે વર્ષ 2011માં શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું અને 'SARAL-Altika'જે વર્ષ 2013 માં શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : ઇસરો-CNES

- અધિકારીઓએ એમ પણ જણાવ્યું હતું કે ઈસરો અને CNESએ ઉચ્ચ રીઝોલ્યુશન નેચરલ રિસોર્સ સેટેલાઈટ Thermal InfraRed Imaging Satellite for High resolution Natural resource Assessment' (TRISHNA)ની મદદથી પૃથ્વી નિરીક્ષણ સેટેલાઈટ મિશન માટે શક્યતા અભ્યાસ પૂર્ણ કર્યા છે.
- હવે બંને એજન્સીઓ સંયુક્ત વિકાસ માટેના અમલીકરણ મિકેનિઝમને અંતિમ રૂપ આપવા માટે કામ કરી રહી છે. સ્પેસ મિશનના સંબંધમાં વૈજ્ઞાનિક ઉપકરણોના સંયુક્ત પ્રયોગો પર પણ ભારત ફ્રાંસ સાથે કામ કરી રહ્યું છે. બંને એજન્સીઓએ ઈસરોના OCEANSAT-3 ઉપગ્રહમાં CNES 'ARGOS' ઉપકરણોને સમાવવા માટે તમામ ઈન્ટરફેસ નિયંત્રણ દસ્તાવેજોને પણ અંતિમ સ્વરૂપ આપ્યું છે.

ARGOS

- ARGOS એ સેટેલાઈટ આધારિત સિસ્ટમ છે જે વિશ્વભરમાં સ્થિર અને મોબાઈલ પ્લેટફોર્મથી પર્યાવરણીય ડેટા એકત્રિત કરવા, પ્રક્રિયા કરવા અને તેના પ્રસારમાં સામેલ છે.
- તે ઉપગ્રહ દ્વારા ડેટા સંગ્રહ કરવામાં પણ મદદ કરે છે. આ ARGOSને ડોપ્લર અસરનો ઉપયોગ કરીને પૃથ્વી પરના કોઈપણ સ્થાનથી ડેટા સ્રોતને ભૌગોલિક રૂપે શોધવા માટે વધુ ઉપયોગી બનાવે છે. તેની સ્થાપના વર્ષ 1978 માં થઈ હતી.

OCEANSAT-3

- મહાસાગર 2 ના ઓશન કલર મોનિટર ડેટાના વપરાશકર્તાઓ માટે સેવાની સાતત્ય આપવા માટે ઈસરો દ્વારા OCEANSAT-3 વિકસિત કરવામાં આવ્યો છે. તે અન્ય ક્ષેત્રોમાં ઉપયોગની ક્ષમતામાં વધારો કરવાનો પણ પ્રયાસ કરશે. તે વૈશ્વિક મહાસાગરોને આવરી લેવા માટે રચાયેલ વૈશ્વિક મિશન છે.

ફ્લેક્સિબલ ફ્યુઅલ વ્હિકલ્સ (FFV)

- ભારત સરકાર ટૂંક સમયમાં ભારતમાં ઓટો કંપનીઓને મુસાફરો અને વ્યાપારી વાહનોનું નિર્માણ કરવા માટે કહેશે જે પ્રદૂષક અશ્મિભૂત ઈંધણોનો ઉપયોગ ઘટાડે અને હાનિકારક ઉત્સર્જન ઘટાડે તે હેતુથી અનેક ઈંધણ પર ચાલે છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- સરકાર 'ફ્લેક્સિબલ ફ્યુઅલ વ્હિકલ્સ' (FFV) નો ઉપયોગ સક્રિય રીતે જોઈ રહી છે જે વાહન ચલાવવા માટે બાયોફ્યુઅલનો વધતો ઉપયોગ સુનિશ્ચિત કરશે.
- 'ફ્લેક્સિબલ ફ્યુઅલ વ્હિકલ્સ' એ વાહનોનું એક સંશોધિત સંસ્કરણ છે જે ઈથેનોલ મિશ્રણોના વિવિધ સ્તરો સાથે પેટ્રોલ અને ડોપેડ પેટ્રોલ બંને પર દોડી શકે છે.
- આ વાહનોનો હાલમાં બ્રાઝિલમાં સફળતાપૂર્વક ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે. FFV લોકોને કિંમત અને સુવિધાના આધારે બળતણ સ્વિચ કરવાનો વિકલ્પ આપે છે. બ્રાઝિલમાં વેચાયેલા મોટાભાગના વાહનો FFV છે.

ફ્લેક્સિબલ ઇંધણ વાહનો (FFV)

- તેને 'ડ્યુઅલ ફ્યુઅલ વાહન' અથવા ફ્લેક્સ–ફ્યુઅલ વાહન પણ કહેવામાં આવે છે. FFV એ વૈકલ્પિક બળતણ વાહન છે જેમાં આંતરિક કમ્બશન એન્જિન હોય છે જે એક કરતા વધારે બળતણ પર ચાલે છે. તે સામાન્ય રીતે ઈથેનોલ અથવા મિથેનોલ બળતણ સાથે ભળેલા ગેસોલિન પર ચાલે છે. બંને ઈંધણ એક જ સામાન્ય ટાંકીમાં સંગ્રહિત છે. વાહનનું એન્જિન તેના દહન ચેમ્બરમાં મિશ્રણના કોઈપણ પ્રમાણને બર્ન કરવામાં સક્ષમ છે.

ભારતમાં FFVના ફાયદા

- ભારતમાં FFV એક અલગ ફાયદો આપશે કારણ કે તે વાહનોને ઈથેનોલ મિશ્રિત પેટ્રોલના વિવિધ મિશ્રણોનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપશે. વર્તમાન નિયમો પેટ્રોલમાં 10 ટકા ઈથેનોલ ઉમેરવાની મંજૂરી આપે છે. પરંતુ પુરવઠાની અછત અને અન્ય પરિવહન પડકારોને લીધે, માત્ર 15 રાજ્યોમાં 10 ટકા મિશ્ર પેટ્રોલ ઉપલબ્ધ છે.

'વજ' ભારતીય કોસ્ટગાર્ડમાં કાર્યરત થયું

- ચેન્નઈના કટ્ટુપલ્લી ખાતે ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડ શિપ 'વજ' ચીફ ઓફ ડિફેન્સ સ્ટાફ જનરલ બિપિન રાવતે ચલાવ્યું હતું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- INS વજ્ર સાત ઓફશોર પેટ્રોલિંગ જહાજોની શ્રેણીમાં છઠ્ઠા ક્રમે છે અને કટ્ટુપલ્લી ખાતે મેસર્સ લાર્સન એન્ડ ટુબ્રો લિમિટેડ (મે. લાર્સન એન્ડ ટુબ્રો લિ.) દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું હતું.
- તે 98 મીટર લાંબુ જહાજ છે અને અત્યાધુનિક નેવિગેશન અને સંદેશાવ્યવહાર ઉપકરણો, મશીનરી અને સેન્સરથી સજ્જ છે. તે બે–એન્જીન હેલિકોપ્ટર અને ચાર હાઈ સ્પીડ બોટ વહન કરવા માટે બનાવવામાં આવી છે. તેમાં સ્વીફ્ટ બોર્ડિંગ કામગીરી માટે બે ઉચ્ચ હલ ઈન્ફ્લેટેબલ બોટ પણ છે.

મહત્વ

- 'વજ્ર' નો ઉપયોગ સર્ચ અને બચાવ કામગીરી, કાયદા અમલીકરણ અને દરિયાઈ પેટ્રોલિંગમાં થઈ શકે છે. આ જહાજ સમુદ્રમાં તેલના પ્રવાહનો પ્રતિકાર કરવા માટે પ્રદૂષણ પ્રતિક્રિયા ઉપકરણો વહન કરવામાં પણ સક્ષમ છે. તેને ભારતીય દરિયાકાંઠાના ક્ષેત્રના વિશેષ આર્થિક ક્ષેત્રમાં દેખરેખ માટે તૈનાત કરવામાં આવશે.

વિશિષ્ટ આર્થિક ક્ષેત્ર (EEZ)

- EEZ મેરીટાઈમ લો પર સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંમેલન, 1982 દ્વારા સૂચવવામાં આવ્યું છે. તે સમુદ્રનું એક ક્ષેત્ર છે જેમાં સાર્વભૌમ દેશો દરિયાઈ સંસાધનો અને પાણી અને હવાથી ઉર્જાના ઉપયોગ માટે વિશિષ્ટ અથવા 'સાર્વભૌમ' અધિકારનો ઉપયોગ કરે છે. EEZ દેશના દરિયાકાંઠે 200 નોટિકલ માઈલ (nmi) સુધી વિસ્તરે છે. તેને મેરીટાઈમ કોંટિનેંટલ માર્જિન પણ કહેવામાં આવે છે.

સમુદ્રના કાયદા પર સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંમેલન (United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS)

- તે એક આંતરરાષ્ટ્રીય કરાર છે જે 1973 અને 1982 દરમિયાન સમુદ્રના કાયદા પરના ત્રીજા સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંમેલન દરમિયાન હસ્તાક્ષર થયેલ છે. સંમેલનમાં વિશ્વના મહાસાગરોના સંચાલન, પર્યાવરણના ઉપયોગ, વ્યવસાયો અને દરિયાઈ કુદરતી સંસાધનોના માર્ગદર્શિકાઓની સ્થાપના અંગેના રાષ્ટ્રોના અધિકાર અને જવાબદારીઓની વ્યાખ્યા છે. તે 1994 માં અમલમાં આવ્યો. 2016 સુધીમાં, 167 દેશો અને યુરોપિયન યુનિયન સંમેલનમાં જોડાયા છે.

ઇસરો અને IIST એ ભાવિ પ્રોજેક્ટ્સ માટે સાથે કામ કરવાનું નક્કી કર્યું

- ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંગઠન (ઈસરો) એ ભવિષ્યના સંશોધન માટે ભારતીય અવકાશ વિજ્ઞાન અને તકનીકી (IIST) સાથે હાથ મિલાવ્યા છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દો

- ઈસરો અને IIST વચ્ચેની ભાગીદારી ભાવિ સંશોધન માટે જેટ પ્રોપલ્શન લેબોરેટરી (JPL) અને યુએસ સ્પેસ એજન્સી નાસા વચ્ચેની ભાગીદારી સમાન છે. JPLને નાસા દ્વારા ભંડોળ આપવામાં આવે છે જ્યારે કેલિફોર્નિયા ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી (Caltech) દ્વારા સંચાલિત થાય છે.

ઇસરો-IIST ભાગીદારી

- ઈસરો અને IIST સંશોધન પ્રવૃત્તિઓ માટે હાથ મિલાવ્યા છે. સંયુક્ત સંશોધન પ્રવૃત્તિઓને સંકલન કરવા માટે હવે ઓફિસ ઓફ કેપેસિટી બિલ્ડિંગ પ્રોગ્રામ (CBPO) ની સાથે એક સમર્પિત માળખું બનાવવામાં આવ્યું છે. CBPO ઈસરોના મુખ્ય મથક પર સ્થિત છે.

એડવાન્સ્ડ સ્પેસ રિસર્ચ ગ્રુપ

- ઈસરો કેન્દ્રો માટે મહત્વપૂર્ણ એવા એપ્લિકેશનલક્ષી સંશોધન પ્રોજેક્ટ્સને ઓળખવા માટે એક અદ્યતન અવકાશ સંશોધન જૂથની રચના કરવામાં આવી છે. આ ઉપરાંત, દરખાસ્તોની સમીક્ષા અને મંજૂરી માટે મજબૂત મોનીટરીંગ કમિટીની રચના કરવામાં આવી છે. તેમાં બે વર્ષ, ત્રણ–પાંચ–વર્ષ અને સાત–વર્ષના પ્રોજેક્ટ્સનું મિશ્રણ છે.

જેટ પ્રોપલ્શન લેબોરેટરી(JPL)

- નાસાની JPLની સ્થાપના Caltech ફેકલ્ટી દ્વારા કરવામાં આવી હતી. તે સૌરમંડળના રોબોટિક સંશોધન માટેનું મુખ્ય કેન્દ્ર છે. જેપીએલના કર્મચારીઓમાં વૈજ્ઞાનિકો, ટેકનોલોજીસ્ટ, ઈજનેરો, વિકાસકર્તાઓ, ડિઝાઈનર્સ, સુરક્ષા નિષ્ણાતોનો સમાવેશ થાય છે.

ભારતીય અવકાશ વિજ્ઞાન અને તકનીકી સંસ્થા (IIST)

- IIST તિરૂવનંતપુરમ માં સ્થિત થયેલ છે. યુજીસી એક્ટ 1956 ની કલમ 3 હેઠળ તે 'યુનિવર્સિટી હોવાનું માનવામાં આવે છે'. તે ભારત સરકારના અવકાશ વિભાગ હેઠળની એક સ્વાયત્ત સંસ્થા છે.
- ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંગઠનમાં ઉચ્ચ ગુણવત્તાની માનવશક્તિની જરૂરિયાતને ધ્યાનમાં રાખીને આ સંસ્થાની રચના કરવામાં આવી હતી. IIST એ ભારતમાં તેની પ્રકારની પ્રથમ સંસ્થા છે જેણે અંડરગ્રેજ્યુએટ, ડોક્ટરલ અને પોસ્ટ–ડોક્ટરલ સ્તરે ઉચ્ચ ગુણવત્તાની શિક્ષણ પ્રદાન કરી છે. જેનું ઉદ્દઘાટન 14 સપ્ટેમ્બર 2007 ના રોજ ડો.જી.માધવન નાયર દ્વારા કરાયું હતું.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

ઇસરો એ GISAT-1 પ્રક્ષેપણ શેડ્યૂલમાં ફેરફાર કર્યો

➢ ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંગઠન (ઇસરો) એ GSLV-F10 રોકેટ પરના જીયો–ઇમેજિંગ ઉપગ્રહ, GISAT-1 ના પ્રક્ષેપણમાં ફેરફાર કર્યો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દો

➢ અંતરિક્ષયાન 28 માર્ચે લોન્ચ થવાનું હતું. પરંતુ એક નાની સમસ્યાને કારણે હવે તેને શ્રીહરિકોટા સ્પેસપોર્ટથી 18 એપ્રિલના રોજ લોન્ચ કરવામાં આવશે. મૂળરૂપે, તે 5 માર્ચ, 2020 ના રોજ લોન્ચ થવાનું હતું, પરંતુ તકનીકી કારણોસર મુલતવી રાખવામાં આવ્યું હતું.

જિઓ ઇમેજિંગ સેટેલાઇટ અથવા GISAT

➢ GISAT એ ભૂસ્તરીય ભ્રમણકક્ષા માટેનો એક ભારતીય ઇમેજિંગ ઉપગ્રહ શ્રેણી છે. તેમાં 'હાઇ ટેમ્પોરલ રિઝોલ્યુશન' શામેલ છે જે રીઅલ–ટાઇમ મોનિટરિંગ ઉપરાંત ઝડપથી ખસેડવાની ક્ષમતા સાથે રીઅલ–ટાઇમ ઇમેજિંગ પ્રદાન કરવામાં મદદ કરે છે. સમાન બે ઉપગ્રહો 42 થી 318 મીટરની રેન્જમાં રિઝોલ્યુશન પ્રદાન કરશે.

➢ તેમાં મલ્ટિ–સ્પેક્ટ્રલ મલ્ટિ–રીઝોલ્યુશન ઇમેજિંગ ડિવાઇસ પણ હશે.

➢ GISAT-1 એ અત્યાધુનિક પૃથ્વી નિરીક્ષણ ઉપગ્રહ છે. તેને GSLV-F10 દ્વારા જીઓસિંક્રોનસ ટ્રાન્સફર ઓર્બિટમાં મૂકવામાં આવશે.

ઉપગ્રહ ક્ષમતાઓ

➢ આ સેટેલાઇટનું વજન આશરે 2268 કિલો છે, જે વાદળ મુક્ત પરિસ્થિતિઓમાં ભારતીય અંતર્વિભાગના વારંવારના સમયાંતરે નિરીક્ષણની સુવિધા આપશે. આ દર 5 મિનિટમાં પસંદ કરેલી ફીલ્ડ ઇમેજ ઉત્પન્ન કરશે. તે દર 30 મિનિટમાં 42 મીટરના અવકાશી રિઝોલ્યુશન પર આખા ભારતીય પ્રદેશની છબી પ્રદાન કરશે.

GISAT-1 ની સુવિધાઓ

➢ ઉપગ્રહમાં 700mmનું Ritchey–Chretien Telescope શામેલ છે. તેણે દશ્યમાન અને નીઅર–ઇન્ફ્રારેડ (VNIR) અને શોર્ટ વેવ–ઇન્ફ્રારેડ (SWIR) બેન્ડ્સમાં એરે ડિટેક્ટર પણ સ્થાપિત કર્યા છે.

પૃથ્વી નિરીક્ષણ ઉપગ્રહો

➢ ઇસરોના પૃથ્વી નિરીક્ષણ ઉપગ્રહોએ દેશભરમાં ઘણા ઓપરેશનલ એપ્લિકેશનો સફળતાપૂર્વક ઇન્સ્ટોલ કર્યા છે. ત્યાં મોટી સંખ્યામાં વપરાશકર્તાઓ છે જે કેન્દ્ર અને રાજ્ય સ્તરે બહુવિધ હેતુઓ માટે જગ્યા આધારિત ઇનપુટનો ઉપયોગ કરે છે. ઇસરોના કેટલાક મહત્વપૂર્ણ અભિયાનોએ Cartosat-1, Cartosat-2, Resourcesat-1, Resourcesat-2, Oceansat-1, Oceansat-2, Risat-1, Megha-Tropiques, INSAT series, SARAL, Scatsat વગેરે.

નાસા અને ઇસરોનું સંયુક્ત પૃથ્વી-સર્વેલન્સ મિશન 'નિસાર'

➢ નાસા અને ઇસરો 'નાસા–ઇસરો સિન્થેટીક એપારચર રડાર સેટેલાઇટ' (NASA-ISRO Synthetic Aperture Radar satellite) અર્થાત 'નિસાર' (NISAR) નામના ઉપગ્રહના વિકાસ માટે સંયુક્ત રીતે કાર્ય કરી રહ્યા છે.

Back to Basics : નિસાર વિશે

➢ આ સેટેલાઇટને વર્ષ 2022 માં ભારતના શ્રીહરિકોટાના સતીષ ધવન સ્પેસ સેન્ટરથી ધ્રુવીય ભ્રમણકક્ષાની નજીક ઉતારવામાં આવશે.

➢ આ ઉપગ્રહ તેના ત્રણ વર્ષના મિશન દરમિયાન દર 12 દિવસે સમગ્ર વિશ્વને નજીકથી સ્કેન કરશે. આ ઉપગ્રહ તેના મિશન દરમિયાન પૃથ્વી પર જમીન, બરફની ચાદર અને દરિયાઈ બરફનું ચિત્રણ કરીને ગ્રહનું એક 'અભૂતપૂર્વ' દશ્ય પ્રદાન કરશે.

➢ આ ઉપગ્રહ ટેનિસ કોર્ટના અડધા કદના કોઈપણ ક્ષેત્રમાં ગ્રહની સપાટીથી 4 ઈંચની ઉંચાઈએની કોઈપણ પ્રવૃત્તિને શોધી શકવા સક્ષમ હશે.

➢ નાસા દ્વારા આ સેટેલાઇટ માટે રડાર, વીજ્ઞાન ડેટા માટે હાઈ–રેટ કોમ્યુનિકેશન સબ–સિસ્ટમ, જીપીએસ રીસીવર અને પેલોડ ડેટા સબ–સિસ્ટમ આપવામાં આવશે.

➢ ઈસરો (ISRO) સ્પેસક્રાફ્ટ બસ, અન્ય પ્રકારના રડાર્સ (S - બેન્ડ રડાર્સ), લોંચ વાહનો અને લોન્ચ સંબંધી સેવાઓ પૂરી પાડશે.

➢ નિસાર (NISAR) ઉપગ્રહમાં નાસા દ્વારા અત્યાર સુધીમાં લોન્ચ કરાયેલ સૌથી મોટી રિફ્લેક્ટર એન્ટેના ફીટ કરવામાં આવશે, અને તેનો મુખ્ય હેતુ પૃથ્વીની સપાટી પરના સૂક્ષ્મ ફેરફારોનું નિરીક્ષણ કરવું, ભૂગર્ભજળ પુરવઠા નિરીક્ષણ, જળસ્ત્રીય વિસ્ફોટો વિશે ચેતવણી સંકેતો મોકલવાની મદદ કરવા અને, બરફની ચાદરોને ઓગાળવાના દરને શોધવા માટે છે.

'સિન્થેટીક એપરચર રડાર'

➢ નિસાર (NISAR), 'નાસા–ઇસરો સિન્થેટીક એપરચર રડાર' [NASA-ISRO Synthetic Aperture Radar satellite (SAR)] નું સંક્ષેપ રૂપ છે. નાસા દ્વારા 'સિન્થેટીક એપરચર રડાર' નો ઉપયોગ પૃથ્વીની સપાટીમાં થતા ફેરફારોને માપવા માટે કરવામાં આવશે.

➤ સિન્થેટીક એપરચર રડાર (SAR), મુખ્યત્વે ઉચ્ચ–રીઝોલ્યુશન છબીઓ (High-Resolution Images) મેળવવાની ટેક્નોલોજીનો સંદર્ભ આપે છે. ઉચ્ચ ચોકસાઈને કારણે, તે રડાર, વાદળો અને અંધકારને પણ ભેદી શકે છે, એટલે કે તે કોઈપણ સીઝનમાં ચોવીસ કલાક ડેટા એકત્રિત કરવામાં સક્ષમ છે.

પ્રશ્નોત્તરી

1. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. નાસા અને ઈસરો 'નાસા–ઈસરો સિન્થેટીક એપારચર રડાર સેટેલાઈટ' અર્થાત 'નિસાર' (NISAR) નામના ઉપગ્રહના વિકાસ માટે સંયુક્ત રીતે કાર્ય કરી રહ્યા છે.

2. નિસાર (NISAR), 'નાસા–ઈસરો સિન્થેટીક એપરચર રડાર [NASA-ISRO Synthetic Aperture Radar satellite (SAR)] નું સંક્ષેપ રૂપ છે.

3. સિન્થેટીક એપરચર રડાર (SAR), મુખ્યત્વે ઉચ્ચ–રીઝોલ્યુશન છબીઓ (High-Resolution Images) મેળવવાની ટેક્નોલોજીનો સંદર્ભ આપે છે.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3

(C) ફક્ત 1, અને 3 (D) 1, 2, અને 3

---

2. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. ARGOSને ડોપ્લર અસરનો ઉપયોગ કરીને પૃથ્વી પરના કોઈપણ સ્થાનથી ડેટા સ્રોતને ભૌગોલિક રૂપે શોધવા માટે વધુ ઉપયોગી બનાવે છે.

2. ભારત અને ફ્રાંસે સંયુક્ત મિશન' મેઘા–ટ્રોપિક 'પર કામ કર્યુ છે, જે વર્ષ 2011માં શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું

3. ભારત અને ફ્રાંસે 'SARAL-Altika'જે વર્ષ 2013 માં શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3

(C) ફક્ત 1, અને 3 (D) 1, 2, અને 3

3. ફલેક્સિબલ ફયુઅલ વ્હિકલ્સ (FFV)ના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. તેને 'ડ્યુઅલ ફયુઅલ વાહન' અથવા ફલેક્સ–ફયુઅલ વાહન પણ કહેવામાં આવે છે.

2. FFV એ વૈકલ્પિક બળતણ વાહન છે જેમાં આંતરિક કમ્બશન એન્જિન હોય છે જે એક કરતા વધારે બળતણ પર ચાલે છે.

3. તે સામાન્ય રીતે ઈથેનોલ અથવા મિથેનોલ બળતણ સાથે ભળેલા ગેસોલિન પર ચાલે છે. બંને ઈંધણ એક જ સામાન્ય ટાંકીમાં સંગ્રહિત છે.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3

(C) ફક્ત 1, અને 3 (D) 1, 2, અને 3

---

4. INS વજ્રના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. INS વજ્ર સાત ઓફશોર પેટ્રોલિંગ જહાજોની શ્રેણીમાં છઠ્ઠા ક્રમે છે અને કટ્ટુપલ્લી ખાતે મેસર્સ લાર્સન એન્ડ ટુબ્રો લિમિટેડ (મે. લાર્સન એન્ડ ટુબ્રો લિ.) દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું હતું.

2. INS વજ્ર 98 મીટર લાંબુ જહાજ છે અને અત્યાધુનિક નેવિગેશન અને સંદેશાવ્યવહાર ઉપકરણો, મશીનરી અને સેન્સરથી સજ્જ છે.

3. INS વજ્ર બે–એન્જીન હેલિકોપ્ટર અને ચાર હાઈ સ્પીડ બોટ વહન કરવા માટે બનાવવામાં આવી છે.

4. INS વજ્રમાં સ્વીફ્ટ બોર્ડિંગ કામગીરી માટે બે ઉચ્ચ હલ ઈન્ફ્લેટેબલ બોટ પણ છે.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4

(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

---

5. GISAT-1 પ્રક્ષેપણના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. ઈસરો એ GSLV-F10 રોકેટ પરના જીયો–ઈમેજિંગ ઉપગ્રહ, GISAT-1 ના પ્રક્ષેપણમાં ફેરફાર કર્યો છે.

2. અંતરિક્ષયાન 28 માર્ચે લોન્ચ થવાનું હતું. પરંતુ એક નાની સમસ્યાને કારણે હવે તેને શ્રીહરિકોટા સ્પેસપોર્ટથી 18 એપ્રિલના રોજ લોન્ચ કરવામાં આવશે.

3. મૂળરૂપે, તે 5 માર્ચ, 2020 ના રોજ લોન્ચ થવાનું હતું, પરંતુ તકનીકી કારણોસર મુલતવી રાખવામાં આવ્યું હતું.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3

(C) ફક્ત 1, અને 3 (D) 1, 2, અને 3

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

5. યોજના / પોર્ટલ / રિપોર્ટ

ગ્લોબલ હેપીનેસ રિપોર્ટ, 2021

- તાજેતરમાં આંતરરાષ્ટ્રીય હેપીનેસ દિવસના એક દિવસ પહેલા સંયુક્ત રાષ્ટ્રની એજિસમાં 'સતત વિકાસ સમાધાન નેટવર્ક' (Sustainable Development Solutions Network for the United Nations) દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય હેપીનેસનો અહેવાલ 2021 જાહેર કરવામાં આવ્યો છે.
- આ વર્ષે, આ અહેવાલમાં વિશ્વના લોકો પર કોવિડ –19 ની અસરો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે.

Back to Basics : વર્લ્ડ હેપીનેસ ડે

- દર વર્ષે 20 માર્ચે, માનવીના જીવનમાં હેપીનેસના મહત્વને દર્શાવવા આંતરરાષ્ટ્રીય હેપીનેસ દિવસનું આયોજન કરવામાં આવે છે.
- યુનાઈટેડ નેશન્સ દ્વારા વર્ષ 2013માં આંતરરાષ્ટ્રીય હેપીનેસ દિવસની ઉજવણી શરૂ કરી હતી પરંતુ જુલાઈ, 2012 માં આ માટે ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.
- પ્રથમ વખત હેપીનેસ દિનનો સંકલ્પ ભૂટાન દ્વારા લાવવામાં આવ્યો હતો, જેમાં 1970 ના દાયકાની શરૂઆતથી રાષ્ટ્રીય આવકને બદલે રાષ્ટ્રીય હેપીનેસના મહવ પર ભાર મુકવામાં આવ્યો તથા સફળ રાષ્ટ્રીય ઉત્પાદ (Gross National Product- GNP) ના બદલે સફળ રાષ્ટ્રીય હેપ્પીનેસ Gross National Happiness- GNH) ને અપનાવવામાં આવ્યું હતું.

ગ્રોસ નેશનલ હેપ્પીનેસ ઈન્ડેક્સ

- તેના ખ્યાલને ભૂટાનના ચોથા રાજા જીગ્મે સિંગ્યે વાંગચુક દ્વારા વર્ષ 1972 માં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- આ ખ્યાલનો અર્થ છે પ્રગતિ માટે ટકાઉ વિકાસનો એક સમગ્ર દષ્ટિકોણ રજૂ કરવો અને સુખાકારીને પ્રોત્સાહન આપવા બિન–આર્થિક પાસાઓને સમાન મહત્વ આપવું.
- GNP એ કોઈપણ નાણાકીય વર્ષમાં કોઈ પણ દેશના નાગરિકો દ્વારા ઉત્પાદિત તમામ ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓનું કુલ મૂલ્ય છે, ભલે તે ગમે તે સ્થાન પર હોય.
- વર્ષ 2021 માટે આંતરરાષ્ટ્રીય હેપ્પીનેસની થીમ 'હેપ્પીનેસ ફોર ઓલ, ફોરએવર' (Happiness For All, Forever) છે.

ગ્લોબલ હેપીનેસ રિપોર્ટ 2021 વિશે

- ગ્લોબલ હેપ્પીનેસ રિપોર્ટ, 149 દેશોના નાગરિકોના સુખનું સ્તર માપનની સાથે એ દર્શાવે છે કે આ દેશોના લોકો પોતાને કેટલા ખુશ માને છે.
- રિપોર્ટમાં સમાવિષ્ટ દેશોની રેન્કિંગ મતદાન (વર્લ્ડ પોલ) પર આધારિત છે, જેમાં છ પરિબળો આવરી લેવામાં આવ્યા છે:

1. માથાદીઠ GDP (સમતુલ્ય ખરીદશક્તિ).
2. સામાજિક સપોર્ટ.
3. જન્મ સમયે સ્વસ્થ આયુષ્ય.
4. જીવનમાં પસંદગીઓ કરવાની સ્વતંત્રતા.
5. દયા.
6. ભ્રષ્ટાચારની સમજ.

- સર્વે દરમ્યાન, ઉત્તરદાતાઓને તેમની વર્તમાન જીવન પરિસ્થિતિનું મૂલ્યાંકન 0-10 ના ધોરણે કરવા કહેવામાં આવ્યું હતું.

ટોચના પ્રદર્શનકર્તા

- રિપોર્ટ મુજબ, ફિનલેન્ડ સતત ચોથા વર્ષે વિશ્વનો સૌથી સુખી દેશ જાહેર કરવામાં આવ્યો છે.
- ફિનલેન્ડ પછી આઈસલેન્ડ, ડેનમાર્ક, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ, નેધરલેન્ડ, સ્વીડન, જર્મની અને નોર્વે છે.

અન્ય પ્રદર્શનકર્તા

- અહેવાલમાં અફઘાનિસ્તાન (149) ને સૌથી વધુ નાખુશ દેશ ગણાવ્યો છે.
- ઝિમ્બાબ્વે (148), રવાંડા (147), બોત્સ્વાના (146) અને લેસોથો (145) પછી અફઘાનિસ્તાનનું સ્થાન છે.

■ **ભારતના પડોશી દેશોની સ્થિતિ:**

- પાકિસ્તાન – 105 મા સ્થાન પર
- બાંગ્લાદેશ – 101 મા
- ચાઈના – 84 મા
- ભારત
- અહેવાલમાં ભારત 149 દેશોમાં 139 મા ક્રમે છે.
- વર્ષ 2020 માં ભારત 156 દેશોમાંથી 144 મા ક્રમે હતું.

સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ સોલ્યુશન્સ નેટવર્ક

- વર્ષ 2012 માં શરૂ કરાયેલ, સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ સોલ્યુશન્સ નેટવર્ક (SDSN) સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ ગોલ (SDG) અને પેરિસ ક્લાયમેટ એગ્રીમેન્ટથી સંબંધિત વ્યવહારિક સમસ્યાઓના નિરાકરણ માટે વૈશ્વિક સ્તરે વૈજ્ઞાનિક અને ટેક્નોલોજિકલ કુશળતા પૂરી પાડે છે.
- તેની સ્થાપના યુનાઈટેડ નેશન્સના સેક્રેટરી જનરલની આગેવાની હેઠળ કરવામાં આવી હતી.
- સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ સોલ્યુશન્સ નેટવર્ક (SDSN) અને બર્ટેલ્સમન સ્ટિફટંગ દ્વારા વર્ષ 2016 થી વાર્ષિક SDG ઈન્ડેક્સ અને ડેશબોર્ડ ગ્લોબલ રિપોર્ટ પ્રકાશિત કરવામાં આવી રહ્યા છે.

કોવિડને કારણે ગરીબીમાં વૃદ્ધિ : પ્યૂ રિપોર્ટ

- તાજેતરમાં, પ્યુ રિસર્ચ સેન્ટર (Pew Research Center) દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા એક નવા સંશોધનમાં જાણવા મળ્યું છે કે કોવીડ રોગચાળા (Coronavirus Pandemic) ના કારણે લગભગ 32 મિલિયન ભારતીય મધ્યમ વર્ગમાં

થી નીચલા વર્ગમાં પહોંચી ગયા છે, જેના પરિણામે દેશમાં ગરીબીમાં વધારો થયો છે.
- આ રિપોર્ટ વર્લ્ડ બેંક(World Bank) ના ડેટાના વિશ્લેષણ પર આધારિત છે.
- પ્યુ રિસર્ચ સેન્ટર વિશ્વને અસર કરતા વિવિધ મુદ્દાઓ, દ્રષ્ટિકોણ અને વલણો પર ઉપલબ્ધ ડેટાના નિષ્પક્ષ વિશ્લેષણને લોકો સમક્ષ રજૂ કરે છે.

Back to Basics : ભારતીય દ્રશ્ય

■ ગરીબી દર:
- ભારતમાં ગરીબી દર વર્ષ 2020 માં વધીને 9.7% થયો હતો, જો કે જાન્યુઆરી 2020 માં 4.3% અંદાજિત હતો.

■ ગરીબીમાં વધારો:
- ભારતમાં વર્ષ 2011 થી વર્ષ 2019 સુધીમાં ગરીબોની સંખ્યા 340 મિલિયનથી ઘટીને 78 મિલિયન થઈ ગઈ છે.
- આ સંખ્યામાં વર્ષ 2020માં 75 મિલિયનનો વધારો થયો છે.

■ ગરીબ વર્ગ:
- ભારતના સંદર્ભમાં, એક દિવસના 2 ડોલર અથવા તેથી ઓછું કમાતા લોકોને ગરીબીની શ્રેણીમાં મૂકવામાં આવે છે.
- ગરીબીમાં વૈશ્વિક વૃદ્ધિની આશરે 60% વૃદ્ધિ એકલા ભારતમાં થઈ છે.
- કોવિડ રોગચાળા દરમિયાન મહાત્મા ગાંધી રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ રોજગાર ગેરંટી યોજના (Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Scheme-MGNREGS) અંતર્ગત નામાંકનમાં અત્યંત વધારો એ સૂચવે છે કે ગરીબ લોકો કામ મેળવવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે.

■ મધ્યમ વર્ગની સંખ્યામાં ઘટાડો:
- ભારતમાં વર્ષ 2020 માં મધ્યમ વર્ગની સંખ્યા લગભગ 3.2 કરોડ સુધી ઘટી છે.

■ મધ્યમ વર્ગ:
- આશરે 10-20 યુએસ ડોલર (700-1,500 રૂપિયા) દરરોજ કમાતા લોકો આ કેટેગરીમાં આવે છે.
- મધ્યમ આવક વર્ગની સંખ્યા 10 કરોડથી ઘટીને 6.6 કરોડ થઈ છે.

■ નિમ્ન આવક વર્ગમાં ઘટાડો:
- ભારતની મોટાભાગની વસ્તી ઓછી આવકના વર્ગમાં આવે છે.
- આ વર્ગના આશરે 3.5 કરોડ લોકો ગરીબી રેખા નીચે આવી ગયા પછી હવે આ જનસંખ્યા 119.7 કરોડથી ઘટીને 116.2 કરોડ થઈ ગઈ છે.

■ ઓછી આવક વર્ગ:
- આ વર્ગમાં દરરોજ 50 થી 700 રૂપિયાની આવક ધરાવતા લોકોનો સમાવેશ થાય છે.

■ સમૃદ્ધ વસ્તી:
- શ્રીમંત લોકોની વસ્તી પણ લગભગ 30% ઘટીને 1.8 કરોડ થઈ ગઈ છે.

■ શ્રીમંત વર્ગ:
- આમાં એવા લોકો શામેલ છે જેઓ દરરોજ 1500 રૂપિયાથી વધુની કમાણી કરે છે.

■ ચીન સાથે સરખામણી:
- ચીનમાં ભારત કરતા મોટી વસ્તી રહે છે, પરંતુ અહીંયા ગરીબી પર રોગચાળાની અસર ઘણી ઓછી જોવા મળી છે.
- આ વર્ષ 2020 માં વૃદ્ધિ કરનારી એકમાત્ર એવી મોટી અર્થવ્યવસ્થા હતી જ્યાં ગરીબીનું સ્તર લગભગ યથાવત રહ્યું.
- આંતરરાષ્ટ્રીય મુદ્રા કોષ (International Monetary Fund) એ 2021 માં તેના અહેવાલ વર્લ્ડ ઈકોનોમિક આઉટલુક(World Economic Outlook) માં જણાવ્યું કે, ભારતના અર્થતંત્રમાં નાણાકીય વર્ષ 2020 માં 8%નું સંકુચન છે, જ્યારે ચીનનું અર્થતંત્ર આ જ સમયગાળા દરમિયાન 2.3% ઝડપથી વધવામાં સફળ રહ્યું હતું.
- ચીનના લોકોના જીવન ધોરણમાં મામૂલી ઘટાડો થયો હતો કારણ કે અહીંયાના મધ્યમ વર્ગની સંખ્યામાં માત્ર એક કરોડનો ઘટાડો થયો, જ્યારે ગરીબીનું સ્તર લગભગ યથાવત રહ્યું હતું.

વૈશ્વિક દ્રશ્ય

■ ગરીબી દર:
- છેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી વૈશ્વિક ગરીબી દરમાં સતત ઘટાડો જોવાયા પછી ગયા વર્ષે આ દર વધીને 10.4% થયો છે.
- અગાઉ એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવી હતી કે વર્ષ 2020 માં ગરીબી દર ઘટીને 8.7% થઈ જશે.

■ ગરીબ વર્ગ:
- વૈશ્વિક ગરીબોની સંખ્યા વર્ષ 2020 માં વધીને 803 મિલિયન થઈ ગઈ છે જે રોગચાળા પહેલા 672 મિલિયન હતી.

■ મધ્યમ વર્ગ:
- વૈશ્વિક સ્તરે, વર્ષ 2011 થી વર્ષ 2019 સુધીમાં મધ્યમ વર્ગની વસ્તી 899 મિલિયનથી વધીને 1.34 બિલિયન થઈ ગઈ હતી, જે વાર્ષિક આશરે 54 મિલિયન વધવાની અપેક્ષા હતી.

■ દક્ષિણ એશિયા:
- દક્ષિણ એશિયામાં વર્ષ 2020 માં મધ્યમ વર્ગની સંખ્યામાં સૌથી મોટો ઘટાડો અને ગરીબીમાં સૌથી મોટો વધારો થયો છે.
- રોગચાળા દરમિયાન દક્ષિણ એશિયાના આર્થિક વિકાસમાં ઝડપથી ઘટાડો એ એક મુખ્ય લાક્ષણિકતા રહી છે.

■ કારણ:
- રોગચાળાને કારણે થયેલા લોકડાઉનને પગલે વેપાર બંધ થયો, નોકરીઓનો ઘટાડો અને આવક ઘટતા ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા મંદી તરફ પહોંચી ગઈ.
- વૈશ્વિક ગરીબીમાં ઝડપી વધારો એટલા માટે થયો કારણ કે, કોવિડ –19 રોગચાળા પહેલા ઓછી આવક સ્તરની સીમા પર મોટાભાગના લોકો હતા.

■ અસર:
- વૈશ્વિક વસ્તીના ત્રીજા ભાગથી વધુ લોકો ભારત અને ચીનમાં વસે છે. તેથી, આ બંને દેશોમાં રોગચાળાની પ્રકૃતિ અને તેનો સામનો કરવાના પ્રયત્નોથી વૈશ્વિક સ્તરે આવક વિતરણના ફેરફારોને અસર થશે.

- તેણે આર્થિક પ્રગતિને પણ ઘણાં વર્ષો પાછળ ધકેલી દીધી છે.
- સતત વિકાસ લક્ષ્યો (Sustainable Development Goal- SDG) ની સ્વૈચ્છિક રાષ્ટ્રીય સમીક્ષા (Voluntary National Review)ના અનુસાર, વર્ષ 2005-06 અને વર્ષ 2016-17ની વચ્ચે ભારતમાં ઓછામાં ઓછા 271 મિલિયન લોકો ગરીબીમાંથી બહાર નીકળ્યા હતા.

કોવિડની અસર ઘટાડવા ભારતની પહેલ

- પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ યોજના .
- ભારતીય રિઝર્વ બેંકનું કોવિડ –19 આર્થિક રાહત પેકેજ .
- આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાન (આત્મનિર્ભર ભારત) .

વૈશ્વિક જળ સંકટઃ યુનિસેફ

- યુનાઈટેડ નેશન્સ ચિલ્ડ્રન્સ ફંડ (United Nations Children's Fund- UNICEF) દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા એક નવા રિપોર્ટ અનુસાર, સમગ્ર વિશ્વમાં દર પાંચમાંથી એક બાળક ઉંચી અથવા અત્યંત ઉંચી અછત વાળા ક્ષેત્રોમાં રહે છે .
- આ અહેવાલ વિશ્વ જળ દિવસ (22 માર્ચ) પહેલાં જારી કરવામાં આવ્યો હતો.

Back to Basics : અહેવાલ વિશે

- આ નવો રિપોર્ટ યુનિસેફની પહેલ 'વોટર સિક્યુરિટી ફોર ઓલ' (Water security for All) નો હિસ્સો છે જે એવા વિસ્તારોને ઓળખાણ કરાવે છે જ્યાં ભૌતિક રૂપથી ઉપલબ્ધ પાણીની તંગીનું જોખમ પાણીની વ્યવસ્થાના ખરાબ સ્તર સાથે અત્યાધિક છે. આ વિસ્તારોમાં વસતા સમુદાયો સપાટીના પાણી, કાચા સ્રોત અથવા પાણી પર નિર્ભર રહે છે, જેને પાણીને એકત્રિત કરવામાં 30 મિનિટથી વધુ સમયનો સમય લાગી શકે છે.
- આ પહેલનો હેતુ ઓળખાયેલ હોટસ્પોટ્સમાં સંસાધનો, ભાગીદારી, નવીનતા અને વૈશ્વિક પ્રતિભાવનું સંયોજન કરવાનો છે.
- યુનિસેફે 37 એવા દેશોની ઓળખ કરી છે જેને બાળકો માટે પાણીની કટોકટીના હોટસ્પોટ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આમાં ભારતની સાથે અફઘાનિસ્તાન, બુર્કિના ફાસો, ઈથોપિયા, હેતી, કેન્યા, નાઈજર, નાઈજીરીયા, પાકિસ્તાન, પપુઆ ન્યૂ ગિની, સુદાન, તાંઝાનિયા અને યમન શામેલ છે.

નિષ્કર્ષ

- 80 થી વધુ દેશોમાં, બાળકો વધુ અથવા ખૂબ જ વધુ પાણીની અછતવાળા વિસ્તારોમાં રહે છે.
- પૂર્વ અને દક્ષિણ આફ્રિકામાં આવા વિસ્તારોમાં રહેતા બાળકોનું પ્રમાણ સૌથી વધુ છે જ્યાં અડધાથી વધુ (58%) બાળકો દરરોજ પાણીની સમસ્યાનો સામનો કરે છે.
- અન્ય અસરગ્રસ્ત વિસ્તારોમાં પશ્ચિમ અને મધ્ય આફ્રિકા (31%), દક્ષિણ એશિયા (25%) અને મધ્ય પૂર્વ (23%) નો સમાવેશ થાય છે .
- બાળકોની સંખ્યાના આધારે જોઈએ તો દક્ષિણ એશિયામાં સૌથી વધુ 155 મિલિયનથી વધુ બાળકો વધુ અથવા ખૂબ જ વધુ પાણીની અછતવાળા વિસ્તારોમાં રહે છે.

ભારતમાં જળ સંકટ

- વિશ્વભરમાં ઉપલબ્ધ કુલ તાજા પાણીનો 4% હિસ્સો ભારતમાં જોવા મળે છે, જે વિશ્વની 17% વસ્તીની જરૂરિયાતને પૂર્ણ કરે છે.
- જૂન 2018 માં કરાયેલ નીતિ આયોગના અહેવાલ અનુસાર, ભારત ઈતિહાસમાં સૌથી ખરાબ જળ કટોકટીનો સામનો કરી રહ્યું છે. ભારતમાં આશરે 600 મિલિયન લોકો અથવા લગભગ 45% વસ્તી ઉચ્ચ અને તીવ્ર પાણીની અછત અનુભવી રહી છે.
- રિપોર્ટમાં જણાવાયું છે કે વર્ષ 2030 સુધીમાં ભારતની લગભગ 40% જનતાને પીવાના પાણીની પહોંચ નહીં મળે અને 2050 સુધીમાં, પાણીના સંકટને કારણે ભારતને જીડીપીમાં 6% ના નુકસાનનો સામનો કરવો પડશે.

ભારતમાં જળ સંકટ માટેનાં કારણો

- સેન્ટ્રલ ગ્રાઉન્ડ વોટર બોર્ડનો અંદાજ છે કે દેશના મોટાભાગના ભાગોમાં ભૂગર્ભ જળના વધુ પડતાં શોષણને કારણે ભૂગર્ભ જળમાં દર વર્ષે ઓછી સપાટી નોંધાય છે.
- જો ભૂગર્ભ જળમાં સતત ઘટાડો થતો રહે તો દેશની કૃષિ અને પીવાના પાણીની જરૂરિયાતો પૂરી કરવી એક મોટો પડકાર બની જશે.
- 85% ગ્રામીણ પાણી પુરવઠો, 45% શહેરી પાણી પુરવઠો અને 64% કરતા વધુ સિંચાઈ હવે ભૂગર્ભ જળ પર આધારિત છે.
- હાલમાં, મોટા અને મધ્યમ સિંચાઈ ડેમોના જળાશયના વિસ્તારોમાં કાંપ સંગ્રહના કારણે તેમની કુલ સંગ્રહ ક્ષમતામાં નોંધપાત્ર ઘટાડો થયો છે.
- સેન્ટ્રલ વોટર કમિશન દ્વારા 2020 માં બહાર પાડવામાં આવેલા રિપોર્ટ 'ભારતમાં જળાશયોમાં કાંપ સંગ્રહ' માં આ વાતને સ્પષ્ટ રૂપથી રેખાંકિત કરવામાં આવી છે.
- હવામાનમાં બદલાવને લીધે વરસાદના સ્તરમાં પણ નોંધપાત્ર ફેરફાર થયો છે.

કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલા પગલાં

■ **જલ શક્તિ અભિયાન/'કેચ ધ રેન' (Catch the Rain) અભિયાનઃ**

- આ અભિયાનને દેશમાં 22 માર્ચ, 2021 થી 30 નવેમ્બર, 2021 (પ્રિ–મોનસુન અને ચોમાસાના સમયગાળા) સુધી અમલમાં મૂકવામાં આવશે.
- આ અભિયાનનો ઉદ્દેશ્ય રાજ્ય અને અન્ય તમામ હિતધારકોને આબોહવાની પરિસ્થિતિઓ તથા જમીનના સ્તરને અનુરૂપ

વરસાદના પાણીને સંગ્રહિત કરવા માટે સંગ્રહિત કરવા માટે રેન વોટર હાર્વેસ્ટિંગ (Rain Water Harvesting Structures- RWHS) ની રચના કરવાનો છે.

➤ દેશના મોટાભાગના ભાગોમાં, પાણીનો એક માત્ર સ્રોત ચાર / પાંચ મહિના દરમિયાન થનાર વરસાદ છે.

■ **જળ જીવન મિશન (JJM):**

➤ નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માટેના કેન્દ્રિય બજેટમાં ટકાઉ વિકાસ ગોલ–6 (SDG -6) અનુસાર, તમામ કાનૂની શહેરોમાં કાર્યશીલ નળના માધ્યમથી ઘરોમાં પાણી પુરવઠો પૂરો પાડવાના સાર્વત્રિક કવરેજ પ્રદાન કરવા હેતુ કેન્દ્રીય હાઉસિંગ એન્ડ અર્બન અફેર્સ મંત્રાલય અંતર્ગત જળ જીવન મિશન (શહેરી) ની જાહેરાત કરવામાં આવી છે.

➤ આ જલ જીવન મિશન (ગ્રામીણ) નું પૂરક છે, જે હેઠળ વર્ષ 2024 સુધીમાં કાર્યશીલ ઘરેલુ નળ કનેક્શન (FHTC) દ્વારા દરેક ગ્રામીણ ઘરોમાં દરરોજ 55 લિટર પાણી પુરવઠાની પૂર્વધારણા કરવામાં આવી છે.

■ **જળ શક્તિ મંત્રાલય:**

➤ ભારત સરકારે જળ વ્યવસ્થાપન સંબંધિત કાર્યોને એકીકૃત કરવા માટે વર્ષ 2019 માં જળ શક્તિ મંત્રાલયની સ્થાપના કરી હતી .

➤ મંત્રાલયે જળ સંરક્ષણ અને જળ સુરક્ષા માટે જળ શક્તિ અભિયાનની શરૂઆત કરી.

■ **રાજ્ય સરકારો દ્વારા લેવામાં આવેલા પગલાં:**

➤ ઉત્તર પ્રદેશ – જાખની ગામ (જલ ગામ), બુંદેલખંડ

➤ પંજાબ – પાણી બચાવો, પૈસા કમાવો

➤ મધ્યપ્રદેશ – કપિલ ધારા યોજના

➤ ગુજરાત – સુજલામ સુફલામ યોજના

➤ તેલંગાણા – મિશન કાકતીય કાર્યક્રમ

➤ મહારાષ્ટ્ર – જલયુક્ત શિવહર અભિયાન

➤ આંધ્રપ્રદેશ – નીરૂ ચેટ્ટુ કાર્યક્રમ

➤ રાજસ્થાન– મુખ્યમંત્રી જળ આત્મનિર્ભર અભિયાન (MJSA)

વિશ્વ જળ દિવસ

➤ વિશ્વ જળ દિવસ 22 માર્ચે વિશ્વભરમાં ઉજવવામાં આવે છે, જેનો ઉદ્દેશ પાણીના મહત્વને પ્રકાશિત કરવું અને ભાવિ જળ સંકટથી વિશ્વને જાગૃત કરવાનું છે.

➤ યુનાઈટેડ નેશન્સ (UN) ના અનુસાર, આ દિવસની ઉજવણીનો મુખ્ય હેતુ ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંક –6 (વર્ષ 2030 સુધીમાં બધા માટે પાણી અને સ્વચ્છતા) ને પ્રાપ્ત કરવા માટે ટેકો પૂરો પાડવો છે.

■ **ઇતિહાસ :**

➤ વિશ્વ જળ દિવસની ઉજવણીનો પ્રસ્તાવ પ્રથમ વખત સંયુક્ત રાષ્ટ્ર મહાસભા દ્વારા 22 ડિસેમ્બર, 1992 ના રોજ સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો.

➤ આ પછી, 22 માર્ચને વિશ્વ જળ દિવસ તરીકે ઘોષિત કરવામાં આવ્યો હતો અને વર્ષ 1993 થી તે વિશ્વભરમાં વિશ્વ જળ દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

■ **વર્લ્ડ વોટર ડે માટે થીમ, 2021:**

➤ વર્લ્ડ વોટર ડે, 2021 ની થીમ 'વેલ્યુઈન્ગ વોટર' (Valuing Water) છે જે આપણા રોજિંદા જીવનમાં પાણીના મહત્વને દર્શાવવા માટે પસંદ કરવામાં આવી છે.

➤ વિશ્વ જળ દિવસના રોજ અથવા તેની આસપાસ એક નવો 'વર્લ્ડ વોટર ડેવલપમેન્ટ રિપોર્ટ' જારી કરવામાં આવે છે, જેથી નિર્ણય લેનારાઓને સ્થાયી જળ નીતિઓ ઘડવા અને તેના અમલીકરણ માટેનાં સાધનો પૂરા પાડવામાં આવે. આ અહેવાલનું સંકલન 'યુએન વોટર' વતી UNESCOના વિશ્વ જળ વિકાસ કાર્યક્રમ (WWAP) કરે છે.

યુનિસેફ

➤ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર ચિલ્ડ્રન્સ ફંડ (યુનિસેફ) સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો એક વિશેષ કાર્યક્રમ છે જે બાળકોના આરોગ્ય, પોષણ, શિક્ષણ અને સામાન્ય કલ્યાણમાં સુધારણા માટેના રાષ્ટ્રીય પ્રયત્નોને સમર્થન આપવા માટે સમર્પિત છે.

➤ યુનિસેફની સ્થાપના વર્ષ 1946 માં યુનાઈટેડ નેશન્સ રિલીફ રીહેબિલિટેશન એડમિનિસ્ટ્રેશન દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય ચાઈલ્ડ ઈમરજન્સી ફંડ (ICEF) તરીકે કરવામાં આવી હતી, જેથી બીજા વિશ્વ યુદ્ધથી અસરગ્રસ્ત બાળકોને મદદ મળી શકે.

➤ વર્ષ 1953 માં, યુનિસેફ સંયુક્ત રાષ્ટ્રનો કાયમી ભાગ બન્યો.

➤ હાલમાં તેનું નામ યુનાઈટેડ નેશન્સ ચિલ્ડ્રન્સ ફંડ છે પરંતુ તેનું મૂળ સંક્ષિપ્ત નામ 'યુનિસેફ' ને જાળવી રખાયું છે.

➤ યુનિસેફને 'બાળ અધિકારના અધિવેશન, 1989' દ્વારા નિર્દેશિત કરવામાં આવે છે.

➤ તે બાળકો પ્રત્યેના નૈતિક સિદ્ધાંતો અને વ્યવહારથી સંબંધિત આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણોના સ્થાયીકરણ રૂપમાં બાળકોના અધિકારોને સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

➤ 'રાષ્ટ્રો વચ્ચે ભાઈચારાને પ્રોત્સાહન આપવા' માટે વર્ષ 1965 માં તેને શાંતિ માટેનો નોબેલ પુરસ્કાર એનાયત કરાયો હતો.

➤ મુખ્ય મથક: ન્યુ યોર્ક સિટી.

➤ તે 7 પ્રાદેશિક કચેરીઓવાળા પ્રદેશો સહીત 190 થી વધુ દેશો અને ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરે છે.

ગ્રામ ઉજાલા કાર્યક્રમ

➤ તાજેતરમાં સરકાર દ્વારા ગ્રામ ઉજાલા કાર્યક્રમ (Gram UJALA Programme) શરૂ કરાયો છે. આ સરકારની એક મહત્વાકાંક્ષી યોજના છે, જે અંતર્ગત જુના બલ્બના બદલામાં માત્ર 10 રૂપિયામાં (વિશ્વના સૌથી સસ્તા) ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં એલઇડી બલ્બનું વિતરણ કરવામાં આવશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

■ **કવરેજ એરિયા:**

➤ આ કાર્યક્રમનો પ્રથમ તબક્કો બિહારના આરા જિલ્લાથી શરૂ કરવામાં આવ્યો છે – જેમાં 5 જિલ્લા આરા (બિહાર), વારાણસી (ઉત્તર પ્રદેશ), વિજયવાડા (આંધ્રપ્રદેશ), નાગપુર

(મહારાષ્ટ્ર), અને પશ્ચિમ ગુજરાતના ગામોમાં 15 મિલિયન એલઈડી બલ્બનું વિતરણ કરવામાં આવશે.

- લાઈટ–ઈમિટિંગ ડાયોડ (Light-Emitting Diode-LED) હાલમાં સૌથી વધુ ઉર્જા કાર્યક્ષમ અને ઝડપથી વિકસતી લાઈટિંગ ટેક્નોલોજીમાંની એક છે.

અમલીકરણ

- આ કાર્યક્રમ અંતર્ગત ગ્રામીણ ગ્રાહકોને 3 વર્ષની ગેરંટિ સાથે 7-વોટ અને 12-વોટનાં એલઈડી બલ્બનું વિતરણ કરવામાં આવશે.
- દરેક ગ્રાહક મહત્તમ પાંચ એલઈડી બલ્બ મેળવી શકે છે. કાર્યક્રમમાં સામેલ ગ્રામીણ પરિવારોએ પણ તેમના વીજળીના વપરાશ પર નજર રાખવા માટે ઘરમાં મીટરો લગાવવાના રહેશે.
- ઉજાલા પ્રોગ્રામ અંતર્ગત કન્વર્જન્સ એનર્જી સર્વિસીસ લિમિટેડ (Convergence Energy Services Limited-CESL) દ્વારા ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા એલઈડી બલ્બનું વિતરણ કરવામાં આવશે.
- EESL, પાવર મંત્રાલય હેઠળની જાહેર ક્ષેત્રની અન્ડરટેકિંગ (PSU) એનર્જી એફિશિયન્સી સર્વિસીસ લિમિટેડ (Energy Efficiency Services Limited- EESL) ની સંપૂર્ણ માલિકીની પેટાકંપની છે.

ધિરાણ મિકેનિઝમ

- આ કાર્યક્રમનું સંપૂર્ણ ભંડોળ કાર્બન ક્રેડિટ દ્વારા આપવામાં આવશે અને ભારતમાં આ પ્રકારનો પહેલો કાર્યક્રમ હશે.
- કાર્બન ક્રેડિટ (અથવા 'કાર્બન ઓફસેટ') એ પ્રોજેક્ટ્સ અથવા પ્રવૃત્તિઓ માટે આપવામાં આવતા પ્રમાણપત્ર છે જે ઓછા ગ્રીનહાઉસ વાયુઓ ઉત્સર્જન કરે છે.
- પ્રોજેક્ટ ઓપરેટર્સ, જેમ કે સૌર અને પવન ઉર્જા વિકાસકર્તાઓ, અથવા લુપ્તપ્રાય વન સંરક્ષકો દ્વારા આ પ્રમાણપત્રો કોઈ પણ વ્યક્તિ અથવા કંપનીને વેચી શકાય છે જેથી ભવિષ્યમાં પ્રોજેક્ટ્સના વિસ્તરણ માટે વધારાની આવક મેળવી શકાય.
- જ્યારે કોઈ કાર્બન ઓફસેટ્સની ખરીદી કરે છે, ત્યારે કાર્બન ઘટાડવા અથવા તેને દૂર કરવા માટે અન્ય લોકો દ્વારા ભંડોળ આપવામાં આવે છે.
- આ ઉપરાંત, કાર્બન ક્રેડિટ દસ્તાવેજીકરણ ને શાઈન પ્રોગ્રામની પ્રવૃત્તિઓમાં સામેલ થવા માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર (યુએન) ના માન્યતાકર્તાઓને મોકલવામાં આવશે.
- શાઈન પ્રોગ્રામની પ્રવૃત્તિઓ હેઠળ, સ્વૈચ્છિક કાર્બન ધોરણથી સંબંધિત ચકાસણી માટે ખરીદદારોની જરૂરિયાતોના આધારે વિકલ્પ સાથે કાર્બન ક્રેડિટ્સ મેળવી શકાય છે.
- જ્યારે બજાર સાથે પ્રારંભિક પરામર્શના આધારે ખુલ્લી પ્રક્રિયા દ્વારા પણ કાર્બન ક્રેડિટ ખરીદદારોને તૈયાર કરવામાં આવશે.

મહત્વ

- પેરિસ આબોહવા કરાર (Paris Climate Accord) હેઠળ , રાષ્ટ્રીય સ્તરે નિર્ધારિત યોગદાનને પૂર્ણ કરવામાં સહાય કરવી.
- જો ભારતમાં તમામ 300 મિલિયન લાઈટ્સ બદલાઈ જાય, તો વીજળી માટેની ટોચની માંગમાં 22,743 મેગાવોટનો ઘટાડો થશે અને દર વર્ષે આશરે 40,743 મિલિયન kWh ઉર્જાની બચત થશે. ઉપરાંત, કાર્બન ડાયોક્સાઈડના ઉત્સર્જનમાં 37 મિલિયન ટનનો ઘટાડો થશે.
- વૈશ્વિક કાર્બન વેપારમાં વધારાના કાર્બન ક્રેડિટ દ્વારા ભારતની સ્થિતિ સુધરશે.
- 24 કલાક વીજ પુરવઠો સુનિશ્ચિત કરવાના પ્રયત્નોને પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવશે.
- ભારતના વડાપ્રધાને, 2015 માં સ્વતંત્રતા દિન પરના ભાષણમાં વચન આપ્યું હતું કે, એવા ગામોમાં જ્યાં વીજળી નથી ત્યાં 1000 દિવસમાં વીજળીની પહોંચ સુનિશ્ચિત કરવામાં આવશે.
- સરકારે દીનદયાળ ઉપાધ્યાય ગ્રામ જ્યોતિ યોજનાની ઘોષણા કરી હતી જેનો ઉદ્દેશ્ય પાયાના પાવર ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને કનેક્ટિવિટી સ્થાપિત કરવાનો છે.
- આ સ્થાનિક એલઈડી બજારોમાં વિકાસ કરવામાં મદદરૂપ થશે.
- આ ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યો (Sustainable Development Goals- SDG) નો લાભ પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરશે.
- વિશેષ રૂપથી SDG-7 ની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવામાં ખાસ મદદ કરશે જે સસ્તી, વિશ્વસનીય અને આધુનિક ઉર્જા સેવાઓ માટે સાર્વત્રિક વપરાશ સુનિશ્ચિત કરવા પર કેન્દ્રિત છે.

LED બલ્બના ઉપયોગને પ્રોત્સાહિત કરવા માટેની અન્ય યોજનાઓ

- ઉજાલા (Unnat Jyoti by Affordable LEDs for All) યોજના
- રાષ્ટ્રીય માર્ગ લાઈટિંગ પ્રોગ્રામ (SLNP)

નિકાસ ઉત્પાદનો પર ડ્યુટી અને કરોમાં મુક્તિ (RoDTEP) યોજના

- 'નિકાસ પ્રોડક્ટ્સ પર ડ્યુટી અને કરની મુક્તિ' (Remission of Duties and Taxes on Export Products–RoDTEP) યોજના હેઠળ નિકાસકારોને ચૂકવવાપાત્ર લાભ દરો સંબંધી સૂચનાના જાહેર થવામાં, યોજનાઓને શરૂ થવામાં 'પ્રારંભિક સમસ્યાઓ' હોવાને કારણે તે વધુ સમય લેશે.

Back to Basics : સંબંધિત કેસ

- નિકાસકારોને આશંકા છે કે મોડુ સૂચિત કરવા પર લાભ દરો, ટેક્નિકલ સમિતિ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવેલા દરો કરતા ઓછા થઈ શકે છે.

- કરમાં અપૂરતી છૂટ આપવાથી ઉત્પાદનોમાં નિકાસમાં શેષ મૂર્તિમંત કર પણ ઉમેરાશે અને તેના કારણે ભારતીય ઉદ્યોગોને વિશ્વના બજારોમાં વધુ સ્પર્ધાનો સામનો કરવો પડશે.
- ભારતીય નિકાસકારો રોગચાળા પછી યુ.એસ. અને યુરોપિયન યુનિયન જેવા અનેક મોટા બજારોમાં માંગની અસ્થિરતા સાથે પહેલેથી જ ઝઝૂમી રહ્યા છે.

RoDTEP યોજના વિશે

- આ યોજના વર્ષ 2020 માં 'મર્ચેન્ડાઈઝ એક્સપોર્ટ્સ ફ્રોમ ઈન્ડિયા સ્કીમ' (Merchandise Exports from India Scheme-MEIS) ને બદલવા માટે જાહેર કરવામાં આવી હતી, જે વર્લ્ડ ટ્રેડ ઓર્ગેનાઈઝેશનના નિયમો સાથે સુસંગત ન હતી.
- યોજના અંતર્ગત, નિકાસકારોને 'નિકાસ ઉત્પાદનો' પર લાગતા 'સંલગ્ન કેન્દ્રિય, રાજ્ય અને સ્થાનિક ફરજો અથવા કર' પરત આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આ કરમાંથી અત્યાર સુધી નિકાસકારોને માટે છૂટ નથી આપવામાં આવી અથવા પરત આપવામાં આવતા ન હતા અને તેથી ભારતની નિકાસને ગેરલાભમાં રાખ્યું છે.

મહત્વ

- આ યોજના દ્વારા ભારતીય નિકાસકારો, નિકાસ માટે જરૂરી આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણોને પૂરા કરી શકશે. આ અંતર્ગત આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠનો પર આધાર રાખવાને બદલે નિકાસકારોને દેશની અંદર સસ્તી પરીક્ષણ અને પ્રમાણપત્ર ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે.
- આ હેઠળ નિકાસકારો માટે કર આકારણી પ્રક્રિયા સંપૂર્ણ સ્વચાલિત કરવામાં આવશે. વ્યવસાયો સ્વયંસંચાલિત રિફંડ રૂટ દ્વારા તેમના GST રિફંડ હેતુ પહોંચ મળશે.
- આનાથી દેશના અર્થતંત્ર અને સાહસો માટે કાર્યકારી મૂડી વધશે.

પાવર ગ્રીડ ઇ-ટેન્ડરિંગ પોર્ટલ-PRANIT

- પાવર ગ્રીડ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા નામના સેન્ટ્રલ PSUએ PRANIT નામનું ઈ–ટેન્ડરિંગ પોર્ટલ બનાવ્યું છે.
- આ પોર્ટલ કાગળની કામગીરી ઘટાડવામાં, કામગીરીમાં સરળતા લાવવાની અને ટેન્ડર પ્રક્રિયાને વધુ પારદર્શક બનાવવામાં મદદ કરશે. આ પોર્ટલને ઈલેક્ટ્રોનિક્સ અને માહિતી ટેકનોલોજી મંત્રાલય હેઠળ નિયામક નિયામક, પરીક્ષણ અને ગુણવત્તા પ્રમાણન (STQC) દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યું છે.
- પાવરગ્રિડ એ SAP સપ્લાયર રિલેશનશિપ મેનેજમેન્ટ પર ઈ–પ્રાપ્તિ સોલ્યુશનવાળી ભારતની એકમાત્ર સંસ્થા છે જે સુરક્ષા અને પારદર્શિતાને લગતી તમામ આવશ્યકતાઓને પૂરી કરે છે.

Back to Basics : પાવર ગ્રીડ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ (POWERGRID)

- તે ભારતીય સેન્ટ્રલ પબ્લિક સેક્ટર એકમ અને મહારત્ન કંપની છે. આ કંપની ઉર્જા મંત્રાલયની માલિકીની છે.
- તેનું મુખ્ય મથક ગુરૂગ્રામમાં છે. આ કંપની મુખ્યત્વે પાવર ટ્રાન્સમિશનમાં રોકાયેલ છે.
- કંપની ભારતભરમાં ઉત્પન્ન થતી કુલ વીજળીનો આશરે 50 ટકા હિસ્સો તેના ટ્રાન્સમિશન નેટવર્ક દ્વારા ટ્રાન્સમિટ કરે છે.
- "પાવર સિસ્ટમ ઓપરેશન કોર્પોરેશન લિમિટેડ (POSOCO)" તરીકે ઓળખાતી પાવરગ્રિડની ભૂતપૂર્વ પેટાકંપની રાષ્ટ્રીય ગ્રીડ અને રાજ્યના તમામ ટ્રાન્સમિશન ઉપયોગિતાઓ માટેના પાવર સંચાલનમાં સામેલ છે.
- કંપની પાવરટેલ નામનો ટેલિકોમ બિઝનેસ પણ ચલાવે છે. આ કંપનીના વર્તમાન અધ્યક્ષ અને મેનેજિંગ ડિરેક્ટર શ્રી કંડિકૂપ્પા શ્રીકાંત છે.

પાવર સિસ્ટમ ઓપરેશન કોર્પોરેશન લિમિટેડ (POSOCO)

- તે એક સંપૂર્ણ માલિકીનું છે તથા ભારત સરકારના વિજ મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત છે. આ સંસ્થા, વિશ્વસનીય, સલામત અને કાર્યક્ષમ રીતે ગ્રીડના સંકલિત કામગીરીની ખાતરી કરવા માટે જવાબદાર છે.

રાષ્ટ્રીય બાયોફાર્મા મિશન

- બાયોટેકનોલોજી વિભાગ (DBT) એ ભારતભરમાં ઉભરતા બાયોટેકનોલોજી એન્ટરપ્રાઈઝને મજબૂત બનાવવાના હેતુ થી કેબિનેટ દ્વારા માન્ય રાષ્ટ્રીય બાયોફર્મા મિશનની શરૂઆત કરી છે.

Back to Basics : રાષ્ટ્રીય બાયોફાર્મા મિશન

- નાના અને મધ્યમ ઉદ્યોગોને ઉત્પાદનના વિકાસના પ્રારંભિક તબક્કા સાથે સંકળાયેલા જોખમોને પહોંચી વળવા રાષ્ટ્રીય બાયોફર્મા મિશનની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- તે ઉદ્યોગ–શૈક્ષણિક આંતર જોડાણને ટેકો આપીને ઉદ્યોગસાહસિકતાને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- તે શિક્ષણવિદો, નવીનતાઓ અને ઉદ્યમીઓ માટે સલાહ અને તાલીમ પણ પ્રદાન કરે છે. આ મિશન GLP વિશ્લેષણાત્મક સુવિધાઓની સ્થાપના, સેલ લાઈન રિપોઝીટરીઓ અને ક્લિનિકલ ટ્રાયલ નેટવર્ક જેવાં વહેંચાયેલ રાષ્ટ્રીય સુવિધાઓ દ્વારા ઘરેલું ઉત્પાદનને પ્રોત્સાહન આપે છે.

મિશન હેતુઓ

- ઉત્પાદનોને માન્ય અને બિલ્ડ કરવા અને વહેંચાયેલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને મજબૂત અને સ્થાપિત કરવા.
- સંશોધનકારો અને નવી બાયોટેકનોલોજી કંપનીઓમાં 'જટિલ કૌશલ્ય ગાબડાં'ને દૂર કરવા વિશેષ તાલીમ આપીને માનવ મૂડીનો વિકાસ.

- જાહેર અને ખાનગી ક્ષેત્રમાં તકનીકી સ્થાનાંતરણ અને બૌદ્ધિક સંપત્તિ સંચાલન ક્ષમતાઓને પ્રોત્સાહન આપો.

મિશન લુ

- **આ મિશનના વિશિષ્ટ લક્ષ્યો છે:**
- બાયોથેરાપ્યુટિક્સ, રસીઓ, તબીબી ઉપકરણો અને ડાયગ્નોસ્ટિક્સ જેવા 5 બાયોફર્મા ઉત્પાદનોનો વિકાસ.
- વહેંચાયેલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર અને GLP માન્યતા અને સંદર્ભ લેબ્સ જેવી સુવિધાઓ ગોઠવી રહ્યા છીએ.
- મેડ–ટેક ચકાસણી સુવિધા.
- સેલ્યુલર અને આંતરશાખાકીય સંશોધન અને સેલ લાઈનનો વિકાસ.
- જાહેર અને ખાનગી ક્ષેત્રમાં ટેકનોલોજી સ્થાનાંતર કચેરીઓ સ્થાપવા.
- તકનીકી અને બિન–તકનીકી કુશળતા વિકાસ પ્રદાન કરવા.

ભારતમાં નવીનતા (ભારતમાં નવીનતા-I3)

- I3 એ બાયોટેકનોલોજી ડિપાર્ટમેન્ટ દ્વારા એક ઉદ્યોગ–શૈક્ષણિક સહયોગી મિશન છે જે સંશોધનને વેગ આપવા માટે વિશ્વ બેંકના સહયોગથી શરૂ કરાયું હતું. બાયોટેકનોલોજી ઉદ્યોગ સંશોધન સહાય પરિષદ (BIRAC) દ્વારા તેનો અમલ કરવામાં આવશે. બાયોફાર્માસ્યુટીકલમાં ભારતની તકનીકી અને ઉત્પાદન વિકાસ ક્ષમતા વિકસાવવા આ મિશનની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.

'MICE Roadshow – Meet in India' બ્રાન્ડ મધ્યપ્રદેશમાં લોન્ચ કરાયું

- ભારતમાં 'MICE Roadshow – Meet in India' ને પ્રોત્સાહન આપવા માટે, 'MICE Destination' મધ્યપ્રદેશના મુખ્ય પ્રધાન દ્વારા 25 માર્ચ 2021 ના રોજ મધ્યપ્રદેશના ખજુરાહોમાં લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દો

- પર્યાવરણ મંત્રાલયની સ્વદેશ દર્શન યોજના હેઠળ વિકસિત ખજુરાહોમાં પણ 'છત્રસલ સંમેલન કેન્દ્ર' શરૂ કરાયું હતું. આ કાર્યક્રમમાં જવાબદાર પર્યટન વગેરે અંગે મુખ્ય સત્ર અને પેનલ ચર્ચાનું આયોજન કરવામાં આવશે.

'MICE Roadshow – Meet in India'

- 'MICE Roadshow – Meet in India' મધ્યપ્રદેશના છત્રસલ સંમેલન કેન્દ્ર ખાતે 25 માર્ચથી 27 માર્ચ 2021 સુધી યોજાશે. આ કાર્યક્રમનું આયોજન ભારતને MICE Destination (મીટિંગ્સ, પ્રોત્સાહનો, પરિષદો અને પ્રદર્શનો) તરીકે પ્રોત્સાહન આપવાનાં ઉદ્દેશથી કરવામાં આવ્યું છે.
- તે મધ્યપ્રદેશ પર્યટન અને ભારત સંમેલન પ્રમોશન બ્યુરોના સહયોગથી પર્યટન મંત્રાલય દ્વારા આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. આ ઈવેન્ટ ભારતની 'MICE' સંભવિતતાને સમજવા માટે આત્મનિર્ભાર ભારત હેઠળનો એક પ્રયાસ છે. આ ભારતને MICE ગંતવ્ય તરીકે વિકસાવવા સરકારની પહેલ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાની તક પૂરી પાડે છે. મીટ ઈન ઈન્ડિયા 'ઈનક્રેડિબલ ઈન્ડિયા' હેઠળ એક અલગ પેટા–બ્રાંડ છે.

ઇવેન્ટનું મહત્વ

- ખજુરાહોને એક પ્રતિષ્ઠિત સ્થળ તરીકે વિકસાવવા માટે આ પ્રસંગે પર્યટન મંત્રાલયે તૈયાર કરેલ ડ્રાફ્ટ મુજબ માસ્ટર પ્લાન તૈયાર કરાશે. ખજુરાહોના વિકાસ માટે અનેક કઠોર અને નરમ દખલ સૂચવવામાં આવી છે. આ પ્રસંગ ખજુરાહોને એક પ્રતિષ્ઠિત પર્યટન સ્થળ તરીકે એક વિશાળ વેગ આપશે. આ ખજુરાહોની MICE ક્ષમતાને વધારવામાં મદદ કરશે.

પ્રતિષ્ઠિત પર્યટન સ્થળ વિકાસ યોજના

- આ સેન્ટ્રલ સેક્ટર સ્કીમ સમગ્ર દેશમાં 19 ઓળખાતી આઈકોનિક સાઈટ્સ વિકસાવવા માટે પર્યટન મંત્રાલયે ઘડી છે. યોજના અંતર્ગત ઓળખાતા પર્યટક સ્થળોને આઈકોનિક સાઈટ્સ તરીકે વિકસાવવામાં આવશે. ઓળખાયેલી કેટલીક સાઈટ્સમાં તાજમહલ, ફતેહપુર સિકરી, અજંતા ગુફાઓ, ઈલોરા ગુફાઓ, હુમાયુના મકબરો, લાલ કિલ્લો અને કુતુબ મિનાર, કોલવા બીચ, આમર ફોર્ટ, સોમનાથ, ધોલાવીરા, સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી, ખજુરાહો, હમ્પી, મહાબલિપુરમ, કાજીરંગા, કુમારકોમ , કોણાર્ક અને મહાબોધિ મંદિર.

વિશ્વ વિકાસ અહેવાલ 2021

- 'World Development Report: Data for Better Lives' 24 માર્ચ 2021 ના રોજ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. તે ઓછી આવક ધરાવતા દેશોમાં રહેતા લોકો માટે ડેટા લેન્ડસ્કેપ બદલવાની અતિશય સંભાવના અને જોખમની તપાસ કરે છે.

Back to Basics : ભલામણો

- **આ અહેવાલમાં પાંચ ભલામણો આપવામાં આવી છે:**
- **ડેટા માટે નવો સામાજિક કરાર:**
- વૈશ્વિક નિષ્ણાતો ભલામણ કરે છે કે નાગરિક સમાજ અને શિક્ષણ વગેરે પારદર્શિતામાં સુધારો કરવા અને વિકાસમાં ફાળો આપવા માટે મહત્વપૂર્ણ છે.
- **વાસ્તવિક મૂલ્ય માટે ડેટાનો વધતો ઉપયોગ:**
- નિષ્ણાતોએ ડેટાને સમજવામાં અંતરાલો અને તેના સંદર્ભમાં વિકાસશીલ બાબતોમાં રેખાંકિત કર્યા છે. ડેટા સાક્ષરતામાં સુધારો લાવવા અને આઉટરીચને વિસ્તૃત કરવા, ખાસ કરીને નબળા જૂથોમાં પ્રયાસો કરવા જોઈએ.

■ **સમાન વપરાશ:**

➤ નિષ્ણાતોએ ચિંતા વ્યક્ત કરી છે કે ડેટા માટેની જાહેર અને ખાનગી સિસ્ટમો ગરીબ લોકો અથવા નબળા જૂથોને આવરી લેતી નથી. તેથી, તે ભલામણ કરે છે, સીમાંત લોકોને ડેટા સિસ્ટમ્સમાં વધુ સારી રજૂઆતની જરૂર છે.

■ **ડેટાના દુરૂપયોગથી સુરક્ષા:**

➤ નિષ્ણાતો શાસન અને સિસ્ટમોથી સંબંધિત મુદ્દાઓ પર સલાહ આપે છે કે તેઓ જે ડેટા ફ્લોનો ઉપયોગ કરે છે તેની ખાતરી કરવી જોઈએ કે તેઓ નૈતિક અને સલામત છે.

➤ ઈન્ટિગ્રેટેડ નેશનલ ડેટા સિસ્ટમ: નિષ્ણાતો ઉચ્ચ ગુણવત્તાની ડેટા સિસ્ટમ્સની રચના કરવામાં ગરીબી અને નબળા શાસનથી પીડિત દેશો માટે મુશ્કેલીઓ પ્રકાશિત કરે છે. તેથી, તેઓ સંકલિત રાષ્ટ્રીય ડેટા સિસ્ટમ્સ માટે ભૌતિક અને માનવ મૂડીમાં રોકાણ વધારવાની ભલામણ કરે છે.

વિશ્વ વિકાસ અહેવાલ

➤ તે 1978 થી પ્રકાશિત વિશ્વ બેંકનું મોટું પ્રકાશન છે. આ અહેવાલ વિશ્વની આર્થિક, સામાજિક અને પર્યાવરણીય સ્થિતિ માટે અમૂલ્ય માર્ગદર્શિકા માનવામાં આવે છે.

નેટ શૂન્ય ઉત્સર્જન ઉર્જા પ્રણાલીમાં ફેરફાર

➤ તાજેતરમાં એનર્જી એન્ડ રિસોર્સિસ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ (TERI) અને શેલ(Shell) એ ઈન્ડિયા: ટ્રાન્સફોર્મિંગ ટૂ નેટ ઝીરો એમિશન એનર્જી સિસ્ટમ નામનો એક રિપોર્ટ બહાર પાડ્યો છે.

➤ આથી ભારતની સ્થાનિક ઉર્જા પ્રણાલી 2050 સુધીમાં ટકાઉ આર્થિક વિકાસના ઉદ્દેશો પ્રાપ્ત કરી નેટ શૂન્ય ઉત્સર્જન કરવાનો માર્ગ ખોલે છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

■ **સંભવિત પડકારો:**

➤ નવીનતા–કામગીરીના સંદર્ભમાં ભારતને યોગ્ય નીતિની જરૂર છે જે શુધ્ધ ઉર્જા તકનીકીઓને મોટા પાયે ગોઠવવામાં મદદગાર છે.

■ **નવીનીકરણીય પ્રોત્સાહન:**

➤ આ ક્ષેત્રમાં તેના પાવર મિક્સ અથવા નેટ ઝીરો લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે ભારતે નવીનીકરણીય ઉર્જા અથવા નવીનીકરણીય ઉર્જાના તેના હિસ્સાને 90% સુધી વધારવાની જરૂર છે (તે 2019-2020માં લગભગ 11% છે).

■ **કોલસાથી ચાલતા પાવર પ્લાન્ટ્સ:**

➤ ભારતે 2050 સુધીમાં તેના કોલસા સંચાલિત પાવર પ્લાન્ટ્સને તબક્કાવાર ઘટાડીને સંપૂર્ણપણે બંધ કરવા પડશે.

■ **તકનીકી સુલભતા:**

➤ ભારતની ઉર્જા પ્રણાલીઓનું કદ કાર્બન કેપ્ચર અને સ્ટોરેજ (CCS) ની ઉપલબ્ધતા અથવા ગેરહાજરી પર આધારિત છે. જો CCS તકનીક વ્યવસાયિક રૂપે અનિચ્છનીય છે

➤ હાલમાં, બાયોફ્યુઅલ ભારતના પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદનોમાં નજીવા યોગદાનની જગ્યા એ 98% યોગદાન હોવું જોઈએ.

➤ ભારતના ઔદ્યોગિક અને પરિવહન ક્ષેત્રમાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવતી ઉર્જાના બે તૃતીયાંશથી વધુ વીજળીકરણ સાથે, પરિવહન ક્ષેત્રમાં અત્યાર સુધીના વીજળીના નહિવત્ શેરની તુલનામાં ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રનો વીજ વપરાશ 20% ઘટાડવો જોઈએ.

TERI દ્વારા સૂચનો

■ **ઉર્જા કાર્યક્ષમતા પર ભાર મૂકવો:**

➤ નેટ ઝીરો લક્ષ્યના ઉદ્દેશોને પૂર્ણ કરવા માટે ઉર્જા કાર્યક્ષમ માળખાં જેમ કે ઈમારતો, લાઈટિંગ, ઉપકરણો અને ઔદ્યોગિક પ્રક્રિયાઓ જરૂરી રહેશે.

■ **બાયોફ્યુઅલનો ઉપયોગ:**

➤ હલકા વ્યાપારી વાહનો, કૃષિ કાર્યમાં વપરાયેલા ટ્રેક્ટરો ઉત્સર્જન ઘટાડવામાં મદદ કરશે.

➤ ઉડ્ડયન ક્ષેત્રમાં બાયોફ્યુઅલનો વધુ ઉપયોગ એ જ હાઈડ્રોજન ટેકનોલોજીના ધોરણ ધોરણમાં ઉત્સર્જન ઘટાડવાનો એક માત્ર સપ્રધર ઉપાય છે.

■ **કાર્બન પૃથ્થકરણ:**

➤ 2050 સુધીમાં ભારતનું ઉત્સર્જન 1.3 અબજ ટન થઈ જશે. આ ઉત્સર્જનના શોષણ માટે, કોઈએ કુદરતી અને માનવસર્જિત કાર્બન સિંક પર આધાર રાખવો પડે છે.

➤ જ્યારે વૃક્ષો 0.9 અબજ ટન ઉત્સર્જનને કબજે કરવા અથવા શોષવામાં પોતાનો ભાગ ભજવે છે, દેશના બાકીના ભાગને ફરીથી ગોઠવવા માટે કાર્બન કેપ્ચર તકનીકીઓની જરૂર પડશે.

■ **કાર્બન પ્રાઇસીંગ:**

➤ ભારતમાં કોલસા અને પેટ્રોલિયમ ઈંધણ પર વેરો લાદવાની પ્રક્રિયા છે, જેને ઓપરેશનલ પરિવર્તન માટે ઉત્સર્જનના કર પર વિચાર કરવો જોઈએ.

■ **લો કાર્બન ઉર્જા:**

➤ લો કાર્બન એનર્જીના ચાર મુખ્ય પ્રકારો છે: પવન, સૌર, હાઈડ્રો અથવા અણુશક્તિ. આમાંના પ્રથમ ત્રણ નવીનીકરણીય ઉર્જા સંસાધનો છે, જેનો અર્થ છે કે તેઓ પર્યાવરણને અનુકૂળ છે, તેઓ વીજ ઉત્પાદન માટે કુદરતી સંસાધનો (જેમ કે પવન અથવા સૂર્ય) તરીકે ઉપયોગમાં લેવાય છે.

➤ લો કાર્બન ઉર્જા જમાવવાથી ઘરેલું અને આંતરરાષ્ટ્રીય બંને આબોહવા પડકારોનો સામનો કરવામાં મદદ મળશે, સાથે સાથે ભારતના નાગરિકોની આર્થિક સ્થિતિમાં સુધારો થશે.

નેટ ઝીરો ઉત્સર્જન

■ **પરિચય:**

➤ 'નેટ શૂન્ય ઉત્સર્જન' એ વાતાવરણના બાહ્ય ક્ષેત્રમાં થી ગ્રીનહાઉસ ગેસ ઉત્સર્જન (GHG) ઉત્પાદન અને ગ્રીનહાઉસ ગેસ ઉત્સર્જન વચ્ચે એકંદરે સંતુલન પ્રાપ્ત કરવા સંદર્ભિત કરે છે.

➤ પ્રથમ, એન્થ્રોપોજેનિક ઉત્સર્જન (જેમ કે અવશેષ–બળતણ વાહનો અને કારખાનાઓમાંથી) શક્ય તેટલું શૂન્યની નજીક

લાવવું જોઈએ. બીજું, બાકીની કોઈપણ GHGs કાર્બન (જેમ કે જંગલોને પુનર્સ્થાપિત કરીને) શોષિત કરીને સંતુલિત હોવી આવશ્યક છે.

- **સમય મર્યાદા:**
- જો CO2 અથવા તમામ મુખ્ય GHG જેમાં મિથેન, નાઇટ્રોસ ઓક્સાઈડ અને HFCનો સમાવેશ થાય છે, તો નેટ શૂન્ય ઉત્સર્જન સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટેનો સમય ફ્રેમ તદ્દન અલગ હશે.
- નોન–CO2 ઉત્સર્જન માટે નેટ ઝીરોની નિર્ધારિત તારીખ પછી પણ કેટલાક ઉત્સર્જન (દા.ત. કૃષિ સ્ત્રોતોમાંથી મિથેન) બનાવવાનું મુશ્કેલ બનશે.
- વૈશ્વિક ગરમીને 1.5 ડિગ્રી સેલ્સિયસ સુધી મર્યાદિત રાખવાના વિચાર સાથે કાર્બન ડાયોક્સાઈડ (CO2) 2050 સુધીમાં શુદ્ધ શૂન્યની સરેરાશ સુધી પહોંચવાની ધારણા છે. 2063 થી 2068 દરમિયાન કુલ જીએચજી ઉત્સર્જન નેટ ઝીરો પર પહોંચશે.

વૈશ્વિક દ્રશ્ય

- જૂન 2020 સુધીમાં, વીસ દેશો અને પ્રદેશોએ નેટ ઝીરો લક્ષ્યોને અપનાવ્યા છે. આ સૂચિમાં ફક્ત તે જ દેશોનો સમાવેશ છે જેમણે કાયદા અથવા અન્ય કોઈ નીતિ દસ્તાવેજમાં નેટ ઝીરો લક્ષ્યાંક અપનાવ્યો છે.
- ભૂટાન પહેલેથી જ એક કાર્બન નેગેટિવ દેશ છે એટલે કે તે CO2 ઉત્સર્જન કરતા વધારે શોષી લે છે.

ભારતીય લેન્ડસ્કેપ

- **ઉત્સર્જન:**
- ભારતના માથાદીઠ CO2 ઉત્સર્જન, જે 2015 માં 1.8 ટનનું હતું, તે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના નવમા અને વૈશ્વિક સરેરાશના એક તૃતીયાંશ (માથાદીઠ 4.8 ટન) જેટલું છે.
- જો કે, સમગ્ર ભારત હવે ચીન અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ પછી CO2 નો ત્રીજો સૌથી મોટો ઉત્સર્જક દેશ છે.
- **પ્રતિબદ્ધતા અંગે વિવાદ:**
- 2050 સુધીમાં શુદ્ધ શૂન્ય ઉત્સર્જનનું લક્ષ્ય હાંસલ કરવા માટે ભારત પર વૈશ્વિક દબાણ છે.
- એક તરફ કેટલાક નિષ્ણાતોની દલીલ છે કે ભારતે આબોહવા સમર્થિત કાયદા દ્વારા 2050 સુધીમાં તેના 'નેટ શૂન્ય' ઉત્સર્જનમાં ઘટાડો કરવાનો સંકલ્પ કરવો જોઈએ. આ ભારતને સ્પર્ધાત્મક બનાવશે, રોકાણ આકર્ષિત કરશે અને રોજગારનું સર્જન કરશે. ઉદાહરણ તરીકે, ઈલેક્ટ્રિક વાહનોને પ્રોત્સાહન આપવાની મહત્વાકાંક્ષી નીતિ ઓટોમોબાઈલ મેન્યુફેક્ચરીંગ ઉદ્યોગમાં અને પાવર અને કન્સ્ટ્રક્શન ક્ષેત્રે રોજગાર બનાવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે છે.
- બીજી તરફ, કેટલાક નિષ્ણાતો 'સમાન પરંતુ વિભિન્ન જવાબદારીઓ' ની તરફેણમાં દલીલ કરે છે, જે તમામ સમૃદ્ધ અને વિકસિત દેશોને આવી પ્રતિજ્ઞા સામે અગ્રણી અને હિમાયત કરવા માટે જવાબદાર બનાવે છે.

- **સૌથી વધુ ઉત્સર્જન ક્ષેત્ર:**
- ઉર્જા > ઉદ્યોગ > વનીકરણ > પરિવહન > કૃષિ > મકાન

ઉર્જા અને સંસાધન સંસ્થા (TERI)

- એનર્જી એન્ડ રિસોર્સિસ ઈન્સ્ટિટ્યુટ (TERI) નવી દિલ્હી સ્થિત એક બિન–નફાકારક સંશોધન સંસ્થા છે, જે ઉર્જા, પર્યાવરણ અને ટકાઉ વિકાસના ક્ષેત્રોમાં સંશોધન કરે છે.
- આ સંસ્થા, 1974 માં સ્થપાયેલી, અગાઉ ટાટા એનર્જી રિસર્ચ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ તરીકે જાણીતી હતી અને 2003 માં તેનું નામ ઉર્જા અને સંસાધન સંસ્થા તરીકે રાખવામાં આવ્યું હતું.
- ગ્રીન ઈમારતો માટે ડિઝાઈન અને લીલી ઈમારતોનું મૂલ્યાંકન કરવામાં સહાય.
- તેનો ઉદ્દેશ મહત્વપૂર્ણ મુદ્દાઓના વૈશ્વિક નિરાકરણ માટે સ્થાનિક અને રાષ્ટ્રીય કક્ષાની વ્યૂહરચના ઘડવાનો છે.
- તેનું મુખ્ય ધ્યાન સ્વચ્છ ઉર્જા, જળ વ્યવસ્થાપન, પ્રદૂષણ વ્યવસ્થાપન, ટકાઉ કૃષિ અને આબોહવાની સ્થિતિસ્થાપકતાને પ્રોત્સાહન આપવાનું છે.

આગળનો માર્ગ

- સરકારના બજેટમાં ઉર્જા, માર્ગ, આરોગ્ય અને શિક્ષણ તેમજ આબોહવા ઘટાડવા માટેની નીતિઓ માટે એક મહત્વપૂર્ણ જોગવાઈ હોવી જોઈએ. ખાસ કરીને, વિકાસ લક્ષ્યોમાં સ્વચ્છ ઉર્જા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા માટે એક સમયમર્યાદા શામેલ હોવી જોઈએ.
- આબોહવા માટે નાણાં એકત્ર કરવા માટે એક ઝુંબેશ શરૂ કરવાની પણ જરૂર છે અને ઉર્જા કાર્યક્ષમતા, બાયોફ્યુઅલનો ઉપયોગ, કાર્બન પૃથ્થકરણ, કાર્બન પ્રાઈસીંગ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ.

વ્યવસાયિક જવાબદારી અને ટકાઉપણું અહેવાલ

- ભારતીય સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેંજ બોર્ડ (SEBI) એ લિસ્ટેડ કંપનીઓ દ્વારા આપવામાં આવતી 'બિઝનેસ સસ્ટેનેબિલિટી રિપોર્ટિંગ' માટેની નવી આવશ્યકતાઓ રજૂ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે.
- આ નવા અહેવાલમાં 'વ્યવસાયિક જવાબદારી અને ટકાઉપણું અહેવાલ' (BRSR) કહેવાશે અને હાલના બિઝનેસ રિસ્પોન્સિબિલીટી રિપોર્ટ (BRR) ને બદલશે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- સેબીએ 'સામાજિક, પર્યાવરણીય અને આર્થિક જવાબદારી અંગેના રાષ્ટ્રીય સ્વૈચ્છિક માર્ગદર્શિકા' (NVG) માં સમાવિષ્ટ જરૂરિયાતો અનુસાર વ્યવસાયિક જવાબદારી રિપોર્ટ (BRR) ફાઈલ કરવા માટે, 2012 માં બજારમાં મૂડીકરણ દ્વારા ટોચની 100 સૂચિબદ્ધ કંપનીઓને જવાબદાર ઠેરવ્યા.

- વર્ષ 2019 માં, કોર્પોરેટ બાબતોના મંત્રાલયે NVGમાં સુધારો કર્યો અને 'જવાબદાર વ્યવસાયિક પ્રયાસો અંગેના રાષ્ટ્રીય માર્ગદર્શિકા' (NGRBC) ઘડ્યા.
- ડિસેમ્બર 2019 માં, સેબીએ નાણાકીય વર્ષ 2019-20 થી માર્કેટ કેપિટલાઈઝેશન દ્વારા ટોચની 1000 લિસ્ટેડ કંપનીઓની જરૂરિયાતોને 'પ્રોફેશનલ એકાઉન્ટિટેબિલીટી રિપોર્ટ' માં વધારી દીધી છે.
- સૂચિબદ્ધ કંપનીઓઃ એ કંપની કે જેના શેરો સત્તાવાર સ્ટોક એક્સચેંજ પર ખરીદે અથવા વેચે.

■ **માર્કેટ કેપિટલાઇઝેશનઃ**

- સ્ટોક માર્કેટ પર કંપની દ્વારા નક્કી કરેલી કિંમતનો સંદર્ભ આપે છે. તે બધા બાકી શેરના કુલ બજાર મૂલ્ય તરીકે વ્યાખ્યાયિત થયેલ છે.
- કોઈ કંપનીની માર્કેટ કેપની ગણતરી કરવા માટે, બાકી શેરની સંખ્યા વર્તમાન શેરના એક ભાવો દ્વારા ગુણાકાર કરવામાં આવે છે.

વ્યવસાયિક જવાબદારી અને સ્થિરતા અહેવાલ (BRSR)

- BRSR, પર્યાવરણીય, સામાજિક અને શાસન (ESG) અભિગમ પર આધારિત એક અહેવાલ છે, જેનો હેતુ ધંધાને તેમના હિતધારકો સાથે વધુ અર્થપૂર્ણ રીતે જોડાવવા સક્ષમ બનાવવાનો છે.
- તે વ્યવસાયોને નિયમનકારી નાણાકીય બાબતોનું પાલન કરવા અને તેમની સામાજિક અને પર્યાવરણીય અસરો અંગે અહેવાલ આપવા માટે પ્રોત્સાહિત કરશે.
- BRSR નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માટે સ્વૈચ્છિક ધોરણે અને નાણાકીય વર્ષ 2022-23થી ફરજિયાત ધોરણે ટોચની 1000 સૂચિબદ્ધ કંપનીઓ (માર્કેટ કેપિટલાઈઝેશન દ્વારા) પર લાગુ થશે.

સ્થિરતા અહેવાલ

- તે પર્યાવરણીય, સામાજિક અને શાસન (ESG) આધારિત લક્ષ્યો સાથે કામ કરે છે અને તે કંપનીની પ્રગતિનું સૂચક પણ છે.
- સસ્ટેનેબિલિટી રિપોર્ટિંગના ફાયદાઓમાં કોર્પોરેટ પ્રતિષ્ઠામાં સુધારો, ગ્રાહકોનો આત્મવિશ્વાસ વધારવો, નવીનતા વધારવી અને જોખમ વ્યવસ્થાપનમાં સુધારો કરવો શામેલ છે.

પર્યાવરણીય, સામાજિક અને શાસન આધારિત લક્ષ્યો

- પર્યાવરણીય, સામાજિક અને શાસન (ESG) આધારિત લક્ષ્યો એ કંપનીના સંચાલન માટે જરૂરી ધોરણોનો સમૂહ છે જે કંપનીઓને વધુ સારી શાસન, નૈતિક વ્યવહાર, પર્યાવરણને અનુકૂળ પગલાં અને સામાજિક જવાબદારીનું પાલન કરવાની શક્તિ આપે છે.
- પર્યાવરણીય પરિમાણો દ્વારા તે તપાસવામાં આવે છે કે કેવી રીતે કંપની પ્રકૃતિ સાથે સુમેળ કરે છે.
- સામાજિક ધારાધોરણો દ્વારા તપાસ કરવામાં આવે છે કે તે કર્મચારીઓ, સપ્લાયર્સ, ગ્રાહકો અને જ્યાં તે કાર્ય કરે છે તેવા સમુદાયો સાથેના સંબંધોને કેવી રીતે સંચાલિત કરે છે.
- ગવર્નન્સ કંપનીના નેતૃત્વ, એક્ઝિક્યુટિવ પગાર, ઓડિટિંગ, આંતરિક નિયંત્રણો અને શેરહોલ્ડર અધિકારોથી સંબંધિત છે.

જવાબદાર વ્યવસાય

- જવાબદાર વ્યવસાયની ફિલસૂફી એ વ્યવસાયના સિદ્ધાંત પર આધારિત છે જે વૈશ્વિક વિકાસના સંદર્ભમાં તેના તમામ હિસ્સેદારોને જવાબદાર છે, જેઓ વ્યવસાયોને પર્યાવરણ અને સમાજ માટે જવાબદાર અને ટકાઉ બનાવવા માગે છે.
- વ્યવસાયોને વાતાવરણમાં પરિવર્તન, પર્યાવરણીય જોખમો, વધતી અસમાનતા વગેરેથી સંબંધિત વૈશ્વિક પડકારોથી સમાજમાં ઉદ્યોગોની ભૂમિકાની નવી વ્યાખ્યા આપવા અને તેમને ફક્ત સંપત્તિ ઉત્પન્ન કરનાર આર્થિક એકમો તરીકે બનાવવા માટે સતત જાગૃત કરવામાં આવે છે.
- કંપનીના પ્રદર્શનને માત્ર શેરહોલ્ડરોના વળતરના આધારે માપવા જોઈએ નહીં, પરંતુ તે જોવા માટે પણ કે તે તેના પર્યાવરણીય, સામાજિક અને સુશાસનના ઉદ્દેશો કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરે છે.

વાઘ પુનર્વસન પરિયોજના

- ભારતના પ્રથમ આંતર રાજ્ય 'વાઘ પુનર્વસન પરિયોજના' (Tiger Relocation Project) પ્રોજેક્ટની શરૂઆત 2018 માં કરવામાં આવી હતી, જે અંતર્ગત 'કાન્હા ટાઈગર રિઝર્વ' મધ્યપ્રદેશના એક નર (મહાવીર) વાઘ તથા 'બાંધવગઢ ટાઈગર રિઝર્વ' મધ્યપ્રદેશની એક માદા (સુંદરી) વાઘણને ઓડિશાના 'સાત્કોસીયા ટાઈગર અભયારણ્ય' માં, રાજ્યમાં વાઘની વસ્તી વધારવાનાં લક્ષ્ય સાથે સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવ્યા હતાં.

Back to Basics : જરૂરિયાત

■ **આ પુનર્વસવાટનો હેતુ બે હેતુઓને પૂર્ણ કરવા માટેનો હતોઃ**

- વાઘની વધુ વસ્તી ધરાવતા વિસ્તારોમાં, પ્રાદેશિક વિવાદો ઘટાડવા, વાઘની વસ્તી ઘટાડવા.
- વિવિધ કારણોસર વાઘની સંખ્યામાં નોંધપાત્ર ઘટાડો થયો છે તેવા વિસ્તારમાં વાઘની સંખ્યા વધારવા માટે.

ચર્ચા માટેનું કારણ

- તાજેતરમાં, સુંદરી વાઘણને મધ્યપ્રદેશમાં પરત મોકલવામાં આવી છે. અભયારણ્યના કિનારા પર રહેતા ગ્રામજનો દ્વારા ભારે વિરોધને કારણે આ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે.

■ **'સાત્કોસીયા વાઘ અભયારણ્ય' વિશે :**

- ઓડિશામાં સ્થિત છે.
- સાત્કોસીયા, વાઘની વસ્તીમાં વધારો કરવાની સંભાવના વાળા અભયારણ્યો હેઠળ આવે છે.
- તેને વર્ષ 2007 માં વાઘ અભયારણ્ય તરીકે ઘોષિત કરવામાં આવ્યું હતું, તે સમયે તેમાં વાઘની સંખ્યા 12 હતી, જોકે વર્ષ 2018 માં ઘટીને બે રહી ગઈ છે.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE iceraj kot

➤ આ પુનર્વસનનો હેતુ આરક્ષિત વિસ્તારોમાં વાઘની વસ્તી વધારવાનો હતો.

પ્રશ્નોત્તરી

1. ભારતના પ્રથમ આંતર રાજ્ય 'વાઘ પુનર્વસન પરિયોજના' (Tiger Relocation Project) પ્રોજેક્ટની શરૂઆત કયાં વર્ષમાં કરવામાં આવી હતી?
(A) 2015 (B) 2016
(C) 2017 (D) 2018

2. ગ્લોબલ હેપીનેસ રિપોર્ટ 2021ના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. 'સતત વિકાસ સમાધાન નેટવર્ક' (Sustainable Development Solutions Network for the United Nations) દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય હેપીનેસનો અહેવાલ 2021 જાહેર કરવામાં આવ્યો છે.
2. રિપોર્ટ મુજબ, ફિનલેન્ડ સતત ચોથા વર્ષે વિશ્વનો સૌથી સુખી દેશ જાહેર કરવામાં આવ્યો છે.
3. અહેવાલમાં ભારત 149 દેશોમાં 139 મા ક્રમે છે.
4. વર્ષ 2020 માં ભારત 156 દેશોમાંથી 144 મા ક્રમે હતું.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

3. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. પ્યૂ રિપોર્ટ રિપોર્ટ વર્લ્ડ બેંક (World Bank) ના ડેટાના વિશ્લેષણ પર આધારિત છે.
2. ભારતમાં વર્ષ 2011 થી વર્ષ 2019 સુધીમાં ગરીબોની સંખ્યા 340 મિલિયનથી ઘટીને 78 મિલિયન થઈ ગઈ છે.
3. ગરીબ વર્ગ વિશે ભારતના સંદર્ભમાં, એક દિવસના 2 ડોલર અથવા તેથી ઓછું કમાતા લોકોને ગરીબીની શ્રેણીમાં મૂકવામાં આવે છે.
4. ગરીબીમાં વૈશ્વિક વૃદ્ધિની આશરે 60% વૃદ્ધિ એકલા ભારતમાં થઈ છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

4. વિશ્વ જળ દિવસના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. વિશ્વ જળ દિવસ 22 માર્ચે વિશ્વભરમાં ઉજવવામાં આવે છે
2. યુનાઈટેડ નેશન્સ (UN) ના અનુસાર, આ દિવસની ઉજવણીનો મુખ્ય હેતુ ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંક –6 (વર્ષ 2030 સુધીમાં બધા માટે પાણી અને સ્વચ્છતા) ને પ્રાપ્ત કરવા માટે ટેકો પૂરો પાડવો છે.
3. વિશ્વ જળ દિવસ, 2021 ની થીમ 'વેલ્યુઈન્ગ વોટર' (Valuing Water) છે જે આપણા રોજિંદા જીવનમાં પાણીના મહત્વને દર્શાવવા માટે પસંદ કરવામાં આવી છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3, (D) 1, 2, અને 3

5. ગ્રામ ઉજાલા કાર્યક્રમના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. ગ્રામ ઉજાલા કાર્યક્રમ અંતર્ગત જુના બલ્બના બદલામાં માત્ર 10 રૂપિયામાં (વિશ્વના સૌથી સસ્તા) ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં એલઈડી બલ્બનું વિતરણ કરવામાં આવશે.
2. આ કાર્યક્રમ અંતર્ગત ગ્રામીણ ગ્રાહકોને 3 વર્ષની ગેરંટિ સાથે 7-વોટ અને 12-વોટનાં એલઈડી બલ્બનું વિતરણ કરવામાં આવશે.
3. દરેક ગ્રાહક મહત્તમ પાંચ એલઈડી બલ્બ મેળવી શકે છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3, (D) 1, 2, અને 3

6. RoDTEP યોજના વિશે નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. આ યોજના વર્ષ 2020 માં 'મર્ચેન્ડાઈઝ એક્સપોર્ટ્સ ફ્રોમ ઈન્ડિયા સ્કીમ' (Merchandise Exports from India Scheme-MEIS) ને બદલવા માટે જાહેર કરવામાં આવી હતી
2. યોજના અંતર્ગત, નિકાસકારોને 'નિકાસ ઉત્પાદનો' પર લાગતા 'સંલગ્ન કેન્દ્રિય, રાજ્ય અને સ્થાનિક ફરજો અથવા કર' પરત આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
3. આ યોજના દ્વારા ભારતીય નિકાસકારો, નિકાસ માટે જરૂરી આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણોને પૂરા કરી શકશે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3, (D) 1, 2, અને 3

7. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. પાવર ગ્રીડ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા નામના સેન્ટ્રલ PSUએ PRANIT નામનું ઈ–ટેન્ડરિંગ પોર્ટલ બનાવ્યું છે.
2. આ પોર્ટલ કાગળની કામગીરી ઘટાડવામાં, કામગીરીમાં સરળતા લાવવાની અને ટેન્ડર પ્રક્રિયાને વધુ પારદર્શક બનાવવામાં મદદ કરશે.
3. આ પોર્ટલને ઈલેક્ટ્રોનિક્સ અને માહિતી ટેકનોલોજી મંત્રાલય હેઠળ નિયામક નિયામક, પરીક્ષણ અને ગુણવત્તા પ્રમાણન (STQC) દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં આવ્યું છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 (D) 1, 2, અને 3

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

8. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. બાયોટેકનોલોજી વિભાગ (DBT) એ ભારતભરમાં ઉભરતા બાયોટેકનોલોજી એન્ટરપ્રાઈઝને મજબૂત બનાવવાના હેતુથી કેબિનેટ દ્વારા માન્ય રાષ્ટ્રીય બાયોફર્મા મિશનની શરૂઆત કરી છે.
2. નાના અને મધ્યમ ઉદ્યોગોને ઉત્પાદનના વિકાસના પ્રારંભિક તબક્કા સાથે સંકળાયેલા જોખમોને પહોંચી વળવા રાષ્ટ્રીય બાયોફર્મા મિશનની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
3. તે ઉદ્યોગ–શૈક્ષણિક આંતર જોડાણને ટેકો આપીને ઉદ્યોગસાહસિકતાને પ્રોત્સાહન આપે છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

---

9. 'MICE Roadshow – Meet in India'ના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. 'MICE Roadshow – Meet in India' મધ્યપ્રદેશના છત્રસલ સંમેલન કેન્દ્ર ખાતે 25 માર્ચથી 27 માર્ચ 2021 સુધી યોજાશે.
2. આ કાર્યક્રમનું આયોજન ભારતને MICE Destination (મીટિંગ્સ, પ્રોત્સાહનો, પરિષદો અને પ્રદર્શનો) તરીકે પ્રોત્સાહન આપવાનાં ઉદ્દેશથી કરવામાં આવ્યું છે.
3. આ સેન્ટ્રલ સેક્ટર સ્કીમ સમગ્ર દેશમાં 19 ઓળખાતી આઈકોનિક સાઈટ્સ વિકસાવવા માટે પર્યટન મંત્રાલયે ઘડી છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

10. વિશ્વ વિકાસ અહેવાલ 2021 કોના દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો છે?
(A) ફીચ
(B) વર્લ્ડ ઈકોનોમિક ફોરમ(WEF)
(C) આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય ભંડોળ(IMF)
<u>(D) વિશ્વ બેન્ક</u>

---

11. એનર્જી એન્ડ રિસોર્સિસ ઈન્સ્ટિટ્યુટ (TERI)ના સંદર્ભમા નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. એનર્જી એન્ડ રિસોર્સિસ ઈન્સ્ટિટ્યુટ (TERI) નવી દિલ્હી સ્થિત એક બિન–નફાકારક સંશોધન સંસ્થા છે, જે ઉર્જા, પર્યાવરણ અને ટકાઉ વિકાસના ક્ષેત્રોમાં સંશોધન કરે છે.
2. આ સંસ્થા, 1974 માં સ્થપાયેલી, અગાઉ ટાટા એનર્જી રિસર્ચ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ તરીકે જાણીતી હતી અને 2003 માં તેનું નામ ઉર્જા અને સંસાધન સંસ્થા તરીકે રાખવામાં આવ્યું હતું.
3. તેનો ઉદ્દેશ મહત્વપૂર્ણ મુદ્દાઓના વૈશ્વિક નિરાકરણ માટે સ્થાનિક અને રાષ્ટ્રીય કક્ષાની વ્યૂહરચના ઘડવાનો છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

---

12. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. વ્યવસાયિક જવાબદારી અને સ્થિરતા અહેવાલ (BRSR) પર્યાવરણીય, સામાજિક અને શાસન (ESG) અભિગમ પર આધારિત એક અહેવાલ છે.
2. જેનો હેતુ ધંધાને તેમના હિતધારકો સાથે વધુ અર્થપૂર્ણ રીતે જોડાવવા સક્ષમ બનાવવાનો છે.
3. BRSR નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માટે સ્વૈચ્છિક ધોરણે અને નાણાકીય વર્ષ 2022-23થી ફરજિયાત ધોરણે ટોચની 1000 સૂચિબદ્ધ કંપનીઓ (માર્કેટ કેપિટલાઈઝેશન દ્વારા) પર લાગુ થશે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

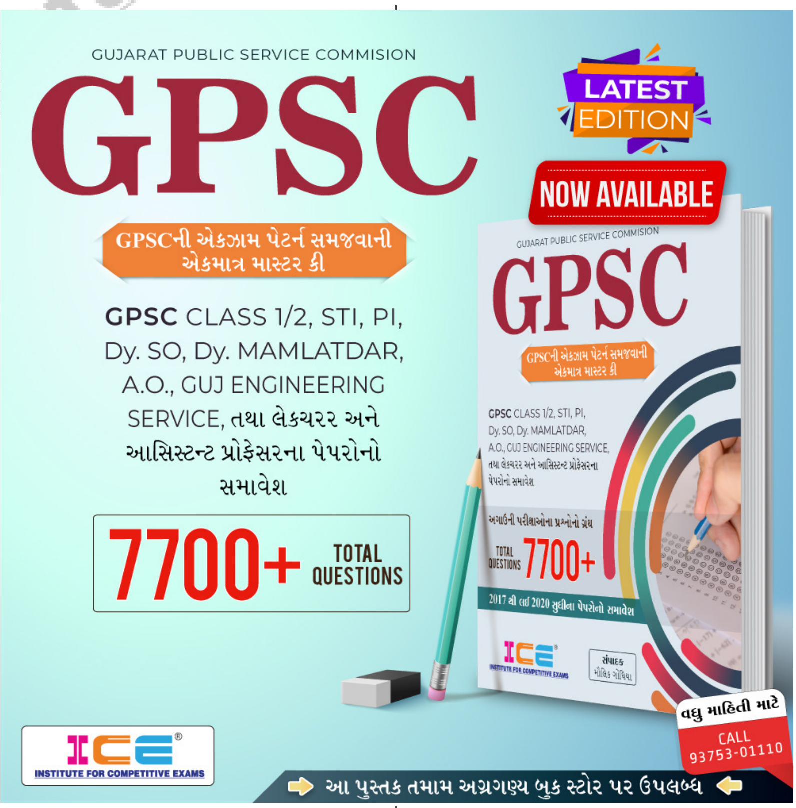

6. પર્યાવરણ અને ભૌગોલિક ઘટનાઓ

કેન-બેતવા ઇન્ટરલિંકિંગ પ્રોજેક્ટ

➤ તાજેતરમાં, મધ્યપ્રદેશ અને ઉત્તરપ્રદેશના મુખ્યમંત્રી દ્વારા, કેન–બેતવા લિન્ક પ્રોજેક્ટ' (Ken Betwa Link Project-KBLP) ના અમલીકરણ માટે ઐતિહાસિક કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા છે.

Back to Basics : કેન-બેતવા પ્રોજેક્ટ વિશે

➤ બે ભાગવાળા પ્રોજેક્ટ તરીકે કલ્પિત 'કેન–બેતવા પ્રોજેક્ટ' દેશનો પ્રથમ નદી જોડાણ પ્રોજેક્ટ છે.
➤ તે આંતરરાજ્ય નદી ટ્રાન્સફર મિશન માટેના એક મોડેલ પ્રોજેક્ટ તરીકે માનવામાં આવે છે.
➤ આ પ્રોજેક્ટનો ઉદ્દેશ, મધ્યપ્રદેશમાં કેન નદીમાંથી અધિકાંશ પાણી ઉત્તરપ્રદેશની બેતવા નદીમાં ટ્રાન્સફર કરવાનો છે, જેથી દુષ્કાળગ્રસ્ત બુંદેલખંડ વિસ્તારના ઉત્તરપ્રદેશમાં ઝાંસી, બાંદા, લલિતપુર અને મહોબા જિલ્લાઓ અને મધ્યપ્રદેશના ટીકમગઢ, પન્ના અને છત્રપુર જિલ્લાઓમાં સિંચાઈ કરી શકાય.

મુખ્ય મુદ્દાઓ

➤ કેન અને બેતવા નદીઓ મધ્યપ્રદેશમાં ઉદ્દભવે છે અને તે યમુનાની સહાયક નદીઓ છે.
➤ કેન નદી, ઉત્તરપ્રદેશના બાંદા જિલ્લામાં અને બેતવા નદી હમીરપુર જિલ્લામાં યમુના નદીમાં મળી જાય છે.
➤ રાજઘાટ, પરિછા અને માતાટીલા ડેમ, બેતવા નદી પર સ્થિત છે.
➤ કેન નદી, પન્ના ટાઈગર રિઝર્વમાંથી પસાર થાય છે.

ઇન્ટરલિંકીંગના ફાયદા

➤ પાણી અને ખાદ્ય સુરક્ષામાં વધારો
➤ પાણીનો યોગ્ય ઉપયોગ
➤ કૃષિમાં વધારો
➤ આપત્તિ નિવારણ
➤ પરિવહનને પ્રોત્સાહન આપવું

રણથંભોર વાઘ અભયારણ્ય: રાજસ્થાન

➤ રાજસ્થાનમાં રણથંભોર વાઘ અભયારણ્ય છ વાઘો ગાયબ થવાના કારણે ચર્ચામાં છે.

Back to Basics : રણથંભોર વાઘ અભયારણ્ય

➤ રણથંભોર વાઘ અભયારણ્ય, રાજસ્થાન રાજ્યના પૂર્વ ભાગમાં કરૌલી અને સવાઈ માધોપુર જિલ્લામાં અરવલ્લી અને વિંધ્યા પર્વતમાળાના સંગમ પર સ્થિત છે.
➤ તેમાં રણથંભોર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, સવાઈ માનસિંહ અને કેલાદેવી અભયારણ્ય શામેલ છે.
➤ આ વાઘ અભ્યારણ્યને રણથંભોરના કિલ્લાથી તેનું નામ પ્રાપ્ત થયું છે અને એવું માનવામાં આવે છે કે આ કિલ્લાનો ઈતિહાસ 1000 વર્ષ કરતા પણ વધુ જૂનો છે. તે વ્યૂહાત્મક રીતે અભયારણ્યની અંદર 700 ફૂટ ઉંચી એક ટેકરીની ટોચ પર સ્થિત છે અને એવું માનવામાં આવે છે કે ઈ. સ. 944 માં ચૌહાણ શાસક દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું હતું.
➤ આ વાઘના નિવાસસ્થાન વાળું આ અલાયદું ક્ષેત્ર 'બંગાળ ટાઈગર' ની વિતરણ શ્રેણીની ઉત્તરપશ્ચિમ સીમાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે અને દેશમાં વાઘ સંરક્ષણ માટે શરૂ કરેલા 'પ્રોજેક્ટ ટાઈગર'ના પ્રયત્નોનું ઉત્તમ ઉદાહરણ છે.
➤ જુલાઈ 2020 માં જાહેર જનગણનાનાં પરિણામો મુજબ, ભારતમાં 2,967 વાઘ છે, જ્યારે એકલા રણથંભોરમાં 55 વાઘ છે.

વિશેષતા

➤ રણથંભોર વાઘ અભ્યારણ્યમાં મોટેભાગે વિખંડિત જંગલો, નદીના વહેણ અને ખેતીની જમીન છે.
➤ તે કૈલાદેવી વન્યપ્રાણી અભયારણ્યના કેટલાક ભાગો, ચંબલ અને દુર્લભ નિવાસસ્થાનો અને શીઓપુર વન વિસ્તાર દ્વારા કુનો–પાલપુર લેન્ડસ્કેપ સાથે જોડાયેલ છે.
➤ ચંબલની ઉપનદીઓ વાઘને કુંનો નેશનલ પાર્ક તરફ જવા માટે સરળ માર્ગ પ્રદાન કરે છે.

વનસ્પતિ અને વન્યજીવન

➤ આ પ્રદેશની વનસ્પતિમાં પ્લેટોસ પર ઘાસના મેદાનો અને ગાઢ જંગલો શામેલ છે.
➤ તેમાં મુખ્ય રૂપથી ઉષ્ણકટિબંધીય શુષ્ક પાનખર જંગલો આવેલા છે, જેમાં 'પલાશ' પુષ્કળ છે. તે ઝાડની એક પ્રજાતિ છે જે લાંબા સમય સુધી દુષ્કાળનો સામનો કરવા સક્ષમ છે.
➤ આ ઝાડને 'ફોરેસ્ટ ફાયર' પણ કહેવામાં આવે છે અને તે ઘણા ફૂલોના છોડમાંનો એક છે.
➤ આ પાર્ક વન્યપ્રાણીઓની દ્રષ્ટિએ ખૂબ સમૃદ્ધ છે અને અહીંયા ફૂડ ચેઈનની ટોચ પરના સસ્તન પ્રાણીઓમાં વાઘ આવે છે.
➤ અહીં જોવા મળતાં અન્ય પ્રાણીઓમાં ચિત્તા, પટ્ટાવાળી હાયના, લંગુર, રીસસ મકાક, જેકલ, જંગલી બિલાડીઓ, કૈરાકલ, બ્લેકબક અને ચિંકારા વગેરે શામેલ છે.
➤ આ ઉદ્યાન પક્ષીઓથી પણ સમૃદ્ધ છે અને અત્યાર સુધીમાં અહીંયા 272 પ્રજાતિઓ જોવા મળી છે.

રાજસ્થાનમાં અન્ય સુરક્ષિત વિસ્તારો

➤ સરિસ્કા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, અલવર
➤ ડિઝર્ટ નેશનલ પાર્ક, જેસલમેર
➤ કેવલાદેવ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, ભરતપુર
➤ સજ્જનગઢ વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય, ઉદયપુર
➤ રાષ્ટ્રીય ચંબલ અભયારણ્ય (રાજસ્થાન, મધ્યપ્રદેશ અને ઉત્તર પ્રદેશમાં ત્રિ–જંકશન પર)

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

ડિઝાસ્ટર ફ્રેન્ડલી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માટે ગઠબંધન

- તાજેતરમાં, વડાપ્રધાને ડિઝાસ્ટર ફ્રેન્ડલી ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પર ઇન્ટરનેશનલ કોન્ફરન્સ (International Conference on Disaster Resilient Infrastructure- ICDRI) ના ઉદ્‌ઘાટન સમારોહને વીડિયો કોન્ફરન્સ દ્વારા સંબોધિત કર્યુ.
- ICDRI આપત્તિ અને આબોહવા અનુકૂલન માટે જરૂરી માળખાકીય સુવિધાઓ પર વૈશ્વિક પહેલને મજબૂત બનાવવા માટે સભ્ય દેશો, સંગઠનો અને સંસ્થાઓ સાથે ડિઝાસ્ટર રેઝિસ્ટન્ટ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર એલાયન્સ (International Coalition for Disaster Resilient Infrastructure-CDRI) માટે વાર્ષિક આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદ છે.

Back to Basics : ડિઝાસ્ટર રેઝિસ્ટન્ટ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માટે ગઠબંધન વિશે

- આ ગઠબંધન રાષ્ટ્રીય સરકારો, યુએન એજન્સીઓ અને કાર્યક્રમો, બહુપક્ષીય વિકાસ બેન્કો અને ધિરાણ પદ્ધતિઓ, ખાનગી ક્ષેત્ર, વગેરેની મલ્ટિ–સ્ટેકહોલ્ડર વૈશ્વિક ભાગીદારી છે.
- ભારતના વડાપ્રધાને 23 સપ્ટેમ્બર, 2019 ના રોજ યુએન ક્લાઈમેટ એક્શન સમિટ (UN Climate Action Summit) માં પોતનાં ભાષણ દરમિયાન CDRIનો શુભારંભ કર્યો હતો.
- તેનો ઉદ્દેશ્ય ટકાઉ વિકાસના સમર્થનમાં આબોહવા અને આપત્તિના જોખમો માટે નવી અને હાલની માળખાગત સિસ્ટમોની સુસંગતતાને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.

■ **સભ્યો:**
- 22 દેશો અને 7 સંસ્થાઓ.

■ **વિષયગત ક્ષેત્ર:**
- શાસન અને નીતિ, જોખમ ઓળખ અને મૂલ્યાંકન, ધોરણો અને પ્રમાણપત્ર, ક્ષમતા નિર્માણ, નવીનતા અને ઉભરતી ટેક્નોલોજી, પુનઃપ્રાપ્તિ અને પુનર્નિર્માણ, નાણાં અને સમુદાય આધારિત દ્રષ્ટિકોણ.
- CDRIનું સચિવાલય ભારતની નવી દિલ્હીમાં સ્થિત છે.

જરૂરિયાત

- ડિઝાસ્ટર રિડક્શન માટે સેન્ડાઇ ફ્રેમવર્ક (Sendai Framework for Disaster Reduction) ટકાઉ વિકાસ માટે આપત્તિઓને કારણે મહત્વપૂર્ણ આંતરમાળખાકીય સુવિધાઓને થનાર નુકસાન દર્શાવે છે.
- SFDRRમાં નુકસાન ઘટાડવાથી સંબંધિત ચાર વિશિષ્ટ લક્ષ્યો શામેલ છે:

1. વૈશ્વિક આપત્તિથી થનાર મૃત્યુને ઓછી કરવી;
2. અસરગ્રસ્ત લોકોની સંખ્યા ઘટાડવી;
3. આપત્તિથી આર્થિક નુકસાન ઘટાડવું; તથા
4. આપત્તિને લીધે ગંભીર માળખાગત નુકસાનને ઘટાડવું.

- લક્ષ્ય–4 ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પર ફ્રેમવર્કમાં નિર્ધારિત અન્ય નુકસાનમાં ઘટાડો એ લક્ષ્યોને પ્રાપ્ત કરવા માટે એક મહત્વપૂર્ણ શરત છે.
- વૈશ્વિક વાર્ષિક માળખાગત રોકાણોની જરૂરિયાતનો અંદાજ વર્ષ 2016-2040 ની વચ્ચે વાર્ષિક 3.7 ટ્રિલિયન ડોલર છે. તેથી, આપણા રોકાણોને સુરક્ષિત કરવા માટે એ જરૂરી છે કે ભવિષ્યની તમામ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સિસ્ટમ્સ આપત્તિઓનો સામનો કરવા માટે સક્ષમ હોય.

ભારત માટે મહત્વ

- આ ભારતને આબોહવા કાર્યવાહી અને આપત્તિ નિવારણના વૈશ્વિક નેતા તરીકે ઉભરી આવવા માટે એક મંચ પ્રદાન કરશે.
- CDRI ભારતની સોફ્ટ પાવરમાં વધારો કરે છે, પરંતુ તેનો અર્થ અર્થશાસ્ત્રના દ્દષ્ટિકોણથી વધુ વ્યાપક છે કારણ કે આપત્તિ જોખમમાં ઘટાડો, ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યો (Sustainable Development Goal) અને આબોહવા કરારો વચ્ચે સુમેળ અને સમાવિષ્ટ વિકાસ પ્રદાન કરે છે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય સોલર જોડાણ માટે પૂરક.
- આફ્રિકા, એશિયા વગેરેમાં લવચીક માળખાગત સુવિધા માટે ભારતના સમર્થનને સરળ બનાવવું.
- ઈન્ફ્રા ડેવલપર્સ માટે વિજ્ઞાન, ટેક્નોલોજી અને ક્ષમતા વિકાસની એક્સેસ પ્રદાન કરવી.
- ભારતીય માળખાકીય સુવિધાઓ અને ટેક્નોલોજિકલ કંપનીઓને વિદેશમાં સેવાઓ વિસ્તૃત કરવા તકો પૂરી પાડવી.

એક શિંગડાવાળા ગેંડા

- તાજેતરમાં એક શિંગડાવાળા ગેંડા (Greater One-Horned Rhino) ના ગેરકાયદેસર શિકાર પર વિવિધ રાજકીય પક્ષો દ્વારા દાવાઓ અસમ વિધાનસભાની ચૂંટણીઓમાં એક મુદ્દો બની ગયો છે.
- અસમ વન વિભાગના જણાવ્યા અનુસાર, છેલ્લા ત્રણ વર્ષોમાં ગેરકાયદેસર શિકારમાં 86% ઘટાડો થયો છે.

Back to Basics : એક શિંગડાવાળા ગેંડા વિશે

- તે ગેંડાની પાંચ જુદી જુદી જાતિઓમાંની એક છે. અન્ય ચાર છે:
- બ્લેક ગેંડો: આફ્રિકાની બે નાની પ્રજાતિઓ
- સફેદ ગેંડો : તાજેતરમાં સંશોધનકારોએ ઈન વિટ્રો ગર્ભાધાન પ્રક્રિયા (In vitro Fertilization) ની મદદથી આ ગેંડાનું એક ભ્રુણ બનાવ્યું છે.
- જાવા ગેંડો: તે IUCNની રેડ સૂચિમાં ક્રિટિકલ જોખમ (Critically endangered) માં મુકાયેલા વર્ગમાં સમાવિષ્ટ છે.
- સુમાત્રન ગેંડો : તે તાજેતરમાં મલેશિયાથી લુપ્ત થઈ ગઈ.
- એશિયામાં ગેંડાની ત્રણ જાતો જોવા મળે છે – એક શિંગડાવાળા ગેંડા, જાવા અને સુમાત્રન.
- ભારતમાં ફક્ત એક શિંગડાવાળા ગેંડા જોવા મળે છે.
- એક શિંગડાવાળા ગેંડા (ભારતીય ગેંડા) ગેંડાની પ્રજાતિમાં સૌથી મોટી છે.

- આ ગેંડાની ઓળખ એક કાળા શિંગડા અને ત્વચાના ફોલ્ડ્સવાળા ભૂરા–ભૂરા રંગથી થાય છે.
- તેઓ મુખ્યત્વે ઘાસ, પાંદડા, છોડ અને ઝાડની શાખાઓ, ફળો અને જળચર છોડનું ચરણ કરે છે.

■ **આવાસ:**

- આ પ્રજાતિ ભારત–નેપાળ તેરાઇ ક્ષેત્ર, ઉત્તર પશ્ચિમ બંગાળ અને આસામ સુધી મર્યાદિત છે.
- ભારતમાં ગેંડા મુખ્યત્વે આસામ, પશ્ચિમ બંગાળ અને ઉત્તર પ્રદેશમાં જોવા મળે છે.
- આસામમાં ચાર સુરક્ષિત વિસ્તારોમાં 2,640 ગેંડા છે (પોબીટોરા વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય , રાજીવ ગાંધી ઓરંગ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, કાઝીરંગા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન અને માનસ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન).
- તેમાંથી આશરે 2,400 ગેંડા કાજીરંગા નેશનલ પાર્ક અને કાઝીરંગા નેશનલ પાર્ક અને ટાઈગર રિઝર્વમાં છે.

સંરક્ષણ સ્થિતિ

- IUCN ની રેડ સૂચિઃ સંવેદનશીલ.

■ **CITES:**

- પરિશિષ્ટ–I (આમાં 'જોખમી' પ્રજાતિઓ શામેલ કરવામાં આવે છે, જેનો વેપાર થવાનું કારણ અને વધુ જોખમ હોઈ શકે છે.)
- વન્યપ્રાણી સંરક્ષણ અધિનિયમ, 1972 : અનુસૂચિ –1

■ **જોખમ:**

- શિંગડા માટે ગેરકાયદેસર શિકાર
- વસવાટની ખોટ
- વસ્તી ગીચતા
- આનુવંશિક વિવિધતામાં ઘટાડો
- ભારત દ્વારા સંરક્ષણ પ્રયાસો
- રાઈનો રેન્જના પાંચ દેશો (ભારત, ભૂટાન, નેપાળ, ઈન્ડોનેશિયા અને મલેશિયા) એ આ પ્રજાતિઓના સંરક્ષણ અને સુરક્ષા માટે ન્યુ દિલ્હી ડીક્લેરેશન ઓન એશિયન રાઈનોઝ (The New Delhi Declaration on Asian Rhinos), 2019 પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે.
- તાજેતરમાં, પર્યાવરણ વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રાલયે (Ministry of Environment Forest and Climate Change) દેશના તમામ ગેંડાના ડીએનએ પ્રોફાઈલ બનાવવા માટે એક પ્રોજેક્ટ શરૂ કર્યો છે.

■ **રાષ્ટ્રીય રાઈનો સંરક્ષણ વ્યૂહરચના:**

- આ વ્યૂહરચના વર્ષ 2019 માં મોટા શિંગડાવાળા ગેંડાઓના સંરક્ષણ માટે શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- ભારતીય રાઈનો વિઝન 2020: આની શરૂઆત વર્ષ 2005 માં કરવામાં આવી હતી, જેનો હેતુ એક શિંગડાની ગેંડાની વસ્તી વર્ષ 2020 સુધીમાં ભારતીય રાજ્ય આસામના સાત સંરક્ષિત વિસ્તારોમાં 3,000 થી વધુ કરવાનો છે.

કાજીરંગા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન

■ **સ્થાન:**

- તે આસામ રાજ્યમાં સ્થિત છે જે આશરે 42,996 હેક્ટરમાં ફેલાયેલ છે. તે બ્રહ્મપુત્રા ખીણના મુખ્ય પૂર ક્ષેત્રમાં સ્થિત છે.

■ **કાનૂની સ્થિતિ:**

- આ પાર્કને વર્ષ 1974 માં રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન જાહેર કરાયું હતું.
- તેને વર્ષ 2007 થી ટાઇગર રિઝર્વ જાહેર કરાયું છે. તેમાં 430 ચોરસ કિ.મી.ના કોર સાથે 1,030 ચો.કિ.મીનું કુલ વાઘ અનામત ક્ષેત્ર છે.

■ **આંતરરાષ્ટ્રીય સ્થિતિ:**

- તેને વર્ષ 1985 માં યુનેસ્કોની વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઇટની સૂચિમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.
- તેને બર્ડલાઈફ ઈન્ટરનેશનલ દ્વારા તેને એક મહત્વપૂર્ણ પક્ષી ક્ષેત્ર તરીકેની માન્યતા પ્રાપ્ત છે.

■ **મુખ્ય જાતિઓ:**

- કાઝીરંગા નેશનલ પાર્ક પાંચ મોટી પ્રાણીસૃષ્ટિ માટે પ્રખ્યાત છે જેમાં ગેંડા, વાઘ, હાથી, એશિયન જંગલી ભેંસ અને પૂર્વી રેન્ડીયર શામેલ છે.
- વર્ષ 2014માં વાઘની વસ્તી ગણતરીના આંકડા મુજબ, કાઝીરંગામાં અંદાજે 103 વાઘ હતા, જે ઉત્તરાખંડમાં જીમ કોર્બેટ નેશનલ પાર્ક (215) અને કર્ણાટકમાં બંદીપુર નેશનલ પાર્ક (120) પછી ભારતની ત્રીજી સૌથી મોટી વસ્તી છે.
- ભારતીય ઉપખંડમાં પ્રાઈમેટની 14 પ્રજાતિઓમાંથી 9 કાઝીરંગામાં છે.

આસામના અન્ય રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો

- ડિબ્રુ–સેખોવા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન,
- માનસ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન,
- નમેરી રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન,
- રાજીવ ગાંધી ઓરંગ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન,
- દેહિંગ પટકાઈ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન

આબોહવા ફાઇનાન્સ

- ભારતના નાણાં પ્રધાને અદ્યતન અર્થવ્યવસ્થાઓ પાસે આબોહવા ફાઇનાન્સ અને ટેકનોલોજીના સ્થાનાંતરણ માટેની તેમની પ્રતિબદ્ધતાઓમાં વધારો કરવા વિનંતી કરી, જે આબોહવાને લગતી પ્રતિબદ્ધતાઓ અને લક્ષ્યો પ્રાપ્ત કરવા માટે મહત્વપૂર્ણ છે.
- નાણામંત્રીએ આ વક્તવ્ય 'એન્ટી ડિઝાસ્ટર ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઓન ઈન્ટરનેશનલ કોન્ફરન્સ' (ICDRI) ને સંબોધન કરતી વખતે આપ્યું હતું.

Back to Basics : આબોહવા ફાઇનાન્સ વિશે

- ક્લાયમેટ ફાઈનાન્સ આવી સ્થાનિક, રાષ્ટ્રીય અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાકીય બાબતોનો સંદર્ભ આપે છે – જાહેર, ખાનગી અને વૈકલ્પિક નાણાકીય સ્રોતોમાંથી મેળવવામાં આવતી હોય.

- તે એવા શમન અને અનુકૂલન કાર્યને સમર્થન આપે છે જે હવામાન પલટાને લગતી સમસ્યાઓનું નિરાકરણ કરશે.
- UNFCCC, ક્યોટો પ્રોટોકોલ અને પેરિસ કરાર હેઠળ, વધુ નાણાકીય સંસાધનોવાળા દેશો પાસે એવા દેશો માટે નાણાકીય સહાયની માંગ કરવામાં આવે છે કે જેમની પાસે નાણાકીય સંસાધનો ઓછા છે અને જેઓ વધુ સુરક્ષિત છે.
- આ 'સમાન પરંતુ વિભિન્ન જવાબદારી અને સંબંધિત ક્ષમતાઓ' (CBDR-RC) સિદ્ધાંત અનુસાર છે.
- હવામાન પલટાને કારણે ઉદ્દભવતા મુદ્દાઓનો સામનો કરવા અને પૃથ્વીના સરેરાશ તાપમાનમાં પૂર્વ ઔદ્યોગિક સ્તરથી 2 ડિગ્રી સેલ્સિયસથી નીચે માર્યાદિત કરવાના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે આબોહવા ફાઈનાન્સ મહત્વપૂર્ણ છે.

અધતન અર્થવ્યવસ્થા માટે પ્રતિબદ્ધતા

- વર્ષ 2010 માં કાનકૂન કરાર દ્વારા વિકાસશીલ દેશોની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા, વિકસિત દેશો 2020 સુધીમાં સંયુક્ત રીતે 100 અબજ ડોલર એકત્ર કરવાના લક્ષ્ય માટે પ્રતિબદ્ધ છે.
- ગ્રીન ક્લાઈમેટ ફંડ (GCF) ની સ્થાપના કાનકૂન ક્લાઈમેટ ચેન્જ કોન્ફરન્સમાં કરવામાં આવી હતી અને વર્ષ 2011 માં તેને નાણાકીય સિસ્ટમના ઓપરેટિંગ યુનિટ તરીકે નિયુક્ત કર્યું હતું.
- વર્ષ 2015 માં, પેરિસ કરાર હેઠળ, વિકસિત દેશોએ આ લક્ષ્યને બહાલી આપી હતી અને એ વાત પર સંમતિ વ્યક્ત થઈ હતી કે 2025 પહેલાં દર વર્ષે 100 અબજ ડોલરના બેઝ લેવલનું એક નવું સામૂહિક લક્ષ્ય નક્કી કરવામાં આવશે.

પડકારો

- આબોહવા ધિરાણ માટે વિકસિત દેશો દ્વારા આપવામાં આવતા લગભગ 75% ભંડોળનો ઉપયોગ સ્થાનિક રીતે થાય છે, જ્યારે વિકસિત દેશોમાં ઔદ્યોગિકરણ અભિયાનના પરિણામે કુદરતી ઈકોસિસ્ટમ્સમાં ઉત્સર્જન અને તેના દ્વારા પ્રદૂષણનો નોંધપાત્ર ભાર વહન કરનારા વિકાસશીલ દેશ છે.
- જુલાઈ 2019 સુધીમાં, GCF હેઠળ એકત્રિત કરવામાં આવેલી રકમ માત્ર 10.3 અબજ યુએસ ડોલર હતી, જે વિકાસશીલ દેશો માટે તેમના 'રાષ્ટ્રીય સ્તરે નિર્ધારિત ફાળો' (NDCs) ને લાગુ કરવા માટેના અંદાજિત 4 અબજ ડોલરની તુલનામાં ખૂબ અપૂરતી છે.
- મોટાભાગના આબોહવા ભંડોળને અનુકૂલનને બદલે શમન હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યા છે (શમન નવી વ્યૂહરચનાને પૂર્ણ કરવાનું સ્પષ્ટ કરે છે, જો કે અનુકૂલન વર્તમાન સમસ્યાઓનું સંચાલન કરે છે).
- આબોહવા ફાઈનાન્સે મોટાભાગે નવીનીકરણીય ઉર્જા, લીલી ઈમારતો અને શહેરી પરિવહન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે, કેમ કે તેમના સંબંધમાં રોકડ પ્રવાહ ચક્રનો અંદાજ લગાવવો સરળ છે અને અન્ય ક્ષેત્રો જે આપણા કુદરતી અને સામાજિક ઈકોસિસ્ટમ્સના સમાન પરિમાણ ધરાવતા હોય છે, જેમકે– કૃષિ, જમીન, પાણી ભંગાણ વગેરેમાં ઓછો રસ જોવા મળ્યો છે.

ભારતમાં આબોહવા ધિરાણ

- ભારતમાં આબોહવા ધિરાણનો સૌથી મોટો સ્રોત જાહેર ભંડોળ છે, જેને બજેટીય ફાળવણી અને ભારત સરકાર દ્વારા સ્થાપિત હવામાન પરિવર્તનથી સંબંધિત અનેક ભંડોળ અને યોજનાઓ જેમકે– નેશનલ ક્લિન એનર્જી ફંડ (NCEF) અને રાષ્ટ્રીય અનુકૂલન ભંડોળ (NAF) દ્વારા પસાર કરવામાં આવે છે.
- ભારત સરકાર હવામાન પરિવર્તન માટે રાષ્ટ્રીય કાર્ય યોજના હેઠળ સ્થાપિત આઠ મિશન દ્વારા પણ ભંડોળ પૂરૂં પાડે છે.
- સરકારે નાણા મંત્રાલય હેઠળ 'ક્લાઈમેટ ચેન્જ ફાઈનાન્સ યુનિટ' (CCFU) ની સ્થાપના કરી છે, જે તમામ આબોહવા પરિવર્તન નાણાકીય બાબતોની નોડલ એજન્સી છે.
- જો કે, ભારતમાં જાહેર ભંડોળ અપૂરતાની સાથે–સાથે જ તેનો દુરૂપયોગ પણ થાય છે. ઉદાહરણ તરીકે, NCEF ફંડનો ઉપયોગ નવા અને નવીનીકરણીય ઉર્જા મંત્રાલય (MoNRE) માં બજેટની ખામીને પહોંચી વળવા માટે કરવામાં આવે છે.
- આ ઉપરાંત, ભારતમાં જાહેર ભંડોળ પૂરૂં પાડવામાં આવતા પ્રોજેક્ટ્સની આબોહવા સંબંધી સુસંગતતા અંગે કોઈ આકારણી કરવામાં આવતી નથી, જેના કારણે હવામાન કાર્યવાહી માટેના નાણાકીય ફાળવણીનું મૂલ્યાંકન કરવું મુશ્કેલ બને છે.

આગળનો માર્ગ

- ભારતમાં હવામાન ધિરાણ વધારવા માટે વિવિધ નીતિ અને ઉદ્યોગ સંબંધિત ક્રિયાઓને બદલવી પડશે. આ આબોહવાને લગતા મુદ્દાઓ પર વૈકલ્પિક સમાધાનની માંગને આગળ વધારશે, જે હવામાન નાણાંના પ્રયત્નોને વધુ વેગ આપશે.
- આબોહવા ધિરાણને એ રીતે સંબોધિત કરવાની જરૂર છે કે જે વિકાસશીલ દેશો માટે તેનું વાસ્તવિક મૂલ્ય અને વિકસિત દેશો દ્વારા કરેલા વાસ્તવિક પ્રયત્નોને વધુ સારી રીતે પ્રતિબિંબિત કરે.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

પ્રશ્નોત્તરી

1. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. વર્ષ 2010 માં કાનકૂન કરાર દ્વારા વિકાસશીલ દેશોની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા, વિકસિત દેશો 2020 સુધીમાં સંયુક્ત રીતે 100 અબજ ડોલર એકત્ર કરવાના લક્ષ્ય માટે પ્રતિબદ્ધ છે.
2. ગ્રીન ક્લાઈમેટ ફંડ (GCF) ની સ્થાપના કાનકૂન ક્લાઈમેટ ચેન્જ કોન્ફરન્સમાં કરવામાં આવી હતી અને વર્ષ 2011 માં તેને નાણાકીય સિસ્ટમના ઓપરેટિંગ યુનિટ તરીકે નિયુક્ત કર્યું હતું.
3. હવામાન પલટાને કારણે ઉદ્‌ભવતા મુદ્દાઓનો સામનો કરવા અને પૃથ્વીના સરેરાશ તાપમાનમાં પૂર્વ ઔદ્યોગિક સ્તરથી 2 ડિગ્રી સેલ્સિયસથી નીચે માર્યાદિત કરવાના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે આબોહવા ફાઈનાન્સ મહત્વપૂર્ણ છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

---

2. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. બે ભાગવાળા પ્રોજેક્ટ તરીકે કલ્પિત 'કેન–બેતવા પ્રોજેક્ટ' દેશનો પ્રથમ નદી જોડાણ પ્રોજેક્ટ છે.
2. કેન અને બેતવા નદીઓ મધ્યપ્રદેશમાં ઉદ્‌ભવે છે અને તે યમુનાની સહાયક નદીઓ છે.
3. કેન નદી, ઉત્તરપ્રદેશના બાંદા જિલ્લામાં અને બેતવા નદી હમીરપુર જિલ્લામાં યમુના નદીમાં મળી જાય છે.
4. રાજઘાટ, પરિછા અને માતાટીલા ડેમ, બેતવા નદી પર સ્થિત છે અને કેન નદી, પન્ના ટાઈગર રિઝર્વમાંથી પસાર થાય છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 <u>(D) 1, 2, 3, અને 4</u>

---

3. નીચેનામાંથી કયાં રાજસ્થાનમાં સુરક્ષિત વિસ્તારો છે?
1. સરિસ્કા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, અલવર
2. ડિઝર્ટ નેશનલ પાર્ક, જેસલમેર
3. કેવલાદેવ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, ભરતપુર
4. સજ્જનગઢ વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય, ઉદયપુર
5. રાષ્ટ્રીય ચંબલ અભયારણ્ય (રાજસ્થાન, મધ્યપ્રદેશ અને ઉત્તર પ્રદેશમાં ત્રિ–જંક્શન પર)
6. રણથંભોર વાઘ અભ્યારણ્ય
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 3, 4, અને 5
(C) ફક્ત 1, 5, અને 6 <u>(D) ઉપરોક્ત તમામ</u>

4. ડિઝાસ્ટર રેઝિસ્ટન્ટ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માટે ગઠબંધન વિશે નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. આ ગઠબંધન રાષ્ટ્રીય સરકારો, યુએન એજન્સીઓ અને કાર્યક્રમો, બહુપક્ષીય વિકાસ બેન્કો અને ધિરાણ પદ્ધતિઓ, ખાનગી ક્ષેત્ર, વગેરેની મલ્ટિ–સ્ટેકહોલ્ડર વૈશ્વિક ભાગીદારી છે.
2. ભારતના વડાપ્રધાને 23 સપ્ટેમ્બર, 2019 ના રોજ યુએન ક્લાઈમેટ એક્શન સમિટ (UN Climate Action Summit) માં પોતનાં ભાષણ દરમિયાન CDRIનો શુભારંભ કર્યો હતો.
3. તેનો ઉદ્દેશ્ય ટકાઉ વિકાસના સમર્થનમાં આબોહવા અને આપત્તિના જોખમો માટે નવી અને હાલની માળખાગત સિસ્ટમોની સુસંગતતાને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.
4. સભ્યો: 22 દેશો અને 7 સંસ્થાઓ.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 <u>(D) 1, 2, 3, અને 4</u>

---

5. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. ભારતમાં ગેંડા મુખ્યત્વે આસામ, પશ્ચિમ બંગાળ અને ઉત્તર પ્રદેશમાં જોવા મળે છે.
2. કાજીરંગા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન આસામ રાજ્યમાં સ્થિત છે જે આશરે 42,996 હેક્ટરમાં ફેલાયેલ છે. તે બ્રહ્મપુત્રા ખીણના મુખ્ય પૂર ક્ષેત્રમાં સ્થિત છે.
3. કાજીરંગા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનને વર્ષ 1974 માં રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન જાહેર કરાયું હતું.
4. કાજીરંગા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનને વર્ષ 1985 માં યુનેસ્કોની વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટની સૂચિમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 <u>(D) 1, 2, 3, અને 4</u>

7. ઈતિહાસ અને સંસ્કૃતિ

તોમર રાજા અનંગપાલ દ્વિતીય

➤ તાજેતરમાં સરકાર દ્વારા, 11 મી સદીના તોમર શાસક, અનંગપાલ દ્વિતીયના વારસોને લોકપ્રિય બનાવવા માટે એક સમિતિની રચના કરી છે.

Back to Basics : અનંગપાલ દ્વિતીય

➤ અનંગપાલ દ્વિતીય 8 મી થી 12 મી સદી દરમિયાન વર્તમાન દિલ્હી અને હરિયાણાના કેટલાક ભાગોમાં શાસન કરનાર તોમર વંશના પ્રખ્યાત શાસક હતા.

➤ અનંગપાલ તોમર દ્વિતીયના ઉત્તરાધિકારી તેમના પૌત્ર પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ હતા, જેની તરાઈન (હાલના હરિયાણા) ના યુદ્ધમાં ઘોરીની સેના દ્વારા હાર બાદ વર્ષ 1192 માં દિલ્હી સલ્તનતની સ્થાપના થઈ હતી.

➤ તોમર વંશે 8 મી સદીમાં, અનંગપાલ તોમર દ્વિતીયના શાસન દરમિયાન તેમની રાજધાની ઢિલ્લિકાપુરી (Dhillikapuri) (દિલ્હી) માં સ્થાનાંતરિત કરી હતી.

➤ તેમણે દિલ્હીને તેનું વર્તમાન નામ આપ્યું અને તેને ફરીથી વસાવ્યું.

➤ તેમણે લાલ કોટ દુર્ગ અને અનંગતાલ બાવલીનું નિર્માણ કર્યું હતું.

પેપ્સુ મુઝારા આંદોલન(Pepsu Muzara Movement)

➤ 1949 માં, કિશનગઢ ગામમાં 'પેપ્સુ મુજારા આંદોલન' દરમિયાન 19 માર્ચે ચાર ખેડુતોની હત્યા કરવામાં આવી હતી. પેપ્સુ મુજારા આંદોલન 19 માર્ચે અને તે ખેડુતોને વર્તમાન ખેડૂત આંદોલન દરમિયાન ઘણી જગ્યાએ યાદ કરવામાં આવ્યા હતા.

Back to Basics : મુઝારા આંદોલન

➤ વર્ષો સુધી કામ કર્યા પછી જમીનની માલિકીનો કબજો મેળવવાના ઉદ્દેશ્યથી આ આંદોલન શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. આ આંદોલન 1930 ના દાયકામાં બ્રિટીશ શાસન હેઠળ શરૂ થયું હતું જ્યારે જાગીરદારો પંજાબના ગામોમાં ખેડુતોના પાકમાં ભાગ લેવાની માંગ કરી રહ્યા હતા.

➤ આ ભાગ પટિયાલાના મહારાજા અને ત્યારબાદ અંગ્રેજોને આપવામાં આવ્યો હતો. આમ ખેડુતો જાગીરદાર, મહારાજાઓ અને અંગ્રેજોના ગુલામોની જેમ વર્તી રહ્યા હતા. તેથી, ખેડુતોએ આ આંદોલન શરૂ કર્યું જેમાં તેમણે તેમના ઉપરીને અનાજ આપવાની ના પાડી. ભારતની આઝાદી પછી, પટિયાલા રજવાડાના કેટલાક 784 ગામોને પેપ્સુ પ્રાંત (PEPSU Province) તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા. ત્યારબાદ, ઓક્ટોબર 1948 માં, પટિયાલાના મહારાજાએ ગામનો એક તૃતીયાંશ ભાગ જાગીરદારોને આપવાનો આદેશ આપ્યો. જોકે, ખેડૂતોએ તે સ્વીકાર્યું ન હતું. બાદમાં 19 માર્ચે આ ખેડુતો અને કિશનગઢના મહારાજાના સુરક્ષા દળો વચ્ચે ઘર્ષણ થયું હતું, જેમાં ચાર ખેડૂત, એક સુરક્ષા કર્મચારી અને એક પટવારી માર્યા ગયા હતા.

પૃષ્ઠભૂમિ

➤ મુજા શબ્દનો અર્થ 'ભૂમિહીન ખેડુતો' થાય છે જેણે કોઈની જમીન પર કામ કર્યું હતું. મુજા આંદોલન 19 મી સદીના અંતમાં શરૂ થયું હતું, જ્યારે 'પટિયાલા રજવાડું' પટિયાલાના મહારાજાના જુલમથી પીડાઈ હતી. બિસ્વેદાર તરીકે ઓળખાતા સ્થાનિક જમિનદારોને જમીન પર અધિકાર હતો, પરંતુ કામ કરતા લોકોને લાગ્યું કે તે જમીનમાલિકોને જમીન ઉપર કાયદેસરના અધિકાર નથી. 1948 સુધી, 30 થી 40 લોકોના નાના સશસ્ત્ર જૂથોએ મુમિદારોને જમીદારોથી સુરક્ષિત કર્યા.

➤ 1951 માં કોંગ્રેસ મંત્રાલયની સ્થાપના પછી, સમસ્યાનો સામનો કરવાના પગલાંની ભલામણ કરવા માટે કૃષિ સુધારણા તપાસ સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી. પાછળથી 1952 માં પેપ્સુ ટેનન્સી (કામચલાઉ જોગવાઈ) અધિનિયમ લાગુ કરવામાં આવ્યો. આ કાયદામાં ખેડૂતોને માલિક બનવાની જોગવાઈ છે.

પેપ્સુ પ્રાંત (PEPSU Province)

➤ તેનો અર્થ 'પટિયાલા અને પૂર્વ પંજાબ સ્ટેટ્સ યુનિયન' છે. તે ભારતનું એક રાજ્ય હતું, જેમાં વર્ષ 1948 અને 1956 ની વચ્ચે, આઠ રજવાડાઓ એક થયા હતા. પેપ્સુની રાજધાની પટિયાલા હતી. સિમલા, કસૌલી, કંડાઘાટ અને ચૈલ પણ પેપ્સુનો ભાગ હતા.

ડો. રામ મનોહર લોહિયા

➤ 23 માર્ચ, 2021 ના રોજ ડો. રામ મનોહર લોહિયાની 111 મી જન્મ જયંતિની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.

➤ જન્મ: તેમનો જન્મ 23 માર્ચ, 1910 ના રોજ અકબરપુર, ઉત્તરપ્રદેશમાં થયો હતો.

Back to Basics : ડો. રામ મનોહર લોહિયા વિશે

■ **સંક્ષિપ્તમાં પરિચય:**

➤ ભારતીય રાજકારણી અને કર્મનિષ્ઠ કાર્યકર્તા તરીકે ડો. લોહિયાએ સમાજવાદી રાજકારણ અને ભારતીય સ્વતંત્રતા ચળવળમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી હતી.

➤ તેમણે પોતાનું મોટાભાગનું જીવન ભારતીય સમાજવાદના વિકાસ દ્વારા અન્યાય સામે લડવામાં સમર્પિત કર્યું.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

- સમાજવાદ રાજકીય વિચારોના એક સમૂહને સંદર્ભિત કરે છે, જે ઔદ્યોગિક મૂડી અર્થતંત્રમાં હાજર અને તેના દ્વારા પેદા થતી અસમાનતાઓની પ્રતિક્રિયા તરીકે ઉભરી આવ્યો.

■ **સમાજવાદ વિશે લોહિયાનો મત:**

■ **લોહિયાએ એવી પાંચ પ્રકારની અસમાનતાઓને ચિહ્નિત કરી જેની સામે એક સાથે લડવાની જરૂર છે:**

1. સ્ત્રી અને પુરૂષ વચ્ચે અસમાનતા,
2. ત્વચાના રંગ પર આધારિત અસમાનતા,
3. જાતિ આધારિત અસમાનતા,
4. કેટલાક દેશો દ્વારા અન્ય દેશો પર વસાહતી શાસન,
5. આર્થિક અસમાનતા.

- આ પાંચ અસમાનતાઓ સામેના તેમના સંઘર્ષે પાંચ ક્રાંતિની રચના કરી. આ સૂચિમાં તેમના દ્વારા વધુ બે ક્રાંતિ ઉમેરવામાં આવી:
- નાગરિક સ્વાતંત્ર્ય માટેની ક્રાંતિ (જીવન પર અન્યાયી અતિક્રમણ સામે).
- સત્યાગ્રહના પક્ષમાં શસ્ત્રનો ત્યાગ કરીને અહિંસાના માર્ગને અનુસરવાની ક્રાંતિ.
- આ સાત ક્રાંતિ અથવા સપ્ત ક્રાંતિ લોહિયા માટે સમાજવાદનું આદર્શ હતું.

■ **શિક્ષણ:**

- તેમણે વર્ષ 1929માં કલકત્તા યુનિવર્સિટીથી સ્નાતકની ડિગ્રી અને 1932 માં બર્લિન યુનિવર્સિટી (જ્યાં તેમણે અર્થશાસ્ત્ર અને રાજકારણનો અભ્યાસ કર્યો) થી માનદ (ડોક્ટરેટ) ની ડિગ્રી મેળવી હતી.

આઝાદી પૂર્વેની તેમની ભૂમિકા

- વર્ષ 1934 માં લોહિયા ભારતીય નેશનલ કોંગ્રેસ (Indian National Congress) માં લેફટીસ્ટ સમૂહ કોંગ્રેસ–સમાજવાદી પાર્ટી (Congress Socialist Party-CSP) માં સક્રિય રીતે સામેલ થયા.
- તેમણે બીજા વિશ્વયુદ્ધ (1939-45) માં ગ્રેટ બ્રિટન દ્વારા ભારતને શામેલ કરવાના નિર્ણયનો વિરોધ કર્યો અને વર્ષ 1939 તથા વર્ષ 1940 માં બ્રિટિશ વિરોધી ટિપ્પણી કરવા બદલ તેમની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.
- 1942 ની ભારત છોડો ચળવળ દરમિયાન મહાત્મા ગાંધી દ્વારા ભારતમાં બ્રિટીશ શાસનનો અંત લાવવાનો એક ખુલાસો રજૂ કરવામાં આવ્યો. લોહિયાએ અન્ય CSP નેતાઓ (જેમ કે જયપ્રકાશ નારાયણ) સાથે ભૂમિગત રહીને વર્ષ 1942 માં ભારત છોડો આંદોલન માટે સમર્થન મેળવ્યું. આવી પ્રતિરોધક પ્રવૃત્તિઓ માટે તેમને ફરીથી 1944-46 સુધી ફરીથી કેદ કરવામાં આવ્યા.

આઝાદી પછીની ભૂમિકા

- વર્ષ 1948 માં લોહિયા અને અન્ય CSP સભ્યોએ કોંગ્રેસનું સભ્યપદ છોડ્યું.
- વર્ષ 1952 માં તેઓ પ્રજા સમાજવાદી પાર્ટી (Praja Socialist Party) ના સભ્ય બન્યા અને થોડાં સમય માટે તેના મહામંત્રી તરીકે ફરજ બજાવી હતી પરંતુ પક્ષની અંદર મતભેદોના કારણે 1955માં તેમણે રાજીનામું આપ્યું.
- વર્ષ 1955 માં, લોહિયાએ એક નવી સમાજવાદી પાર્ટીની સ્થાપના કરી જેના તેઓ અધ્યક્ષ બન્યા અને સાથે તેમનું સામયિક મેનકાઈન્ડ (Mankind) નું સંપાદન પણ કર્યું.
- તેમણે પાર્ટી નેતા તરીકે વિવિધ સામાજિક–રાજકીય સુધારાઓની હિમાયત કરી જેમાં જાતિ વ્યવસ્થા નાબૂદ કરવી, હિન્દીને ભારતની રાષ્ટ્રભાષા તરીકે માન્યતા અને નાગરિક સ્વતંત્રતાને મજબૂત રક્ષણ આપવું શામેલ છે.
- વર્ષ 1963 માં, લોહિયા લોકસભા માટે ચૂંટાયા, જ્યાં તેમને સરકારની નીતિઓની આકરી ટીકા કરવા માટે ઓળખવામાં આવ્યા.
- તેમના કેટલાક પ્રમુખ લેખન કાર્યોમાં શામેલ છે : વ્હીલ ઓફ હિસ્ટ્રી (Wheel of History), માર્ક્સ (Marx), ગાંધી અને સમાજવાદ (Gandhi and Socialism), ભારતના ભાગલા માટે દોશી પુરૂષ (Guilty Men of India's Partition) વગેરે.
- અવસાન: 12 ઓક્ટોબર, 1967.

અહોમ સામ્રાજયના કમાન્ડર લચીત બોડફુકન

- તાજેતરમાં વડાપ્રધાને અહોમ સામ્રાજ્ય (Ahom Kingdom) ના સેનાપતિ લચીત બોડફુકન (Lachit Borphukan) ને ભારતની 'આત્મનિર્ભર સેનાના પ્રતીક' કહ્યા.

Back to Basics : લચિત બોડફુકન

- લચિત બોડફુકનનો જન્મ 24 નવેમ્બર, 1622 માં થયો હતો. તેમણે વર્ષ 1671 માં થયેલ સરાઈઘાટના યુદ્ધ (Battle of Saraighat) માં તેમની સેનાને અસરકારક નેતૃત્વ પ્રદાન કર્યુ, જેથી મુઘલ સૈન્યનો આસામને કબજે કરવાનો પ્રયાસ નિષ્ફળ ગયો હતો.
- આથી ભારતીય નૌસૈનિક શક્તિને મજબૂત બનાવવાની, અંતર્દેશીય જળ પરિવહનને પુનર્જીવિત કરવાની અને નૌસેનાની વ્યૂહરચના સાથે જોડાયેલ માળખાકીય સુવિધાના નિર્માણની પ્રેરણા મળી.
- નેશનલ ડિફેન્સ એકેડેમી (National Defence Academy) ના બેસ્ટ કેડેટને લચિત બોડફુકન ગોલ્ડ મેડલ (The Lachit Borphukan Gold Medal) એનાયત કરવામાં આવે છે.
- આ મેડલને વર્ષ 1999 માં સંરક્ષણ કર્મચારીઓ માટે બોડફુકનની બહાદુરીથી પ્રેરણા લેવા અને તેમના બલિદાનના અનુસરણ માટે સ્થાપિત કરાયું હતું.
- 25 એપ્રિલ 1672 માં તેમનું અવસાન થયું.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

અહોમ સામ્રાજ્ય

■ **સંસ્થાપક:**

➤ ચોલુંગ સુકફા (Chaolung Sukapha) 13 મી સદીના અહોમ સામ્રાજયના સંસ્થાપક હતા, જેમણે છ સદીઓ સુધી આસામ પર શાસન કર્યું. આહોમ શાસકોનું આ જમીન પર નિયંત્રણ વર્ષ 1826 માં યાન્ડાબુની સંધિ (Treaty of Yandaboo) સુધી હતું .

■ **રાજકીય સિસ્ટમ:**

➤ અહોમોએ ભુઈયાં (જમીનદારો) ની જૂની રાજકીય વ્યવસ્થાને કચડીને એક નવું રાજ્ય બનાવ્યું.

➤ આહોમ સામ્રાજય બંધુઆ મજૂર (Forced Labour) પર આધારીત હતું. રાજ્ય માટે આ પ્રકારની મજૂરી કરનારને પાઈક (Paik) કહેવામાં આવતા હતા.

■ **સમાજ:**

➤ અહોમ સમાજને કુલ / ખેલ (Clan/Khel) માં વહેંચવામાં આવ્યું હતું. એક કુલ / ખેલનું સામાન્ય રીતે ઘણા ગામોમાં નિયંત્રણ હતું.

➤ અહોમ સામ્રાજયના લોકો તેમના પોતાના આદિવાસી દેવતાઓની ઉપાસના કરતા હતા, તેમ છતાં તેઓએ હિન્દુ ધર્મ અને આસામી ભાષા સ્વીકારી.

➤ જો કે, અહોમ રાજાઓએ હિન્દુ ધર્મ અપનાવ્યા પછી તેમની પરંપરાગત માન્યતાઓને સંપૂર્ણપણે છોડી ન હતી.

➤ અહોમ લોકોની સ્થાનિક લોકો સાથે લગ્ન ને કારણે તેમાં અસમિયા સંસ્કૃતિને આત્મસાત કરવાની વૃત્તિ જોવા મળી હતી.

■ **કલા અને સંસ્કૃતિ:**

➤ અહોમ રાજાઓએ કવિઓ અને વિદ્વાનોને જમીન અનુદાન આપ્યું અને રંગમંચને પ્રોત્સાહન આપ્યું.

➤ સંસ્કૃતની મહત્વપૂર્ણ કૃતિઓને સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત કરવામાં આવી.

➤ બુરંજી (Buranjis) નામની ઐતિહાસિક કૃતિઓને પ્રથમ અહોમ ભાષામાં અને ફરીથી આસામી ભાષામાં લખવામાં આવી.

■ **લશ્કરી વ્યૂહરચના:**

➤ અહોમ રાજા રાજ્યની સેનાનો સર્વોચ્ચ કમાન્ડર પણ હતો. યુદ્ધ દરમિયાન, સૈન્યની આગેવાની જાતે રાજા કરતા હતા અને પાઈક રાજ્યની મુખ્ય સેના હતી.

➤ પાઈક બે પ્રકારનાં હતા – સેવા આપતા અને સેવા ન આપતા. સેવા ન આપતા પાઈકોએ એક કાયમી મિલિશિયા (Militia) ની રચના કરી , જેને ખેલદાર (Kheldar-લશ્કરી આયોજક) દ્વારા ટૂંકા ગાળામાં એસેમ્બલ કરી શકાય છે.

➤ અહોમ સૈન્યની આખી ટુકડીમાં પાયદળ, નૌકાદળ, તોપખાના, હાથીઓ, ઘોડેસવારો અને જાસૂસોનો સમાવેશ થતો હતો. યુદ્ધમાં ઉપયોગમાં લેવાતા મુખ્ય શસ્ત્રોમાં તલવાર, ભાલા, બંદૂક, તોપ, ધનુષ અને તીરનો સમાવેશ થતો હતો.

➤ અહોમ રાજાઓ યુદ્ધ કેમ્પેનનું નેતૃત્વ કરતા પહેલા દુશ્મનોની યુદ્ધ વ્યૂહરચનાઓ જાણવા તેમના છાવણીઓમાં જાસૂસો મોકલતા હતા.

➤ અહોમ સૈનિકોને ગેરિલા યુદ્ધ (Guerilla Fighting) માં પારંગતતા પ્રાપ્ત છે. આ સૈનિકો દુશ્મનને તેમના દેશની સીમમાં પ્રવેશવાની મંજૂરી આપતા હતા, પછી તેમનો સંદેશાવ્યવહાર વિક્ષેપિત કરીને સામેથી અને પાછળથી તેમના પર હુમલો કરતા હતા.

➤ કેટલાક મહત્વપૂર્ણ કિલ્લાઓ : ચમધારા, સરાઈઘાટ, સિમલાગઢ, કાલિયાબાર, કજલી અને પાંડુ.

➤ તેમણે બ્રહ્મપુત્રા નદી પર બોટ બ્રિજ (Boat Bridge) બનાવવાની ટેક્નોલોજી શીખી હતી.

➤ આ સૌથી ઉપર અહોમ રાજાઓ માટે નાગરિકો અને સૈનિકો વચ્ચે પરસ્પર સમજણ અને ધનવાનો વચ્ચે એકતાએ હંમેશા માટે મજબૂત શસ્ત્રો તરીકે કામ કર્યું હતું.

સરાઇઘાટનું યુદ્ધ

➤ સરાઈઘાટનું યુદ્ધ (Battle of Saraighat) વર્ષ 1671 માં ગુવાહાટીમાં બ્રહ્મપુત્રા (Brahmaputra) નદીના કિનારે થયું હતું.

➤ તેને નદી પરનું સૌથી મોટુ નૌસૈન્યનું યુદ્ધ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, મુઘલ સૈન્યની હાર અને અહોમ સૈન્યની જીત થઈ.

પારદર્શક પર્યટન સ્થળ યોજનાનો વિકાસ

➤ મધ્ય પ્રદેશ પ્રવાસન તથા 'ઈન્ડિયા કન્વેન્શન પ્રમોશન બ્યુરો' (ICPB) ના સહયોગથી પ્રવાસન મંત્રાલય દ્વારા ખજુરાહો, મધ્યપ્રદેશમાં 'માઈસ રોડ શો – મીટ ઈન ઈન્ડિયા' નું આયોજન કરવામાં આવી રહ્યું છે. 'માઈસ' નો અર્થ છે: MICE એટલે કે મીટિંગ્સ (સભાઓ), Incentives (પ્રોત્સાહન), Conferences (પરિષદ) અને and Exhibition (પ્રદર્શન) છે.

Back to Basics : યોજના વિશે

➤ આ દેશમાં સમગ્ર અભિગમ અપનાવી ચિહ્નિત 'પર્યટક સ્થળો' ના વિકાસ માટે એક 'કેન્દ્રીય ક્ષેત્ર' યોજના છે.

➤ આ યોજનાનો હેતુ ભારતમાં પર્યટનના પ્રવાહને વેગ આપવાનો અને અન્ય પર્યટન સ્થળોના એક મોડલ તરીકે કાર્ય કરવાનો છે.

➤ આ યોજના માટેની નોડલ એજન્સી 'પર્યટન મંત્રાલય' છે, અને તેમાં નાગરિક ઉડ્ડયન, રેલ્વે વગેરે મંત્રાલય પણ શામેલ છે.

ખજુરાહોના મંદિરો વિશે

➤ ખજુરાહો મંદિર દેશના સૌથી સુંદર મધ્યયુગી સ્મારકોમાં શામેલ છે. આ મંદિરોનું નિર્માણ ચંદેલા શાસકો દ્વારા ઈ.સ.900 થી 1130 વચ્ચે કરવામાં આવ્યું હતું.

➤ આ મંદિરો તેમના શૃંગારિક શિલ્પો માટે વિશ્વ વિખ્યાત છે. ખજુરાહો મંદિરોનો પ્રથમ લેખિત ઉલ્લેખ ઈ.સ. 1022 માં અબુ રિહાન અલ–બિરૂની તથા ઈ.સ. 1335 માં અરબી પ્રવાસી ઈબ્ન બતૂતાના વર્ણનોમાં મળી આવે છે.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

➤ ખજુરાહો મંદિરો એક સાથે બનાવવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ આ મંદિરો હિન્દુ અને જૈન બે ધર્મોને સમર્પિત હતા, જોકે આ પ્રદેશના હિન્દુઓ અને જૈનોમાં વિવિધ ધાર્મિક મંતવ્યોની સ્વીકૃતિ અને આદરની પરંપરા દર્શાવે છે.

પ્રશ્નોત્તરી

1. ખજુરાહોના મંદિરો વિશે નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. આ મંદિરોનું નિર્માણ ચંદેલા શાસકો દ્વારા ઈ.સ.900 થી 1130 વચ્ચે કરવામાં આવ્યું હતું.
2. આ મંદિરો તેમના શૃંગારિક શિલ્પો માટે વિશ્વ વિખ્યાત છે.
3. ખજુરાહો મંદિરોનો પ્રથમ લેખિત ઉલ્લેખ ઈ.સ. 1022 માં અબુ રિહાન અલ–બિરૂની તથા ઈ.સ. 1335 માં અરબી પ્રવાસી ઈબ્ન બતૂતાના વર્ણનોમાં મળી આવે છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 (D) 1, 2, અને 3

---

2. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. અનંગપાલ દ્વિતીય 8 મી થી 12 મી સદી દરમિયાન વર્તમાન દિલ્હી અને હરિયાણાના કેટલાક ભાગોમાં શાસન કરનાર તોમર વંશના પ્રખ્યાત શાસક હતા.
2. અનંગપાલ તોમર દ્વિતીયના ઉત્તરાધિકારી તેમના પૌત્ર પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ હતા
3. તોમર વંશે 8 મી સદીમાં, અનંગપાલ તોમર દ્વિતીયના શાસન દરમિયાન તેમની રાજધાની ઢિલ્લિકાપુરી (Dhillikapuri) (દિલ્હી) માં સ્થાનાંતરિત કરી હતી.
4. તેમણે દિલ્હીને તેનું વર્તમાન નામ આપ્યું અને તેને ફરીથી વસાવ્યું તથા તેમણે લાલ કોટ દુર્ગ અને અનંગતાલ બાવલીનું નિર્માણ કર્યુ હતું.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

---

3. પેપ્સુ પ્રાંત (PEPSU Province) અંતર્ગત નીચેનામાંથી કોણ કોણ આવતા હતા?
1. સિમલા
2. કસૌલી
3. કંડાઘાટ
4. ચૈલ
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

4. ડો. રામ મનોહર લોહિયા વિશે નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. તેમણે પોતાનું મોટાભાગનું જીવન ભારતીય સમાજવાદના વિકાસ દ્વારા અન્યાય સામે લડવામાં સમર્પિત કર્યુ.
2. તેમણે બીજા વિશ્વયુદ્ધ (1939-45) માં ગ્રેટ બ્રિટન દ્વારા ભારતને શામેલ કરવાના નિર્ણયનો વિરોધ કર્યો અને વર્ષ 1939 તથા વર્ષ 1940 માં બ્રિટિશ વિરોધી ટિપ્પણી કરવા બદલ તેમની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.
3. વર્ષ 1948 માં લોહિયા અને અન્ય CSP સભ્યોએ કોંગ્રેસનું સભ્યપદ છોડ્યું.
4. વર્ષ 1952 માં તેઓ પ્રજા સમાજવાદી પાર્ટી (Praja Socialist Party) ના સભ્ય બન્યા અને થોડાં સમય માટે તેના મહામંત્રી તરીકે ફરજ બજાવી હતી
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

---

5. ડો. રામ મનોહર લોહિયાના પુસ્તકો વિશે નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. વ્હીલ ઓફ હિસ્ટ્રી (Wheel of History)
2. માર્ક્સ (Marx)
3. ગાંધી અને સમાજવાદ (Gandhi and Socialism)
4. ભારતના ભાગલા માટે દોશી પુરૂષ (Guilty Men of India's Partition)
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

---

6. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. તાજેતરમાં વડાપ્રધાને અહોમ સામ્રાજ્ય (Ahom Kingdom) ના સેનાપતિ લચીત બોડફુકન (Lachit Borphukan) ને ભારતની 'આત્મનિર્ભર સેનાના પ્રતીક' કહ્યા હતા.
2. નેશનલ ડિફેન્સ એકેડેમી (National Defence Academy) ના બેસ્ટ કેડેટને લચિત બોડફુકન ગોલ્ડ મેડલ (The Lachit Borphukan Gold Medal) એનાયત કરવામાં આવે છે.
3. ચોલુંગ સુકફા (Chaolung Sukapha) 13 મી સદીના અહોમ સામ્રાજયના સંસ્થાપક હતા, જેમણે છ સદીઓ સુધી આસામ પર શાસન કર્યુ.
4. સરાઇઘાટનું યુદ્ધ (Battle of Saraighat) વર્ષ 1671 માં ગુવાહાટીમાં બ્રહ્મપુત્રા (Brahmaputra) નદીના કિનારે થયું હતું.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

8. અન્ય સંક્ષિપ્ત વર્તમાન પ્રવાહો

આંતરરાષ્ટ્રીય વનીકરણ દિવસ

- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા પ્રતિવર્ષ 21 માર્ચના દિવસે વિશ્વભરમાં 'ગ્રીન આવરણ' ને યાદ કરીને તથા તેના મહત્વને ધ્યાનમાં લઈને આંતરરાષ્ટ્રીય વનીકરણ દિવસ (International Day of Forests) ના રૂપમાં ઉજવવામાં આવે છે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય ફોરેસ્ટ્રી ડે 2021 ની થીમ : 'ફોરેસ્ટ રિસ્ટોરેશન: પુનઃપ્રાપ્તિ અને સુખાકારીનો માર્ગ' (Forest restoration: a path to recovery and well-being).

Back to Basics : આ વિષયનું મહત્વ

- આ વર્ષની થીમનો ઉદ્દેશ્ય એ વાત પર ભાર મૂકવાનો છે કે, ફોરેસ્ટ રિસ્ટોરેશન અને વનોના સંવહનીય અથવા ટકાઉ વ્યવસ્થાપનથી આબોહવા પરિવર્તન અને જૈવ વિવિધતા સંકટને દૂર કરવામાં કેવી રીતે મદદ મળી શકે છે.
- જેનાથી ટકાઉ વિકાસ માટે માલ અને સેવાઓ ઉત્પન્ન કરવામાં, રોજગાર ઉત્પન્ન કરવાની આર્થિક પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન આપવા અને જીવન વધુ સારૂં કરવામાં પણ મદદ કરી શકે છે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય વનીકરણ દિવસના વિષયોનો ઉદ્દેશ્ય, વિશ્વભરના ઈકોસિસ્ટમ્સ તંત્રના સંરક્ષણ અને પુનરૂદ્ધારના આહ્વાન કરવાવાળા વિશ્વભરના ઈકોસિસ્ટમ રિસ્ટોરેશન દાયકા (UN Decade on Ecosystem Restoration) (2021-2030) ની સાથે તાલ–મેલ બેસાડવાનો છે.

મુખ્ય મુદ્દાઓ

- યુનાઈટેડ નેશન્સ જનરલ એસેમ્બલી દ્વારા 21 માર્ચને આંતરરાષ્ટ્રીય વન દિવસ(IDF)જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો.
- આ દિવસ, સંયુક્ત રાષ્ટ્ર વન ફોરમ (United Nations Forum on Forests- UNFF) અને યુનાઈટેડ નેશન્સ ફૂડ એન્ડ એગ્રિકલ્ચર ઓર્ગેનાઈઝેશન (UNFAO) દ્વારા વિવિધ દેશોની સરકારો, જંગલોથી સંબંધિત સહકાર સંસ્થાઓ તથા અન્ય સંબંધિત સંસ્થાઓના સહયોગથી ઉજવાય છે.

શહીદ દિવસ

- શહીદ દિવસ (23 માર્ચ) ના અવસરે ભગતસિંહ, સુખદેવ, રાજગુરૂને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરવામાં આવી.
- 23 માર્ચને 'શહીદ દિવસ' અથવા 'સર્વોદય દિવસ' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

■ **નોંધ:**

- આ દિવસ (23 માર્ચ) અને 30 જાન્યુઆરીએ મનાવવામાં આવતાં શહીદ દિવસ (મહાત્મા ગાંધીની હત્યા) બંને અલગ અલગ છે.

Back to Basics : શહીદ દિવસ વિશે

- દર વર્ષે 23 માર્ચ શહીદ દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.
- આ દિવસે ભગતસિંહ, સુખદેવ અને રાજગુરૂને બ્રિટીશ સરકારે વર્ષ 1931 માં ફાંસી આપી હતી.
- આ ત્રણેયને 1928 માં બ્રિટિશ પોલીસ અધિકારી જહોન સોન્ડર્સની હત્યાના મામલે ફાંસી આપવામાં આવી હતી. કારણ કે તેમણે જોન સોન્ડર્સને બ્રિટિશ પોલીસ અધિક્ષક જેમ્સ સ્કોટ સમજીને તેની હત્યા કરી હતી.
- એ સ્કોટ જ હતો જેણે લાઠીચાર્જ કરવાનો આદેશ આપ્યો, જેના કારણે લાલા લાજપત રાયનું મૃત્યુ થયું.
- લાલા લાજપત રાયના મોતનો બદલો લેવાની જાહેરાત કરનાર ભગતસિંહ આ ગોળીબાર પછી ઘણા મહિનાઓ સુધી છુપાઈને રહ્યાં અને તેના સાથી બટુકેશ્વર દત્ત સાથે મળીને, એપ્રિલ 1929 માં દિલ્હીમાં કેન્દ્રીય વિધાનસભામાં બે વિસ્ફોટ કર્યા.
- તેમણે 'ઈન્કલાબ ઝિંદાબાદ' ના નારા સાથે તેમની ધરપકડ વહોરી.
- તેમના જીવનથી અસંખ્ય યુવાઓને પ્રેરણા મળી અને તેમના મૃત્યુએ એક ઉદાહરણ સ્થાપિત કર્યું. તેમણે સ્વતંત્રતા માટે પોતાનો માર્ગ પોતે બનાવ્યો અને બહાદુરી સાથે રાષ્ટ્ર માટે કંઈક કરવાની ઈચ્છાને પૂર્ણ કરી. પછીથી તેમના આ માર્ગને કોંગ્રેસના નેતાઓએ પણ અનુસર્યો હતો.

ભગતસિંહ

- ભગતસિંહનો જન્મ 26 સપ્ટેમ્બર, 1907 ના રોજ ભગનવાલા (Bhaganwala) તરીકે થયો અને તેનો ઉછેર પંજાબના દોઆબ ક્ષેત્રમાં સ્થિત જલંધર જિલ્લાના સંધુ જાટ ખેડૂત પરિવારમાં થયો હતો.
- તેઓ એવી પેઢી સાથે સંકળાયેલા હતા કે જેણે ભારતીય રાષ્ટ્રીય આંદોલનના બે નિર્ણાયક તબક્કાઓમાં હસ્તક્ષેપ કર્યો હતો – પ્રથમ લાલ–બાલ–પાલના 'અતિવાદ'નો તબક્કો અને બીજો અહિંસક સામૂહિક કાર્યવાહીનો ગાંધીવાદનો તબક્કો.
- વર્ષ 1923 માં, ભગતસિંહે, લાહોરની નેશનલ કોલેજમાં પ્રવેશ મેળવ્યો, જેની સ્થાપના અને સંચાલન લાલા લાજપત રાય અને ભાઈ પરમાનંદે કરી હતી.
- શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં સ્વદેશીના વિચારને લાવવાના ઉદ્દેશથી, આ કોલેજ સરકાર દ્વારા સંચાલિત સંસ્થાઓના વિકલ્પ તરીકે સ્થાપવામાં આવી હતી.
- વર્ષ 1924 માં તે કાનપુરમાં સચિન્દ્રનાથ સાન્યાલ દ્વારા એક વર્ષ અગાઉ શરૂ કરેલી હિન્દુસ્તાન રિપબ્લિકન એસોસિએશન (Hindustan Republican Association)ના સભ્ય બન્યા. એસોસિએશનના મુખ્ય આયોજક ચંદ્રશેખર આઝાદ હતા અને ભગતસિંહ તેમની સાથે ખૂબ નજીક આવ્યા.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

- હિન્દુસ્તાન રિપબ્લિકન એસોસિએશનના સભ્ય તરીકે, ભગતસિંહે 'બોમ્બ ફિલોસોફી' (Philosophy of the Bomb) ને ગંભીરતાથી લેવાનું શરૂ કર્યું.
- તેમણે બ્રિટીશ સામ્રાજયવાદ સામે સશસ્ત્ર ક્રાંતિને એકમાત્ર શસ્ત્ર માન્યું હતું.
- વર્ષ 1925 માં ભગતસિંહ લાહોર પાછા ફર્યા અને પછીના એક વર્ષમાં તેમણે પોતાના સાથીદારો સાથે મળીને 'નૌજવાન ભારત સભા' નામની એક ઉગ્રવાદી યુવા સંગઠનની રચના કરી.
- એપ્રિલ 1926 માં ભગતસિંહે સોહનસિંહ જોશ સાથે સંપર્ક સ્થાપિત કર્યો અને તેમની સાથે મળીને 'શ્રમિક અને કિસાન પાર્ટી' ની સ્થાપના કરી, જેણે પંજાબીમાં એક માસિક મેગેઝિન પત્રિકા કીર્તિનું પ્રકાશન કર્યું.
- ભગતસિંહે ઉત્સાહ સાથે કામ કર્યુ અને પછીના વર્ષે તેઓ કીર્તિના સંપાદકીય બોર્ડમાં સામેલ થયા.
- વર્ષ 1927 માં કાકોરી કેસમાં સંડોવણી બદલ તેમની પ્રથમ વખત ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને વિદ્રોહીના નામે લખાયેલા લેખ માટે તેમને આરોપી માનવામાં આવ્યાં હતાં. તેમના પર દશેરા મેળા દરમિયાન લાહોરમાં બોમ્બ બ્લાસ્ટ માટે જવાબદાર હોવાનો પણ આરોપ મૂકાયો હતો.
- વર્ષ 1928 માં, ભગતસિંહે હિન્દુસ્તાન રિપબ્લિકન એસોસિએશનનું નામ બદલીને હિન્દુસ્તાન સોશ્યલિસ્ટ રિપબ્લિક એસોસિએશન (HSRA) રાખ્યું. વર્ષ 1930 માં જ્યારે આઝાદને ગોળી મારવામાં આવી ત્યારે તેની સાથે HSRA પણ સમાપ્ત થઈ ગઈ.
- નૌજવાન ભારત સભાએ પંજાબમાં HSRAનું સ્થાન લીધું.
- જેલમાં તેમનો સમય કેદીઓ માટે રહેવાની સારી સ્થિતિની માંગ માટે વિરોધ કરવામાં વીત્યો. તેમણે જનતાની સહાનુભૂતિ મેળવી, ખાસ કરીને જ્યારે તે સાથી આરોપી જતીન દાસ સાથે ભૂખ હડતાલમાં જોડાયા.
- સપ્ટેમ્બર 1929 માં જતીન દાસનું ભૂખમરાથી મૃત્યુ થતાં આ હડતાલનો અંત આવ્યો હતો. જેના બે વર્ષ પછી, ભગતસિંહને દોષી ઠેરવવામાં આવ્યાં અને 23 વર્ષની ઉંમરે ફાંસી આપી દેવાઈ.

ડિપ્થેરિયાના કેસમાં વધારો

- તાજેતરના અભ્યયનમાં જાણવા મળ્યું છે કે ડિપ્થેરિયા જો કે પ્રમાણમાં સહેલાઈથી રોકી શકાય તેવો ચેપ છે, એક મોટો વૈશ્વિક ખતરો બની શકે છે.

Back to Basics : આંકડા

■ વૈશ્વિક વૃદ્ધિ:

- વૈશ્વિક સ્તરે ડિપ્થેરિયાના કેસોની સંખ્યા ધીરે ધીરે વધી રહી છે. વર્ષ 2018 માં, 16,651 કેસ નોંધાયા હતા, જે વર્ષ 1996-2017 (8,105 કેસ) દરમિયાન નોંધાયેલા કેસોની વાર્ષિક સરેરાશ કરતા બમણા છે.

■ ભારતીય દૃશ્ય:

- વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશન (WHO) અનુસાર, ભારતમાં વર્ષ 2011 દરમિયાન 2,365 કેસ નોંધાયા હતા. જો કે, વર્ષ 2016, 2017 અને 2018 માં આ સંખ્યા ક્રમિક વધીને 3,380, 5,293 અને 8,788 થઈ ગઈ.
- WHO અનુસાર, ભારત વર્ષ 2017 માં વૈશ્વિક સ્તરે ડિપ્થેરિયાના કુલ કેસોના 60% કેસો માટે જવાબદાર હતું.
- વર્ષ 2018 માં દિલ્હીમાં ડિપ્થેરિયાને કારણે 50 થી વધુ બાળકોનાં મોત નીપજ્યાં હતાં.

કારણ

- એન્ટિમિક્રોબાયલ રેઝિસ્ટન્સ (Antimicrobial Resistance-AMR): ડિપ્થેરિયાએ એન્ટિબાયોટિક્સના ઘણા વર્ગો માટે પ્રતિરક્ષા વિકસાવવાનું શરૂ કર્યું છે.
- કોઈપણ સુક્ષ્મસજીવ (બેક્ટેરિયા, વાયરસ, ફૂગ, પરોપજીવી, વગેરે) દ્વારા એન્ટિમાઈક્રોબાયલ દવાઓ (એન્ટિબાયોટિક્સ, એન્ટિફંગલ્સ, એન્ટિવાયરલ્સ, એન્ટિમેલેરિયલ અને એન્ટિહિલમિન્ટ) માટે રોગપ્રતિકારક શક્તિ વિકસિત કરવી, જેનો ઉપયોગ તેના સંક્રમણના ઈલાજ માટે કરવામાં આવે છે, જેને AMR કહેવામાં આવે છે.

■ કોવિડ -19 ની અસર:

- કોવિડ –19 એ વિશ્વના વિવિધ ભાગોમાં રસીકરણ કાર્યક્રમને ભારે અસર કરી છે.
- તાજેતરના 'બાળકો પર કોવિડ –19 ના પ્રભાવ પર' જાહેર સંયુક્ત રાષ્ટ્રના અહેવાલ મુજબ રસીકરણ ઝુંબેશને સ્થગિત કરવાથી વિવિધ રોગોને નાબૂદ કરવાના દાયકાઓ જુના પ્રયત્નોમાં ઘટાડો થશે.
- રોગને લઈને ગેરસમજો: માતાપિતા વારંવાર આ રોગને સામાન્ય ઉધરસ અને શરદી માને છે અને ડોક્ટરની દવા લે છે. પરંતુ ડિપ્થેરિયાની દવા બાળકને આપવામાં આવતી નથી, આથી સમય જતાં બેક્ટેરિયામાંથી મુક્ત થતું ઝેર કિડની, હૃદય અને નર્વસ સિસ્ટમની કામગીરીમાં દખલ કરવાનું શરૂ કરે છે.
- સામાન્ય રીતે જોવા મળ્યું છે કે ડિપ્થેરિયા અથવા અન્ય ચેપી રોગોની રસી વિશે લોકોમાં મૂંઝવણ છે, જેથી રસીકરણ સબંધી પ્રક્રિયામાં અડચણ આવવાની સાથે–સાથે આ રોગો સામે લડવાની પ્રતિરક્ષા વિકસાવવાની તીવ્રતામાં ઘટાડો થાય છે. હાલમાં, કોવિડ –19 રસીના સંબંધમાં પણ આવી માન્યતા જોવા મળી છે.

ડિપ્થેરિયા

- ડિપ્થેરિયા મુખ્યત્વે કોરીનેબેક્ટેરિયમ ડિપ્થેરિયા (Corynebacterium Diphtheriae) નામના બેક્ટેરિયાથી થાય છે.

■ લક્ષણો:

- સામાન્ય શરદી, તાવ, ઠંડી લાગવી, ગળામાં સોજેલી ગ્રંથિ, ગળામાં દુખાવો, ત્વચા ભૂરી થવી વગેરે.

■ **અસર:**

- તેનો પ્રાથમિક ચેપ ગળા અને ઉપલા શ્વસન માર્ગમાં થાય છે. તે અન્ય અવયવોને અસર કરતું ઝેર ઉત્પન્ન કરે છે.
- ડિપ્થેરિયા ગળા અને કેટલીક વખત કાકડાને પણ અસર કરે છે.
- તેનો બીજો પ્રકાર ત્વચા પર અલ્સરનું કારણ બને છે.

■ **ચેપ:**

- તે મુખ્યત્વે કફ અને છીંક અથવા ચેપગ્રસ્ત વ્યક્તિ સાથે નજીકના સંપર્ક દ્વારા ફેલાય છે.

■ **ચેપગ્રસ્ત વસ્તી:**

- ડિપ્થેરિયા ખાસ કરીને 1 થી 5 વર્ષની વયના બાળકોને અસર કરે છે.
- પાંચ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળકોમાં ડિપ્થેરિયાના કિસ્સાઓ પ્રાથમિક ડિપ્થેરિયા રસીકરણનું ઓછું કવરેજ સૂચવે છે.

■ **મૃત્યુ દર:**

- ડિપ્થેરિયા ફક્ત 5-10% કિસ્સાઓમાં મૃત્યુનું કારણ બની શકે છે.

■ **સારવાર:**

- ઝેરના પ્રભાવોને તટસ્થ બનાવવા માટે 'ડિપ્થેરિયા એન્ટિટોક્સિન', તેમજ બેક્ટેરિયાને મારવા માટે 'એન્ટીબાયોટીક્સ' નો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.
- એન્ટિબાયોટિક્સ અને રસીઓના ઉપયોગથી ડિપ્થેરિયાને રોકી શકાય છે.

■ **રસીકરણ:**

- ડિપ્થેરિયાની રસી ભારતના સાર્વત્રિક રસીકરણ કાર્યક્રમ અંતર્ગત એક સૌથી જૂની રસી છે. નેશનલ ફેમિલી હેલ્થ સર્વેક્ષણ –4 ના ડેટા અનુસાર ડિપ્થેરિયા રસીનું કવરેજ 78.4 % છે.
- વર્ષ 1978 માં ભારતે રસીકરણ અંગે વિસ્તૃત કાર્યક્રમ શરૂ કર્યો.
- આ પ્રોગ્રામ અંતર્ગત પ્રથમ ત્રણ રસીઓ BCG (ટીબી સામે), DPT (ડિપ્થેરિયા, પેટ્રુંસિસ, ટિટાનસ) અને કોલેરા હતા.
- વર્ષ 1985 માં, આ પ્રોગ્રામને યુનિવર્સલ ઈમ્યુનાઈઝેશન પ્રોગ્રામ (Universal Immunisation Programme-UIP) માં બદલી દેવામાં આવ્યો. DPT રસી હજી પણ સાર્વત્રિક રસીકરણ પ્રોગ્રામનો ભાગ છે, આકાર્યક્રમમાં હવે 12 રસી શામેલ છે.
- હવે તેને 'પેન્ટાવેલેન્ટ રસી' (ડિપ્થેરિયા, પેટ્રુંસિસ, ટિટાનસ, હિપેટાઈટિસ બી અને હિમોફિલસ ઈન્ફ્લ્યુએન્ઝા ટાઈપ બી સામેની રસી) તરીકે શામેલ કરવામાં આવી છે.
- તે આઠ રસી ડોઝના સંયોજનમાં શામેલ છે જે સંપૂર્ણ રસીકરણ કાર્યક્રમના ભાગરૂપે જીવનના પ્રથમ વર્ષમાં આપવામાં આવે છે.
- તાજેતરમાં કોવિડ –19 રોગચાળાના દરમિયાન નિયમિત રસીકરણ ચૂકી ગયેલા બાળકો અને સગર્ભા સ્ત્રીઓ માટે સઘન મિશન ઈન્દ્રધનુષ 3.0 (Intensified Mission Indradhanush- IMI 3.0) યોજના શરૂ કરવામાં આવી છે.

સિંધુ જળ આયોગની બેઠક

- અઢી વર્ષથી વધુના સમય–અંતરાલ પછી ભારતીય અને પાકિસ્તાની પ્રતિનિધિ મંડળ દ્વારા 'સ્થાયી સિંધુ આયોગ' (Permanent Indus Commission) ની 116 મી બેઠક શરૂ થઈ.
- આ બેઠક, બંને પાડોશી દેશો વચ્ચે દ્વિપક્ષીય સંબંધોને સામાન્ય બનાવવાની વ્યાપક પ્રક્રિયાના ભાગ રૂપે જોવામાં આવી રહી છે.

Back to Basics : સિંધુ જળ સંધિ વિશે

- તે એક જળ–વિતરણ કરાર છે , જેના પર વર્ષ 1960 માં, વિશ્વ બેંકના હસ્તક્ષેપ દ્વારા ભારતના વડાપ્રધાન, જવાહરલાલ નહેરૂ તથા પાકિસ્તાનના રાષ્ટ્રપતિ અયુબ ખાને સહી કરી હતી.
- સિંધુ જળ સંધિ (Indus Water Treaty- IWT) ના અનુસાર, ત્રણ પૂર્વી નદીઓ રાવિએ, બિયાસ અને સતલજ–ના પાણી પર ભારતનું સંપૂર્ણ નિયંત્રણ પૂરૂં પાડ્યું હતું.
- પાકિસ્તાન, પશ્ચિમ નદીઓ સિંધુ, ચિનાબ અને જેલમનું નિયંત્રણ કરે છે.
- સંધિ મુજબ, પાકિસ્તાન અને ભારતના જળ કમિશનરોને વર્ષમાં બે વખત મળવા અને પ્રોજેક્ટ સ્થળો અને નદી પર કરવામાં આવતા મહત્વપૂર્ણ કાર્યોના તકનીકી પાસાઓ અંગે માહિતી આપવી જ જોઈએ.
- કરાર હેઠળ બંને પક્ષો, જલ પ્રવાહ તથા ઉપયોગ કરવામાં આવતા પાણીનો જથ્થો વિવરણ કરવામાં આવતો હતો.

સ્થાયી સિંધુ આયોગ

- સ્થાયી સિંધુ આયોગ (Permanent Indus Commission), ભારત અને પાકિસ્તાનના અધિકારીઓનું બનેલુ દ્વિપક્ષીય કમિશન છે, આનું ગઠન સિંધુ જળ સંધિ, 1960 ના લક્ષ્યોના અમલ અને સંચાલન માટે કરવામાં આવ્યું હતું.
- 'સિંધુ જળ કરાર' મુજબ, આ આયોગની, વર્ષમાં ઓછામાં ઓછી એક વર્ષમાં એકવાર, નિયમિત બેઠક ભારત અને પાકિસ્તાનમાં થવી જોઈએ.

આયોગની કામગીરી

- નદીઓના પાણીને લગતી કોઈ પણ સમસ્યાનો અભ્યાસ કરવા અને બંને સરકારને રિપોર્ટ કરવું.
- પાણી વહેંચણીને કારણે ઉદ્દભવતા વિવાદોનું સમાધાન કરવું.
- પ્રોજેક્ટ સાઈટ્સ અને માટે નદીના મહત્વના છેડે થવાવાળા કાર્યો માટે ટેક્નોલોજિકલ નિરીક્ષણો ગોઠવવા.
- દર પાંચ વર્ષે એકવાર, તથ્યોની તપાસ માટે નદીઓના નિરીક્ષણ કરવા માટે સામાન્ય પ્રવાસ કરવો.
- કરારની જોગવાઈઓના અમલીકરણ માટે જરૂરી પગલાં લેવા.

'દુર્લભ રોગો' થી સંબંધિત આરોગ્ય નીતિ

➤ તાજેતરમાં, દિલ્હી હાઈકોર્ટે કેન્દ્ર સરકારને 31 માર્ચ સુધીમાં 'દુર્લભ રોગો' માટે 'રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય નીતિ' અંતિમ સ્વરૂપ આપવા અને કોર્ટને જાણ કરવા જણાવ્યું છે.

Back to Basics : 'દુર્લભ રોગો'

➤ 'દુર્લભ રોગો' (rare diseases) ને અનાથ રોગ અથવા orphan disease તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. આ એવા રોગો છે જે વસ્તીના નાના ભાગને અસર કરે છે, એટલે કે, તેઓ સામાન્ય રીતે ઓછી સંખ્યામાં જોવા મળે છે.

➤ મોટા ભાગના દુર્લભ રોગો આનુવંશિક છે. વ્યક્તિમાં, આ રોગો કેટલીકવાર જીવનભર હાજર હોય છે, પછી ભલે તે લક્ષણો તરત દેખાતા ન હોય.

ભારતમાં જોવા મળતા સૌથી સામાન્ય દુર્લભ રોગો

➤ હિમોફિલિયા, થેલેસેમિયા, સિકલ–સેલ એનિમિયા અને બાળકોમાં પ્રાથમિક રોગપ્રતિકારક શક્તિનો અભાવ, સ્વતઃ–રોગપ્રતિકારક રોગો, પોમ્પેઈ રોગ, હિર્શસ્પ્રિંગ રોગ, ગૌચર રોગ, સિસ્ટિક ફાઈબ્રોસિસ, હેમાંગિઓમસ તથા કેટલાક પ્રકારના સ્નાયુ રોગ, ભારતમાં જોવા મળતા સૌથી સામાન્ય દુર્લભ રોગોનાં ઉદાહરણો છે.

સંબંધિત ચિંતાઓ અને પડકારો

➤ આ રોગોના વ્યાપક રોગ–વિજ્ઞાન સંબંધી ડેટાને એકત્રિત કરવાનું કથન હોય છે, જેથી આ બીમારીઓ આરોગ્ય સંભાળ પ્રણાલીઓ સામે મહત્વપૂર્ણ પડકાર ઉભા કરે છે. જેના પરિણામ સ્વરૂપ રોગની વ્યાપકતા નિર્ધારિત કરવા, સારવારના ખર્ચનો અંદાજ અને અન્ય મુશ્કેલીઓની સાથે–સાથે, સમયસર અને યોગ્ય નિદાન કરવામાં અવરોધ ઉત્પન્ન થાય છે.

➤ દુર્લભ રોગોથી સંબંધિત ઘણા કિસ્સાઓ ગંભીર, ક્રોનિક અને જીવલેણ પણ હોઈ શકે છે. આ રોગોથી પ્રભાવિત કેટલાક કિસ્સાઓમાં, અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિ, જેમના મોટે ભાગે બાળકો હોય છે, તેઓ પણ અમુક પ્રકારની અપંગતાના શિકાર પણ થઈ શકે છે.

➤ વર્ષ 2017 ના એક રિપોર્ટ મુજબ, દુર્લભ રોગોથી સંબંધિત નોંધાયેલા નવા કેસોમાં 50 ટકાથી વધુ બાળકો હતા, અને આ રોગો, એક વર્ષથી ઓછી ઉંમરના દર્દીઓમાં 35 ટકા, એકથી પાંચ વર્ષની વયના દર્દીઓમાં 10 ટકા તથા તે પાંચથી પંદર વર્ષની વયના દર્દીઓમાં 12 ટકા મૃત્યુ માટે જવાબદાર હતા.

આ દિશામાં ભારત દ્વારા કરવામાં આવી રહેલા પ્રયાસ

➤ કેન્દ્રીય આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલયે 450 'દુર્લભ રોગો' ની સારવાર માટે રાષ્ટ્રીય નીતિ જારી કરી છે.

➤ આ નીતિનો ઉદ્દેશ દુર્લભ રોગોની એક રજિસ્ટ્રી શરૂ કરવાનો છે, જે ભારતીય તબીબી સંશોધન પરિષદ (ICMR) તૈયાર કરશે.

➤ આ નીતિ હેઠળ, દુર્લભ રોગોને ત્રણ વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે :

1. એક વખતની સારવાર જરૂરીયાત વાળા રોગો,
2. લાંબા ગાળાની પરંતુ સસ્તી સારવાર જરૂરીયાત વાળા રોગો અને
3. ખર્ચાળ અને લાંબા ગાળાની સારવારની જરૂરીયાત વાળા રોગો

➤ પ્રથમ વર્ગના કેટલાક રોગો, ઓસ્ટિઓપેટ્રોસિસ (osteopetrosis) તથા રોગપ્રતિકારક શક્તિની ઉણપના વિકારો (immune deficiency disorders)નો સમાવેશ થાય છે.

■ **આર્થિક સહાયઃ**

➤ નીતિ મુજબ, એક સમયની સારવારની જરૂર પડે તેવા દુર્લભ રોગોથી પીડિત દર્દીઓને રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય ભંડોળ યોજના હેઠળ 15 લાખ રૂપિયાની સહાય આપવામાં આવશે. આ સુવિધા ફક્ત વડાપ્રધાન જન આરોગ્ય યોજનાના લાભાર્થીઓ સુધી મર્યાદિત રહેશે.

રાજકીય હસ્તક્ષેપ માટે ન્યાય

➤ દરેક નાગરિકને પોષણક્ષમ, સુલભ અને વિશ્વસનીય આરોગ્ય સંભાળ સેવાઓ પ્રદાન કરવાની રાજ્યની જવાબદારી છે.

➤ બંધારણના અનુચ્છેદ 21, 38 અને 47 માં આરોગ્ય સંભાળ સેવાઓના મહત્વનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી રાજ્ય અનુચ્છેદના ગેરવાજબી હોવાનો જવાબ આપીને આ જવાબદારીમાંથી છૂટી શકતા નથી.

➤ તેમ છતાં, ફાર્માસ્યુટિકલ કંપનીઓને દુર્લભ રોગોની સારવાર માટે દવાઓ વિકસાવવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે છે, છતાં પણ ફાર્માસ્યુટિકલ કંપનીઓ તેમના આર્થિક હિતને જુએ છે અને ઓર્ફન દવાઓની માંગ ઓછી હોવાને કારણે, તેમની પસંદગી પ્રમાણે તેમની કિંમત નક્કી કરી શકાય છે. તેથી, આ દવાઓના અતિશય ભાવોને પ્રતિબંધિત કરવા માટે સરકાર દ્વારા નિયમન કરવું જોઈએ.

20 માર્ચે વિશ્વ ચકલી દિવસ મનાવવામાં આવ્યો

➤ 20 માર્ચના રોજ દર વર્ષે વિશ્વ ચકલી દિવસ ઉજવવામાં આવે છે. ઘરેલું ચકલીઓના પતન વિશે જાગૃતિ લાવવા માટે ઉજવવામાં આવે છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

➤ આ દિવસને સ્પેરો વિશે જાગૃતિ લાવવા માટે ઉજવવામાં આવે છે. આ દિવસ શહેરી વાતાવરણમાં જોવા મળતી અન્ય પક્ષીઓની જાતો વિશે જાગૃતિ લાવવાનો છે.

નેચર ફોરએવર સોસાયટી

➢ વિશ્વ ચકલી દિવસ એ બિનનફાકારક એનજીઓ નેચર ફોરએવર સોસાયટી તેમજ અન્ય રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠનોની વિશ્વવ્યાપી પહેલ છે. નેચર ફોરએવર સોસાયટીની શરૂઆત એક સંરક્ષણવાદી મોહમ્મદ દિલાવરે કરી હતી, જેમને ટાઈમની 'પર્યાવરણની હીરોઝ' ની યાદીમાં વર્ષ 2008 માં શામેલ કરવામાં આવેલ હતા.

ચકલીની વસ્તીના ઘટાડાને કારણે

■ **ચકલી લુપ્ત થવાના આરે છે. આનાં કેટલાક કારણો છે:**

➢ જંતુનાશક એક્સેસ

➢ બિલ્ડિંગ પેટર્ન ફેરફાર

➢ ઘરોમાં બગીચાઓનો અભાવ

➢ મોબાઇલ અને ટીવી ટાવર્સમાંથી નીકળતા રેડિયેશન જે તેમના પર ખરાબ અસર કરે છે વગેરે.

67મા રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ પુરસ્કારો વિજેતાઓની સૂચિ

➢ 67 મા રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ પુરસ્કારો 2021 ના વિજેતાઓની ઘોષણા 22 માર્ચ 2021 ના રોજ કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

➢ રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ એવોર્ડ સમારોહ દર વર્ષે 3 મેના રોજ યોજાય છે. જો કે, આ ઘટના વર્ષ 2020 માં યોજાઈ ન હતી. 22 માર્ચે નવી દિલ્હીના નેશનલ મીડિયા સેન્ટરમાં પ્રેસ કોન્ફરન્સ દરમિયાન વિજેતાઓની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.

➢ વર્ષ 2021 માં, ફિચર ફિલ્મ કેટેગરીમાં કુલ 461 ફિલ્મો અને નોન–ફીચર ફિલ્મ કેટેગરીમાં 220 ફિલ્મ્સ હતી.

વિજેતાઓની સૂચિ

■ **67 મા રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ પુરસ્કાર વિજેતાઓની સૂચિ નીચે મુજબ છે:**

■ **શ્રેષ્ઠ ફીચર ફિલ્મ:**

➢ 'મરાકાર અરબીકલાદિન સિમ્હમ' (મલયાલમ); શ્રેષ્ઠ દિગ્દર્શન: સંજય પૂર્ણસિંહ ચૌહાણ ('બહતર હુરે'); શ્રેષ્ઠ અભિનેત્રી: કંગના રાનાઉત ('મણિકર્ણિકા', 'પંગા'); શ્રેષ્ઠ અભિનેતા: 'ભોંસ્લે' માટે મનોજ બાજપેયી અને 'અસુરન' (તમિલ) માટે ધનુષ; શ્રેષ્ઠ સહાયક અભિનેત્રી: 'ધ તાશ્કંદ ફાઈલો', પલ્લવી જોશી; શ્રેષ્ઠ સહાયક અભિનેતા: 'સુપર ડિલક્સ' (તમિલ), વિજય સેથુપતિ.

➢ મોસ્ટ ફિલ્મફ્રેન્ડલી સ્ટેટનો એવોર્ડ સિક્કિમને અપાયો હતો.

➢ બેસ્ટ બુક ફોર સિનેમાનો એવોર્ડ સંજય સૂરીના 'એ ગાંધિયન અફેર: ઈન્ડિયાઝ ક્યુરિયસ પોટ્રેઅલ ઓફ લવ ઈન સિનેમા' ને આપવામાં આવ્યો હતો.

➢ બેસ્ટ ફિલ્મ ક્રિટિકનો એવોર્ડ સોહિની ચટ્ટોપાધ્યાયને આપવામાં આવ્યો હતો.

➢ નોન–ફીચર ફિલ્મ કેટેગરીમાં, સર્વશ્રેષ્ઠ નેરેશન એવોર્ડ Wild Karnataka માટે સર ડેવિડ એટનબરોને આપવામાં આવ્યો હતો.

➢ બેસ્ટ એડિટિંગ એવોર્ડ અર્જુન ગૌરીસરીયાને 'શટ અપ સોના' માટે આપવામાં આવ્યો હતો.

➢ બેસ્ટ ઓડિઓગ્રાફીનો એવોર્ડ રાધા (સંગીત), ઓલ્વિન રેગો અને સંજય મૌર્યને આપવામાં આવ્યો હતો.

➢ સપ્તર્ષિ સરકારને બેસ્ટ ઓન–લોકેશન સાઉન્ડ રેકોર્ડિસ્ટિસ્ટ એવોર્ડ આપવામાં આવ્યો હતો.

➢ સુધાંશુ સરિયાને 'નોક નોક નોક' (અંગ્રેજી / બંગાળી) માટે શ્રેષ્ઠ નિર્દેશનનો એવોર્ડ મળ્યો હતો.

➢ બેસ્ટ શોર્ટ ફિક્શન ફિલ્મનો એવોર્ડ 'કસ્ટડી'ને અપાયો હતો.

➢ 'સ્મોલ સ્કેલ સોસાયટીઝ' ને વિશેષ જૂરી એવોર્ડ એનાયત કરાયો હતો.

➢ બેસ્ટ એનિમેશન ફિલ્મનો એવોર્ડ રાધા (સંગીત) ને આપવામાં આવ્યો હતો.

24 માર્ચ: વિશ્વ ક્ષય રોગ

➢ દર વર્ષે, 24 માર્ચને વિશ્વ ક્ષય રોગ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે. ક્ષય રોગ અને ફેફસાના રોગની સામે આંતરરાષ્ટ્રીય સંઘ દ્વારા IUATLDનો આ વિચાર પ્રસ્તાવિત કરાયો હતો. વિશ્વ આરોગ્ય સંગઠન (WHO) દ્વારા પણ આ દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દો

➢ આ રોગ દ્વારા થતાં વિનાશક સામાજિક અને આર્થિક પ્રભાવ વિશે લોકોમાં જાગૃતિ લાવવા માટે આ દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવી રહી છે.

➢ દર વર્ષે 24 માર્ચને વિશ્વ ક્ષય રોગ તરીકે મનાવવામાં આવે છે. ડો. રોબર્ટ કોચે આ જ દિવસે ક્ષય રોગ પેદા કરતા જીવાણુઓને શોધવાની જાહેરાત કરી હતી.

મહત્વ

➢ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર અનુસાર દરરોજ લગભગ 4,000 લોકો ક્ષય રોગને કારણે પોતાનો જીવ ગુમાવે છે. ઉપરાંત, લગભગ 30,000 લોકો આ રોગને લીધે બીમાર પડે છે.

ફિચ રેટિંગ્સે ભારતના વિકાસની આગાહીને સુધારીને 12.8% કરી છે

➢ અમેરિકન ક્રેડિટ રેટિંગ એજન્સી ફિચે તેનું 'ગ્લોબલ ઈકોનોમિક આઉટલુક' પ્રકાશિત કર્યું છે. ફિચે નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માટે ભારતની જીડીપી વૃદ્ધિના અંદાજને 11% થી વધારીને 12.8% કરી છે.

➢ આ રેટિંગમાં છૂટક નાણાકીય વલણ, મજબૂત કેરીઓવર ઈફેક્ટ અને વાયરસથી બચવા માટેના સારા પગલાની પૃષ્ઠભૂમિ સામે સુધારો કરવામાં આવ્યો છે.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- રેટિંગ એજન્સીએ શોધી કાઢ્યું છે કે ભારતનું જીડીપી સ્તર તેની પૂર્વ–રોગચાળાની આગાહીના અનુમાનથી નીચે રહેશે. તે જણાવે છે કે નાણાકીય વર્ષ 2023 માં જીડીપી વૃદ્ધિ દર ઘટાડીને 5.8% કરવામાં આવશે.
- ફિચે પોતાના અહેવાલમાં એ પણ ધ્યાન દોર્યું હતું કે 2020 ના બીજા ત્રિમાસિક ગાળામાં ભારતને 'લોકડાઉન–પ્રેરિત મંદી' માંથી રિકવરી અપેક્ષા કરતા વધુ ઝડપી હતી.
- નાણાકીય વર્ષ 2020-2021 ના ચોથા ક્વાર્ટરમાં જીડીપી તેના પૂર્વ રોગચાળાના સ્તરને વટાવી ગઈ છે. મેન્યુફેક્ચરિંગ પરચેઝિંગ મેનેજર્સ સૂચકાંક PMI ફેબ્રુઆરી 2021 માં ઊંચું રહ્યું હતું.

ફિચ રેટિંગ્સ

- તે એક અમેરિકન ક્રેડિટ રેટિંગ એજન્સી છે જેમાં મુખ્ય રેટિંગ એજન્સીઓ મૂડીઝ અને સ્ટાન્ડર્ડ એન્ડ પુઅર્સ છે. ફિચ એ યુ.એસ. સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેંજ કમિશન દ્વારા 1975 માં નિયુક્ત થયેલ રાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્યતા પ્રાપ્ત આંકડાકીય રેટિંગ સંસ્થાઓ (NRSRO) માંથી એક છે. તેનું મુખ્ય મથક ન્યુ યોર્ક અને લંડનમાં છે. તેની સ્થાપના જહોન નોલેસ ફિચ દ્વારા 1914 માં ન્યૂ યોર્કમાં ફિચ પબ્લિશિંગ કંપની તરીકે કરવામાં આવી હતી.

આંતરરાષ્ટ્રીય બૌદ્ધિક સંપત્તિ સૂચકાંકમાં ભારત 40 મા ક્રમે

- 'આંતરરાષ્ટ્રીય બૌદ્ધિક સંપત્તિ' ની વાર્ષિક આવૃત્તિ 23 માર્ચ 2021 ના રોજ પ્રકાશિત થઈ. નવમા બૌદ્ધિક સંપત્તિ સૂચકાંકમાં ભારત 53 વૈશ્વિક અર્થવ્યવસ્થામાં 40 મા ક્રમે છે.

Back to Basics : આંતરરાષ્ટ્રીય બૌદ્ધિક સંપત્તિ સૂચકાંક

- આ સૂચકાંક યુ.એસ. ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ ગ્લોબલ ઈનોવેશન પોલિસી સેન્ટર (GIPC) દ્વારા દર વર્ષે બહાર પાડવામાં આવે છે. તે પેટન્ટ, બૌદ્ધિક સંપત્તિના વેપારીકરણ, કોપિરાઈટ નીતિઓ અને આંતરરાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગોને બહાલી આપવાના આધારે વૈશ્વિક અર્થતંત્રના 53 વૈશ્વિક સંપત્તિ હકોનું મૂલ્યાંકન કરે છે.

મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ સૂચકાંક મુજબ, 2020 માં એકંદરે વૈશ્વિક બૌદ્ધિક સંપત્તિ વાતાવરણમાં સુધારો થયો. 53 અર્થવ્યવસ્થાઓમાંથી, 32 અર્થવ્યવસ્થામાં સકારાત્મક સ્કોર હતા.
- 2020 માં ભારત 40માં ક્રમે હતું. તેણે 50 બૌદ્ધિક સંપત્તિ–સંબંધિત સૂચકાંકોમાંથી 100 માંથી 4 નો સ્કોર હાંસલ કર્યો છે.
- ભારતનો એકંદર સ્કોર સાતમી આવૃત્તિમાં 04 ટકાથી વધીને આઠમી આવૃત્તિમાં 38.46 ટકા થયો છે.
- બ્રિક્સ દેશોમાં, ભારતે નવ આવૃત્તિઓમાં બીજા ક્રમનો સૌથી મોટો વધારો નોંધાવ્યો છે, જેની વૃદ્ધિ 13 ટકાથી વધુ છે.

ભારતનું પ્રદર્શન

- ઈન્ડેક્સમાં ભારતનું પ્રદર્શન વર્ષોથી સુધર્યું છે. ભારતે ઘણા સકારાત્મક પ્રયાસો કર્યા છે, જેણે કોપિરાઈટ અને ટ્રેડમાર્કના ઉલ્લંઘન માટેના મજબૂત અમલના પ્રયત્નો અને દાખલા બેસાડતા અદાલતના કેસોને કારણે સ્કોર્સમાં વધારો કર્યો છે.

બૌદ્ધિક સંપત્તિ

- તે મિલકતની શ્રેણી છે જેમાં માનવ ગુપ્ત માહિતીના અમૂર્ત સર્જનોનો સમાવેશ થાય છે. પ્રખ્યાત પ્રકારની બૌદ્ધિક સંપત્તિમાં પેટન્ટ્સ, કોપિરાઈટ્સ, ટ્રેડમાર્ક્સ અને વેપારના રહસ્યો શામેલ છે.
- બૌદ્ધિક સંપત્તિની આધુનિક વિભાવના ઈંગ્લેન્ડમાં 17 મી અને 18 મી સદી દરમિયાન વિકસિત થઈ. 20 મી સદીમાં વિશ્વની કાનૂની પ્રણાલીઓમાં બૌદ્ધિક સંપત્તિ એક સામાન્ય લાક્ષણિકતા બની. વિવિધ પ્રકારના બૌદ્ધિક પદાર્થોના નિર્માણને પ્રોત્સાહિત કરવા બૌદ્ધિક સંપત્તિ કાયદો લાગુ કરવામાં આવે છે.

ગોવામાં 'હુનર હાટ' ની 28 મી આવૃત્તિ શરૂ થઈ

- કારીગરો અને શિલ્પકારોના સ્વદેશી ઉત્પાદનોની હુનર હાટની 28 મી આવૃત્તિ ગોવાના પણજીમાં કલા એકેડમીમાં યોજવામાં આવી છે. આ ઈવેન્ટ 26 માર્ચથી શરૂ કરવામાં આવી હતી અને 4 એપ્રિલ 2021 સુધી ચાલશે. તેની થીમ 'વોકલ ફોર લોકલ' છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દો

- કેન્દ્રીય લઘુમતી બાબતોના મંત્રી મુખ્તાર અબ્બાસ નકવીના જણાવ્યા મુજબ, દેશભરમાં દેશી કલાત્મકતા અને હસ્તકલાને લોકપ્રિય બનાવવા માટે 'હુનર હાટ' એક 'યોગ્ય, લોકપ્રિય અને ગૌરવપૂર્ણ મંચ' છે. 27 માર્ચ, 2021 ના રોજ આ કાર્યક્રમનું ઉદઘાટન કરવામાં આવશે.

હુનર હાટ

- કેન્દ્રીય લઘુમતી બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા હુનર હાટનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં 30 રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના 500 થી વધુ કારીગરો અને શિલ્પકારોએ ભાગ લીધો છે. આસામ, આંધ્રપ્રદેશ, દિલ્હી, ગોવા, બિહાર, ચંદીગ,, ઝારખંડ, ગુજરાત, કર્ણાટક, મણિપુર, મેઘાલય, મધ્યપ્રદેશ અને અન્ય રાજ્યોના કારીગરો અને કારીગરોએ કાર્યક્રમમાં પ્રદર્શન, વેચાણ અને પ્રદર્શન માટે સ્વદેશી લક્ઝરીયસ હેન્ડમેડ પ્રોડક્ટ્સ રજૂ કર્યા છે. તેઓ બિદરીવેર, કલમકારી, મધુબની ચિત્રકળા, ઉદયગિરિ લાકડાના કટલેરી, શેરડી–વાંસ–પાટ, તુસાર રેશમ, કોરલ રેશમ, આરસના ઉત્પાદનો, ચામડાની બનાવટો, કાળા માટીકામ, હેન્ડલૂમ્સ વગેરે જેવા ઉત્પાદનો પ્રદર્શિત કરશે.

આ કાર્યક્રમમાં પ્રવાસીઓ ગોવા, મુગલાઈ, દક્ષિણ ભારતીય, પંજાબી, મલયાલી, બંગાળી ભોજનનો આનંદ માણશે.

મહત્વ

➤ વિવિધ સ્થળોએ 'હુનર હાટ' નું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. 5 લાખ 50 હજારથી વધુ કારીગરો, શિલ્પકારો અને અન્ય સાથી લોકોને રોજગાર અને રોજગારની તકો આપવામાં આવી હોવાથી તેને પ્રોત્સાહન મળ્યું છે.

આગળની 'હુનર હાટ'

➤ તે 16 એપ્રિલથી 25 એપ્રિલની વચ્ચે દહેરાદૂનમાં, 26 એપ્રિલથી 5 મે દરમિયાન સુરતમાં યોજાશે. આ કાર્યક્રમનું આયોજન મુંબઈ, કોટા, હૈદરાબાદ, પટના, જયપુર, પ્રયાગરાજ, ગુવાહાટી, રાંચી વગેરેમાં પણ કરવામાં આવશે.

ખેલો ઈન્ડિયા યોજના 2025-26 સુધી વિસ્તૃત થઈ

➤ રમત મંત્રાલયે 2021-22 થી 2025-26 સુધીનો 'ખેલો ઈન્ડિયા પ્રોગ્રામ' વધારવાનો નિર્ણય કર્યો છે. મંત્રાલયે વાર્ષિક કાર્યક્રમના વિસ્તરણ માટે નાણાં મંત્રાલયને ખર્ચ નાણા સમિતિ મેમોરેન્ડમ પણ સુપરત કર્યા છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દો

➤ નાણાં મંત્રાલયને સુપરત કરાયેલા મેમોરેન્ડમ મુજબ નવી ખેલો ઈન્ડિયા યોજનાનું નાણાકીય આંકલન 8750 કરોડની અંદાજવામાં આવ્યું છે. દેશભરમાં રમતગમતની સંસ્કૃતિ બનાવવામાં આ પહેલની મહત્વની ભૂમિકા રહી છે તે જોતાં આ કાર્યક્રમમાં વધારો કરવામાં આવી રહ્યો છે.

ખેલો ઈન્ડિયા પહેલ

➤ ભારત સરકાર દ્વારા દેશભરમાં રમતગમતની સંસ્કૃતિના નિર્માણના ઉદ્દેશ્યથી ખેલુ ભારત પહેલ શરૂ કરવામાં આવી હતી.

➤ આ પહેલ રમતગમતના પાયાના વિકાસમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. તે યુવાનો તરફથી સામૂહિક ભાગીદારીને પ્રોત્સાહિત કરવાના હેતુથી સ્ટ્રક્ચર્ડ સ્પોર્ટ્સ સ્પર્ધાઓનું આયોજન કરે છે.

➤ આ ઉપરાંત ઓલિમ્પિક્સમાં ભારત માટે મેડલ જીતી શકે તેવા એથ્લેટ્સના નિર્માણ પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે.

પહેલનું મહત્વ

➤ આ પહેલ યુવા ખેલાડીઓને મોટા પાયે સ્ટેજ પર તેમની સંભાવના સાબિત કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરશે. વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ રમતગમતના મહત્વ અંગેના વિચારને અનુરૂપ ભારતમાં રમતગમતની સંસ્કૃતિના નિર્માણમાં તે મહત્વની ભૂમિકા ભજવશે.

ખેલો ઈન્ડિયાની પહેલી આવૃત્તિ

➤ આ પહેલની પહેલી આવૃત્તિ દિલ્હીમાં યોજાઈ હતી. બીજી અને ત્રીજી આવૃત્તિઓ અનુક્રમે પુણે અને આસામમાં યોજાઈ હતી. ટોક્યો ઓલિમ્પિક્સ પછી ખેલો ઈન્ડિયાની ચોથી આવૃત્તિ હરિયાણાના પંચકુલામાં યોજાશે.

પૃષ્ઠભૂમિ

➤ ખેલો ઈન્ડિયા પહેલ ગુજરાતના ખેલ મહાકુંભને આધારે શરૂ કરવામાં આવી હતી. આ ગુજરાત આધારિત રમતગમતની શરૂઆત નરેન્દ્ર મોદીએ જ્યારે રાજ્યના મુખ્ય પ્રધાન હતા ત્યારે કરી હતી.

NATHEALTHની 7 મી વાર્ષિક સમિટ યોજવામાં આવી

➤ કેન્દ્રીય આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ પ્રધાન ડો.હર્ષ વર્ધન દ્વારા 26 માર્ચ 2021 ના રોજ વર્ચ્યુઅલ સ્થિતિમાં NATHEALTHની 7 મી વાર્ષિક સમિટને સંબોધન કરાયું હતું. સમિટ 'કોવીડ પછીના યુગમાં ભારતીય આરોગ્ય પ્રણાલીના વિસ્તરણ' પર કેન્દ્રિત હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

➤ સમિટને સંબોધતા, મંત્રીએ બધાના આરોગ્યના લક્ષ્યને પહોંચી વળવા સરકારની પ્રતિબદ્ધતાઓનો પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો.

➤ તેમણે કહ્યું કે વર્તમાન સરકાર માટે 'બધા માટે આરોગ્ય' એ પ્રાથમિકતા છે અને આ લક્ષ્ય માટે સરકારે 2017 માં 'રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય નીતિ' શરૂ કરી. આ નીતિના માળખાનો પ્રાથમિક ઉદ્દેશ એ બધા વય જૂથો માટે આરોગ્ય અને સુખાકારીના ઉચ્ચતમ સ્તરે હાંસલ કરવાનો છે.

➤ આ ઉદ્દેશ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે, આ નીતિ આરોગ્યના નિવારક અને પ્રમોશનલ પાસાઓ પર ભાર મૂકે છે અને સારી ગુણવત્તાવાળી આરોગ્ય સેવાઓ માટે સાર્વત્રિક પ્રવેશ પ્રદાન કરે છે. સરકારે પ્રાથમિક આરોગ્ય સંભાળ માટે સાર્વત્રિક મફત પ્રવેશ પૂરો પાડવા આયુષ્માન ભારત કાર્યક્રમ પણ શરૂ કર્યો છે.

કેન્દ્રીય બજેટ 2021-22

➤ કેન્દ્રીય અંદાજપત્ર 2021-22 પણ વિકાસને આગળ વધારવા માટેના છ મુખ્ય આધારસ્તંભોમાંથી એક તરીકે આરોગ્યને સૂચવે છે. તેથી, તેણે 2021-22માં રૂ. 2,23,846 કરોડની નાણાકીય ફાળવણી સાથે આરોગ્ય અને સુખાકારી તરફનો સાકલ્યવાદી અભિગમ અપનાવ્યો છે. 2020-2021 દરમિયાન તે 137% વધ્યું છે. આ નીતિના ઉદ્દેશો પ્રાપ્ત કરવા માટે, સરકાર 2025 સુધીમાં આરોગ્ય પર જીડીપીના 2.5% ખર્ચ કરવા તરફ કામ કરી રહી છે.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

પ્રધાનમંત્રી આત્મા નિર્ભર સ્વાસ્થ્ય યોજના

➢ કોવિડ –19 રોગચાળા અને ભાવિ રોગચાળાના પડકારોનો સામનો કરવા માટે આરોગ્ય પ્રણાલીઓને મજબૂત કરવાના હેતુથી આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.

➢ તે રોગોને ટ્રેક અને રોકવા માટે વિસ્તૃત અને સક્ષમ આઈટી સક્ષમ મોનીટરીંગ સિસ્ટમ્સના નિર્માણને મજબૂત બનાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

➢ યોજનાના કેટલાક ઘટકોમાં તાલીમ અને માર્ગદર્શન, અદ્યતન સારવાર માટેના નિર્ણાયક સંભાળ બ્લોક્સ, રોગ નિયંત્રણ માટે નવા પ્રાદેશિક કેન્દ્રોની સ્થાપના અને જાહેર આરોગ્ય પ્રયોગશાળાઓના નેટવર્કને મજબૂત બનાવવાનો સમાવેશ થાય છે. આ ઘટકો કટોકટી પ્રતિસાદની જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરે છે.

અસમાનતા ઘટાડવાની પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક 2020: ઓક્સફેમ

➢ તાજેતરમાં, શ્રમ અને રોજગાર મંત્રીએ લોકસભાને માહિતી આપી છે કે ઓક્સફેમ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી 'અસમાનતા ઘટાડવાની પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક 2020' (Commitment to Reducing Inequality (CRI) Index 2020) માં સ્પષ્ટતાનો અભાવ હતો અને તેમણે ચાર નવા લેબર કોડની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં ન રાખી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

➢ આ સૂચકાંક હેઠળના દેશોનો ક્રમ નીચેના ત્રણ ક્ષેત્રોમાં તેમની નીતિઓ અને ક્રિયાઓના માપનના આધારે આપવામાં આવે છે અને એવું માનવામાં આવે છે કે આ અસમાનતાને ઘટાડવામાં સીધો સંબંધિત છે:

1. જાહેર સેવાઓ
2. કરવેરા
3. શ્રમિક અધિકાર

➢ નાઈજીરીયા, બહેરીન અને ભારત, કોવિડ –19 દ્વારા સૌથી વધુ અસરગ્રસ્ત દેશોમાં શામેલ હતા, તેમજ રોગચાળાને લીધે થતી અસમાનતાનો સામનો કરવામાં તે વિશ્વના સૌથી ખરાબ પ્રદર્શન કરનાર દેશો હતા.

સૂચકાંકમાં ભારતની સ્થિતિ

➢ શિક્ષણ, આરોગ્ય, સામાજિક સુરક્ષા, કરવેરા અને શ્રમિકોના અધિકારથી સંબંધિત જાહેર સેવાઓના ક્ષેત્રમાં ભારત સરકારની નીતિઓ અને તેમના અમલીકરણના આધારે CRI સૂચકાંકમાં સમાવિષ્ટ કુલ 158 દેશોમાંથી ભારતનું કુલ રેન્કિંગ 129 છે.

➢ નબળા શ્રમ અધિકારો અને સંવેદનશીલ રોજગારની ઉચ્ચ ઘટનાઓને કારણે, વર્ષ 2020 માં ભારત લેબર રેન્કિંગમાં 151મા સ્થાન ઉપર પહોંચી ગયું છે, જ્યારે વર્ષ 2018 માં તે 141 મા ક્રમ પર હતું.

➢ અનૌપચારિક ક્ષેત્રમાં મહત્તમ પુરૂષની ઉપસ્થિતિ ઉત્તર પ્રદેશમાં 86.9% અને મહિલાઓની ઉપસ્થિતિ આંધ્રપ્રદેશમાં 73.6% હતી.

➢ જાહેર સેવાઓની બાબતમાં તે 141 મા સ્થાન પર છે.

➢ કરવેરા માપદંડ પર ભારતને 19મુ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.

ભારતના નબળા પ્રદર્શન માટેનાં કારણો

■ **કોવિડમાં કામદારોનું શોષણ:**

➢ ભારતમાં ઘણી રાજ્ય સરકારોએ રોજિંદા કામના કલાકો 8 થી વધારીને 12 કરવા અને લઘુતમ વેતન કાયદો મુલતવી રાખવા માટે કોવિડ –19 રોગચાળોનો આશરો લીધો છે, જેથી લાખો ગરીબ કામદારોની આજીવિકા બરબાદ થઈ રહી છે અને હવે તે ભૂખમરાનો સામનો કરી રહ્યા છે.

■ **આરોગ્ય બજેટમાં ઘટાડો:**

➢ ભારતના સ્વાસ્થ્ય બજેટને ચોથી સૌથી ઓછી બજેટ ફાળવણી પ્રાપ્ત થઈ છે અને તેની અડધી વસ્તીની પહોંચ મુખ્ય આવશ્યક સ્વાસ્થ્ય સેવાઓ સુધી ન હતી. 70% થી વધુ સ્વાસ્થ્ય ખર્ચ લોકો દ્વારા સ્વયં ઉઠાવવામાં આવી રહ્યો હતો.

■ **અનૌપચારિક રોજગાર:**

➢ મોટાભાગના કામદારોની આવક લઘુતમ વેતનના અડધા કરતા ઓછી છે. 71% કામદારો પાસે કોઈ લેખિત કરાર નથી, જ્યારે 54% પાસે પેઈડ વેકેશનની સુવિધા નથી.

➢ ભારતમાં કુલ કાર્યબળના લગભગ 10% જ ઔપચારિક ક્ષેત્રથી સંબંધિત છે.

■ **ભલામણો:**

➢ કોરોનાવાયરસ રોગચાળાના સંકટને જોતાં સરકારે ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંક –10 (SDG-10) અંતર્ગત રાષ્ટ્રીય અસમાનતા નિવારણ યોજનાઓના ભાગ રૂપે પ્રગતિશીલ ખર્ચ, કરવેરા અને મજૂરોના વેતનમાં અને સંરક્ષણ માટેના પ્રયત્નોમાં સુધારો કરવો જોઈએ.

■ **SDG-10:**

➢ તે આવકની સાથે–સાથે એક દેશમાં વય, લિંગ, દિવ્યાંગતા, જાતિ, જાતિયતા, મૂળ, ધર્મ, આર્થિક અથવા અન્ય સ્થિતિના આધારે આવકમાં અસમાનતા ઘટાડવાનું આહ્વાન કરે છે.

➢ તે દેશો વચ્ચે આવી અસમાનતાઓને પણ ઘટાડવાનો પ્રયાસ કરે છે, જે પ્રતિનિધિત્વ, સ્થળાંતર અને વિકાસ સહાયથી સંબંધિત છે.

અસમાનતા ઘટાડવાની કેટલીક વર્તમાન ભારતીય પહેલ

➢ બજેટ 2021-22માં સ્વાસ્થ્ય માટેની ફાળવણીમાં 137% નો વધારો થયો છે.

➢ પ્રત્યક્ષ કર વિવાદ દ્વારા વિશ્વાસ અધિનિયમ, 2020 હેઠળ બાકી કરવેરા વિવાદોને ઉકેલવા.

➢ 'પારદર્શક કરવેરા – ઈમાનદારનું સમ્માન' પ્લેટફોર્મ હેઠળ દેશના પ્રામાણિક કરદાતાઓનું સન્માન કરવું.

➢ ઔદ્યોગિક સંબંધ કોડ, 2020, સામાજિક સુરક્ષા કોડ, 2020 અને વ્યવસાયિક સલામતી, સ્વાસ્થ્ય અને કાર્યસ્થિતિ કોડ, 2020.

INSTITUTE FOR COMPETITIVE EXAMS

■ **E-PG પાઠશાળા:**

➤ ભણતર માટે ઈ–કન્ટેન્ટ પૂરા પાડવા માટેની શિક્ષણ મંત્રાલયની એક પહેલ.

■ **સ્વયંમ:**

➤ તે ઓનલાઈન અભ્યાસક્રમો માટે એક એકીકૃત પ્લેટફોર્મ પ્રદાન કરે છે.

➤ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ, 2020.

ઓક્સફેમ ઇન્ટરનેશનલ

➤ ઓક્સફેમ ઈન્ટરનેશનલ 1995 માં રચાયેલ સ્વતંત્ર બિન–સરકારી સંસ્થાઓનું જૂથ છે.

➤ 'ઓક્સફેમ' નામ 'ઓક્સફર્ડ કમિટી ફોર ફેમિન રિલીફ' પરથી ઉતરી આવ્યું છે, જેની સ્થાપના 1942 માં બ્રિટનમાં કરવામાં આવી હતી.

➤ આ જૂથે બીજા વિશ્વયુદ્ધ દરમિયાન ગ્રીસમાં ભૂખથી મરી રહેલ મહિલાઓ અને બાળકોને ખોરાક પહોંચાડવાની ઝુંબેશ શરૂ કરી હતી.

➤ તેનો ઉદ્દેશ વૈશ્વિક ગરીબી અને અન્યાયને ઘટાડવા માટે કાર્યક્ષમતામાં વધારો અને તેને શક્ય તેટલું અસરકારક બનાવવાનો છે.

➤ 'ઓક્સફેમ ઈન્ટરનેશનલ' નું સચિવાલય કેન્યાના નાઈરોબીમાં સ્થિત છે.

અન્ય અહેવાલો

➤ જાન્યુઆરી 2021 માં ઓક્સફેમ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ ગ્લોબલ અસમાનતા અહેવાલમાં એ દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે ભારતની સૌથી ધનિક 1% વસ્તી પાસે નીચલા સ્તરના 70% લોકોની સંપત્તિથી ચાર ગણી વધુ સંપત્તિ છે.

➤ જાન્યુઆરી 2021 માં વાયરસ અસમાનતા અહેવાલમાં પણ જાણવા મળ્યું કે કોવિડ રોગચાળાએ ભારત અને સમગ્ર વિશ્વમાં હાલની અસમાનતાને વધારી દીધી છે.

'ડબલ મ્યુટન્ટ' કોરોના વાયરસ વેરિઅન્ટ

➤ તાજેતરમાં કોરોના વાયરસના એક નવા 'ડબલ મ્યુટન્ટ' વેરિઅન્ટ (Double Mutant) ની જાણકારી મળી છે જે ભારત સિવાય વિશ્વના અન્ય કોઈ દેશમાં જોવા મળ્યો નથી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

■ **પરિવર્તનનો અર્થ:**

➤ પરિવર્તન (Mutation) નું કારણ એક જીવંત જીવ અથવા કોઈ વાયરસની કોશિકાના આનુવંશિક પદાર્થ (જીનોમ) માં પરિવર્તન છે જે મોટાભાગે કાયમી હોય છે અને કોષ અથવા વાયરસના વંશજોમાં પ્રસારિત / સંચારિત થાય છે.

➤ સજીવના તમામ જીનોમ ડિઓક્સિરીબોન્યુક્લિક એસિડ Deoxyribonucleic Acid- DNA) થી બનેલા હોય છે, જ્યારે વાયરસના જીનોમ DNA અથવા રિબોન્યુક્લીક એસિડ (Ribo Nucleic Acid- RNA) થી બનેલા હોય છે.

■ **ડબલ મ્યુટન્ટ્સ:**

➤ ભારતીય સાર્સ–સીઓવી–2 જિનોમિક કન્સોર્ટિઆ (Indian SARS-CoV-2 Consortium on Genomics- INSACOG) દ્વારા મહારાષ્ટ્ર, દિલ્હી, પંજાબ અને ગુજરાત રાજ્યોમાં વાયરસના નમૂનાના જિનોમ સિક્વન્સીંગ (Genome sequencing) દરમિયાન એક સાથે બે મ્યુટન્ટ – E484Q અને L452Rની હાજરી મળી આવી છે.

➤ INSACOG દ્વારા આ વેરિએન્ટ્સની વિગતો ગ્લોબલ ઈનિશિયેટિવ ઓન શેરિંગ એવિયન ઈન્ફ્લુએન્ઝા ડેટા (GISAID) નામના એક વૈશ્વિક કોષ હેતુ રજૂ કરવામાં આવશે અને જો તે અસર કરે છે, તો તેને વેરિઅન્ટ ઓફ કન્સર્ન (Variant of Concern- VOC) તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવશે.

➤ હજી સુધી માત્ર ત્રણ વૈશ્વિક VOCsની ઓળખ કરવામાં આવી છે જેમાં યુ.કે. વેરિઅન્ટ (B.1.1.7), દક્ષિણ આફ્રિકન વેરિઅન્ટ (B.1.351) અને બ્રાઝીલ વેરિઅન્ટ (P.1) શામેલ છે.

વેરિઅન્ટ ઓફ કન્સર્ન

➤ આ એવા વેરિઅન્ટ છે જે ચેપમાં વૃદ્ધિ, વધુ ગંભીર રોગ, અગાઉના ચેપ અથવા રસીકરણમાં ઓછા એન્ટિબોડી નિર્માણ, સારવાર અથવા રસીની ઓછી અસરકારકતા અથવા લક્ષણોને ચોક્કસપણે શોધવામાં નિષ્ફળતાના પરિણામે ઉત્પન્ન થાય છે.

ડબલ મ્યુટન્ટના પડકારો

➤ ડબલ મ્યુટન્ટ્સ વાયરસના સ્પાઈક પ્રોટીન (Spike Protein) વાળા ક્ષેત્રોમાં જોખમને વધારી શકે છે.

➤ સ્પાઈક પ્રોટીન વાયરસનો એ ભાગ છે જેનો ઉપયોગ તે માનવ કોષોમાં પ્રવેશવા માટે કરે છે.

➤ એક VOC અથવા શંકાસ્પદ VOCની હાજરીનો અર્થ એ નથી કે તે વાયરસના ફાટી નીકળવાનું કારણ છે, પરંતુ તે નિવારણ માટેના જાહેર આરોગ્ય પગલાઓ સમક્ષ પડકાર રજૂ કરે છે.

➤ જ્યારે ડબલ મ્યુટન્ટને રસીની અસરકારકતામાં ઘટાડાની સાથે–સાથે ઈન્ફેક્ટીવિટી સાથે જોડી જોવામાં આવી રહ્યું છે. તેમની સંયુક્ત અસર અને જૈવિક અસરોને હજી સુધી સમજી શકાયા નથી.

અન્ય પ્રકારો

➤ કેરળમાં હાથ ધરવામાં આવેલા જીનોમ વેરિએશન (Genome Variation) અધ્યયનોમાં અન્ય પ્રકારના પરિવર્તનની હાજરી હોવાનું બહાર આવ્યું છે.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

- જે કોરોનાવાયરસથી બચવામાં મદદ કરનાર એન્ટિબોડીઝથી સંબંધિત છે.
- N440K વેરિએન્ટ જે રોગપ્રતિકારક શક્તિથી સંબંધિત છે યુ કે, ડેનમાર્ક, સિંગાપોર, જાપાન અને ઓસ્ટ્રેલિયા સહિત 16 અન્ય દેશોમાં મળી આવે છે.

ઉકેલો

- વધુને વધુ અજમાયશ માટે એક સમાન રોગચાળા વિજ્ઞાન અને જાહેર આરોગ્ય પ્રતિસાદ વધારવાની જરૂર રહેશે. નજીક સંપર્કની વ્યાપક સ્તરે ટ્રેકિંગ, કોવિડ પોઝિટિવના કિસ્સાઓમાં ઝડપી અલગ કરવાની સાથે–સાથે રાજ્યો / કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં 'રાષ્ટ્રીય ઉપચાર પ્રોટોકોલ' (National Treatment Protocol) મુજબ સારવાર થવી જોઈએ.
- ભારતીય સાર્સ સીઓવી–2 જીનોમિક કન્સોર્ટિયા (INSACOG)
- INSACOG એ પ્રયોગશાળાઓ, એજન્સીઓનું એક અખિલ ભારતીય નેટવર્ક છે જે SARS-CoV-2 માં જિનોમિક ભિન્નતાનું નિરીક્ષણ કરે છે.
- તે વાયરસના વિકાસ અને ફેલાવાના કારણોની ઓળખ કરવામાં મદદગાર છે.
- જીનોમિક સર્વેલન્સ (Genomic Surveillance) રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય બંને સ્તર પર રોગકારક ટ્રાન્સમિશન અને વિકાસને ટ્રેક કરવા માટે માહિતીનો એક સમૃદ્ધ સ્રોત પ્રદાન કરી શકે છે.

જિનોમિક ક્રમ

- વાયરસના કિસ્સામાં, તે એક સજીવના સંપૂર્ણ આનુવંશિક કોડને મેપ કરવા માટે એક પરીક્ષણ પ્રક્રિયા છે.
- વાયરસનો આનુવંશિક કોડ સૂચના માર્ગદર્શિકા તરીકે કાર્ય કરે છે.
- વાયરસમાં પરિવર્તન એ એક સામાન્ય ઘટના છે પરંતુ તેમાં ના મોટા ભાગનાનું મહત્વ હોતું નથી જે કોઈપણ પ્રકારના ખતરનાક ચેપને ફેલાવવાની ક્ષમતામાં ફેરફાર કરવા માટે સક્ષમ નથી.
- પરંતુ બ્રિટન અથવા દક્ષિણ આફ્રિકામાં જોવા મળતા વાયરસના પ્રકારોમાં પરિવર્તન, વાયરસને વધુ ચેપી અને કેટલાક કિસ્સાઓમાં જીવલેણ પણ બનાવી શકે છે.

એવિયન ઈન્ફ્લ્યુએન્ઝા ડેટા શેર કરવાની વૈશ્વિક પહેલ

- ગ્લોબલ ઈનિશિયેટિવ ઓન શેરિંગ એવિયન ઈન્ફ્લ્યુએન્ઝા ડેટા (GISAID) પહેલ દરેક ઈન્ફ્લ્યુએન્ઝા વાયરસ અને કોરોના વાયરસ માટે ડેટા વહેંચણીને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- આનુવંશિક સિક્વન્સની ઝડપથી વહેંચણી સંશોધકોને વાયરસના ફેલાવાને ઝડપથી શોધવામાં મદદ કરી છે.
- GISAID એ ડાયગ્નોસ્ટિક કિટ્સના વિકાસ, સંશોધન માટે પ્રોટોટાઈપ વાયર, રસી અને એન્ટિબોડીઝ જેવી રક્ષણાત્મક તબીબી સારવારના વિકાસને પણ પ્રોત્સાહન આપ્યું છે.
- મે, 2008 માં 60 મી વિશ્વ આરોગ્ય વિધાનસભાના પ્રસંગ પર GISAID પ્લેટફોર્મ લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.
- તેના લોન્ચ પછીથી GISAIDએ ડબ્લ્યુએચઓ ગ્લોબલ ઈન્ફ્લ્યુએન્ઝા સર્વેલન્સ એન્ડ રિસ્પોન્સ સિસ્ટમ (GISRS) દ્વારા દ્વિ–વાર્ષિક ઈન્ફ્લ્યુએન્ઝા રસી વાયરસની ભલામણો માટે વિશ્વ આરોગ્ય સંગઠન (WHO) ના સહયોગ કેન્દ્રો અને રાષ્ટ્રીય ઈન્ફલુએન્ઝા કેન્દ્રો વચ્ચે ડેટા શેર કરવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા નિભાવી છે.

રેફ્રિજરેશન સિસ્ટમ પુસા-FSF

- તાજેતરમાં, ભારતીય કૃષિ સંશોધન સંસ્થાન (Indian Agricultural Research Institute- IARI) ના વૈજ્ઞાનિકોએ ઘઉંના ભીના લોટ (બાંધેલા લોટ) માંથી ગ્લુટેન (Gluten) ને અલગ કરવા તથા બાજરી અને મકાઈ ના લોટમાં તેના નવજીવન માટે એક ઓન–ફાર્મ એનર્જી રેફ્રિજરેશન સિસ્ટમ ('પુસા ફાર્મ સન ફ્રિજ'- Pusa-FSF) અને ટેક્નિક વિકસાવી છે.

Back to Basics : 'પુસા ફાર્મ સન ફ્રિજ'

- 'પુસા ફાર્મ સન ફ્રિજ' (Pusa Farm Sun Fridge) એક 100% સૌર–સંચાલિત બેટરી–લેસ કોલ્ડ સ્ટોર (Solar-Powered Battery-Less Cold Store) છે જે દિવસ દરમિયાન 3-4° ડિગ્રી તાપમાન અને રાત્રે 8-12° તાપમાન સાથે આશરે 2 ટન તાજી લણણી કરેલ ઉત્પાદન સાચવી શકાય છે.
- તેમાં રૂફટોપ અર્થાત છત પર સોલર પેનલ્સ લાગેલ છે જે 5 કિલોવોટ (kilowatt- KW) વીજળી ઉત્પન્ન કરે છે અને એર કન્ડીશનીંગમાં મદદ કરે છે.
- આ પેનલ્સ 105-વોટનાં એક સબમર્સિબલ પંપને પણ ઉર્જા આપે છે જે એક ઓવરહેડ પીવીસી પાઈપ દ્વારા એક ટાંકીમાં થી આશરે 1,000 લિટર પાણી પ્રવાહિત કરે છે.
- રાત્રિના સમયે તેમાં માત્ર નિષ્ક્રીય બાષ્પીભવન ઠંડક (Passive Evaporative Cooling) હોય છે કારણ કે દિવસ દરમિયાન ઠંડુ કરાયેલું પાણી કુદરતી ઉષ્મા સિંકનું કામ કરે છે.
- સૌર પંપનો ઉપયોગ કરનાર તમામ ખેડુતો Pusa-FSF માટે એક સંભવિત બજાર છે, ભારતમાં અંદાજે ચાર લાખથી વધુ સોલર વોટર પંપ છે.
- સરેરાશ 5-હોર્સપાવર (HP) ના પંપની કિંમત આશરે 2.5 લાખ રૂપિયા હોય છે, જેના ઉપર 70-90% સબસિડી આપવામાં આવે છે.

લાભ

- ખેડુતો તેમની પેદાશો સંગ્રહિત અને સંરક્ષિત કરી શકે છે. આ નીચા ભાવના સમય દરમિયાન ખેડૂતોને વેચાણથી બચવા અને કિંમતોમાં સુધારો કરવામાં મદદ કરશે.

➤ આ પોસ્ટ હાર્વેસ્ટ નુકસાન (Post Harvest Losses) ઘટાડવામાં મદદ કરશે.
➤ ડાંગર અને મકાઈ સિવાય ટમેટાં, ફળો જેવા ઝડપથી બગડી જતાં પાક માટે વધુ જગ્યા મળી શકે છે.

ઘઉંના લોટમાંથી ગ્લુટેન કાઢવાની ટેક્નિક

■ **ટેક્નિકની જરૂરિયાત:**
➤ બાજરો, મકાઈ, જુવાર, રાગી અને અન્ય બરછટ અનાજમાં પ્રોટીન, વિટામિન, ખનિજો, કાચા ફાયબર અને અન્ય પોષક તત્વોનું સ્તર ઘઉં કરતાં વધારે હોય છે.
■ **ટેક્નોલોજી વિશે:**
➤ આ ટેકનોલોજી બાજરી અને મકાઈના લોટને લવચીક બનાવે છે તથા માળખાકીય શક્તિ પ્રદાન કરે છે, જેથી તેની રોટલી ઘઉંના લોટ કરતાં નરમ હોય છે .
➤ પાવડરના સ્વરૂપમાં પ્રાપ્ત કરાયેલ પ્રોટીનમાં ઘઉં સિવાય અન્ય લોટમાં નવજીવન અથવા ગ્લુટેન નેટવર્ક ફરીથી બનાવવાની ક્ષમતા પણ હોવી જોઈએ.
➤ પાવડર સ્વરૂપમાં પ્રાપ્ત પ્રોટીનમાં બાજરી અને મકાઈ અથવા અન્ય લોટમાં ગ્લુટેન સંરચના વિકસિત કરવાની ક્ષમતા હોય છે.
➤ વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા ગ્લુટેન–આધારિત 'હાલુર' (Hallur) નામનો નરમ બાજરીનો લોટ બનાવવામાં આવ્યો છે.

કૃષિના ક્ષેત્રમાં અન્ય ટેક્નોલોજિકલ વિકાસ

➤ હેપી સીડર (Happy Seeder) - તે ડાંગરના કુચાના ઈન–સીટુ મેનેજમેન્ટ માટેનું એક મશીન છે.
➤ પરિશુદ્ધ કૃષિ ટેકનોલોજી: પરિશુદ્ધતા કૃષિ (Precision Agriculture- PA) ફાર્મ મેનેજમેન્ટ માટેનો એક અભિગમ છે કે જે એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે માહિતી ટેક્નોલોજીનો ઉપયોગ કરે છે કે પાક અને જમીનને એ મળી રહ્યું છે કે જે તેમના શ્રેષ્ઠ આરોગ્ય અને ઉત્પાદકતા માટે જરૂરી છે.
■ **ગ્લુટેન (Gluten):**
➤ ગ્લુટેન, સંગ્રહ પ્રોટીન (Storage Proteins) નું એક જૂથ છે જેને સામાન્ય રીતે પ્રોલિમિન (Prolamins) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે .
➤ ગ્લુટેનમાં બે મુખ્ય પ્રોટીન ગ્લુટેનિન (Glutenin) અને ગ્લાએડીન (Gliadin) જોવા મળે છે.
➤ રસોડામાં ગ્લુટેનના વિવિધ ફાયદાઓ જોવા મળે છે જેમ કે – તે ખોરાકને નરમ બનાવવા અને તેની ચ્યુઇ (ચીકણું અથવા લચીલું) સંરચના નક્કી કરવા માટે જવાબદાર છે.
➤ ગરમ કરવા પર ગ્લુટેન પ્રોટીન એક સ્થિતિસ્થાપક નેટવર્ક બનાવે છે, જે પોતાનો વિસ્તાર કરવા અને ગેસને ટ્રેપ કરવામાં સક્ષમ હોય છે. જેનાથી બ્રેડ, પાસ્તા અને અન્ય સમાન ખાદ્ય ઉત્પાદનોમાં ખમીર ઉત્પન્ન થાય છે અને તેમાં નરમાઈ બની રહે છે.
➤ સેલિયાક રોગ (Celiac disease), જેને કોએલિયાક રોગ (Coeliac Disease) તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, ગ્લુટેન ઉણપનું સૌથી ગંભીર સ્વરૂપ છે.

ભારત માટે હિલિયમ સંકટ

➤ ભારત દ્વારા પોતાની હિલીયમ જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે તેની આયાત કરવામાં આવે છે, જેથી વર્ષ 2021થી અમેરિકા દ્વારા હિલીયમની નિકાસમાં ઘટાડાને કારણે ભારતીય ઉદ્યોગોને મોટું નુકસાન વેઠવું પડી શકે છે.
➤ ફેડરલ હિલીયમ રિઝર્વ (Federal Helium Reserve) જે અમેરિકાનું પ્રમુખ હીલિયમ રિઝર્વ છે , વર્ષ 2021માં ઉત્પાદન બંધ કરવાની તૈયારીમાં છે . વૈજ્ઞાનીકો દ્વારા આ સ્ટોકની જગ્યાએ નવા સ્ટોકની શોધ કરવામાં આવી રહી છે .

Back to Basics : હિલિયમ વિશે

➤ હિલીયમ એક રાસાયણિક તત્વ છે તેનું પ્રતીક (symbol) He તથા અણુ ક્રમાંક 2 છે.
➤ તે એક રંગહીન, ગંધહીન, સ્વાદહીન, બિન–ઝેરી, જડ અને એક જ પરમાણ્વીય ઉમદા ગેસ (Noble Gas) છે જે સામયિક કોષ્ટક (Periodic Table) માં નોબલ ગેસ જૂથમાં પ્રથમ ગેસ છે.
➤ તેનું ઉત્કલન બિંદુ (Boiling Point) બધા તત્વોમાં સૌથી નીચું છે.

હીલિયમની શોધ

■ **સૂર્યની ચારેય બાજુના વાયુમંડળ માં :**
➤ હીલિયમની શોધ ફ્રેન્ચ ખગોળશાસ્ત્રી પિયર જનસેન (Pierre Janssen) દ્વારા સૂર્યની આસપાસના વાયુયુક્ત વાતાવરણમાં કરવામાં આવી હતી. તેમણે વર્ષ 1868 માં ભારતમાં ગ્રહણ દરમિયાન સૌર રંગસૂત્રના સ્પેક્ટ્રમમાં એક તેજસ્વી પીળી લીટી શોધી કાઢી હતી.
➤ જોસેફ નોર્મન લોકરે લંડન સ્મોગમાં (London Smog) માં સૂર્યની આજુબાજુની સમાન રેખા જોઈ અને આ નવા તત્વને ધાતુ તરીકે ગણીને તેણે તેનું નામ હિલીયમ આપ્યું.
■ **પૃથ્વી પર:**
➤ બ્રિટીશ રસાયણશાસ્ત્રી સર વિલિયમ રામસેએ 1895 માં પૃથ્વી પર હિલીયમનું અસ્તિત્વ શોધી કાઢ્યું હતું.
■ **ભારતમાં:**
➤ વર્ષ 1906 માં, મોરિસ ટ્રેવર્સ નામના એક યુવાન અંગ્રેજે કેરળના સમુદ્ર કાંઠે વિપુલ પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ મોનાઝાઈટ રેતીને ગરમ કરીને તેમાથી થોડી માત્રામાં હિલીયમ કાઢ્યું હતું.
➤ મોનાઝાઈટ (Monozite) મુખ્યત્વે લાલ–ભુરા રંગનું ફોસ્ફેટ ખનિજ છે, જેમાં દુર્લભ–પૃથ્વી તત્વો હાજર હોય છે.
■ **ભારતીય ભંડાર:**
➤ ભારતના ઝારખંડ રાજ્યમાં સ્થિત રાજમહેલ જ્વાળામુખી બેસિન(Rajmahal Volcanic Basin) માં અબજો વર્ષો (સૂર્યમાંથી પૃથ્વીના ઉત્પત્તિના સમયથી) થી હિલીયમનો સંગ્રહિત ભંડાર રહેલો છે.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

➤ હાલમાં સંશોધકો દ્વારા ભવિષ્યમાં હિલિયમ અન્વેષણ કરવા અને તેનો ઉપયોગ કરવા માટે રાજમહેલ બેસિનનું મોટા પાયે મેપિંગ કરવામાં આવી રહ્યું છે .

ભારત માટે જરૂરીયાત

■ **આયાતનું ભારણ ઘટાડવું:**

➤ દર વર્ષે ભારત તેની જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા માટે અમેરિકા પાસેથી 55,000 કરોડ રૂપિયાની હિલિયમની આયાત કરે છે .

■ **ઉપયોગ:**

➤ હિલિયમનો ઉપયોગ દવા, વૈજ્ઞાનિક સંશોધન, બ્લિમ્પ ફુગાવા તેમજ વિવિધ તહેવારો દરમિયાન સજાવટમાં ઉપયોગમાં લેવાતા ફુગ્ગાઓ અને વેલ્ડીંગ એપ્લિકેશનમાં થાય છે.

➤ હિલિયમનો ઉપયોગ મેગ્નેટિક રેઝોનન્સ ઈમેજિંગ (Magnetic Resonance Imaging - MRI) સ્કેન કરવા અને રોકેટ ઈંધણ અને પરમાણુ રિએક્ટરમાં થાય છે.

■ **અમેરિકી ઈજારો:**

➤ અમેરિકાના ગ્રેટ પ્લેઈન્સમાં હિલીયમનો મોટો જથ્થો સંગ્રહિત થયો હોવાનું જાણવા મળ્યા પછી, અમેરિકા વિશ્વના હિલીયમનો સૌથી મહત્વપૂર્ણ નિકાસકાર દેશ બન્યો.

➤ મિસિસિપી નદી અને રોકીઝ પર્વતોની વચ્ચે ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધી ફેલાયેલા મેદાનને ગ્રેટ પ્લેઈન્સ કહેવામાં આવે છે.

➤ જલ્દીથી આ સમજાઈ ગયું કે અમેરિકામાં પણ હિલીયમનો મોટો સંગ્રહ છે.

■ **અન્ય વિકલ્પો:**

➤ કતાર હિલીયમનો સંભવિત નિકાસકાર દેશ છે, પરંતુ જટીલ રાજકીય અને રાજદ્વારી કૂટનીતિની ગૂંચવણોને લીધે હિલિયમ નિકાસ માટે કતારનું સ્થાન અવિશ્વસનીય બન્યું છે.

ગ્રાહક સુરક્ષા (ઇ-કોમર્સ) નિયમો, 2020 માં સુધારાની ભલામણ

➤ તાજેતરમાં ગ્રાહક સુરક્ષા (ઈ–કોમર્સ) નિયમો, 2020 ની સંસદીય સમિતિએ ગ્રાહકોને તેમના હક્કોને વધુ સારી સુરક્ષા આપવા અને અન્યાયી વ્યવહાર અટકાવવા નિયમોમાં સુધારો કરવા સરકારને ભલામણ કરી હતી.

➤ ઈલેક્ટ્રોનિક વાણિજય અથવા ઈ–કોમર્સ એ એક વ્યવસાય મોડેલ છે, જે ઈન્ટરનેટ દ્વારા કંપનીઓ અને વ્યક્તિઓને ખરીદી અને વેચાણની સુવિધા આપે છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

■ **ખુબ જ સસ્તા ભાવ:**

➤ બજારની કેટલીક મોટી કંપનીઓ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી ટૂંકા ગાળાની વ્યૂહરચના રૂપે, અત્યંત નીચા ભાવો, બજારમાં થી સ્પર્ધાને દૂર કરવા તરફ દોરી જાય છે, જે લાંબા ગાળે ગ્રાહકો માટે હાનિકારક હશે.

➤ આ પ્રકારની વ્યૂહરચનામાં, ઉત્પાદનની કિંમત કંપની દ્વારા એટલી ઓછી નક્કી કરવામાં આવે છે કે અન્ય કંપનીઓ તેની સાથે સ્પર્ધા કરવામાં અસમર્થ હોય છે અને બજાર છોડવાની ફરજ પડે છે.

■ **અયોગ્ય વ્યવહાર:**

➤ જોકે ઈ–કોમર્સ એન્ટરપ્રાઈઝના ઘણા ફાયદા છે, આ ક્ષેત્રના વિકાસને લીધે ગ્રાહકો અયોગ્ય વેપાર વ્યવહાર, ગોપનીયતા ઉલ્લંઘન અને ફરિયાદો નોંધાવવી વગેરે માટે સંવેદનશીલ બન્યા છે.

➤ પરિણામે, નકલી સમીક્ષા અને અયોગ્ય પૂર્વગ્રહ જેવી સમસ્યાઓ ઘણીવાર જોવા મળે છે.

મુખ્ય ભલામણો

■ **સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા:**

➤ અયોગ્ય વ્યવસાયિક પ્રથાઓને ઈ–કોમર્સના સંદર્ભમાં વધુ સ્પષ્ટ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવી જોઈએ, સાથે સાથે મોટી સંસ્થાઓ, ખાસ કરીને મલ્ટિનેશનલ (MNC) અને નાના વ્યવસાયો દ્વારા આવા અન્યાયી વ્યવહાર સાથે વ્યવહાર કરવા માટેના વ્યવહારૂ કાનૂની પગલાં.

➤ 'ડ્રિપ પ્રાઈસીંગ', જ્યાં વધારાના શુલ્કને લીધે ઉત્પાદનની અંતિમ કિંમત નોંધપાત્ર રીતે ઊંચી થાય છે, પણ સ્પષ્ટ રીતે વ્યાખ્યાયિત થવી જોઈએ અને ગ્રાહકોને આવી અન્યાયી પ્રથાઓથી બચાવવા જોગવાઈઓ કરવી જોઈએ.

■ **ડિલિવરી ફી નક્કી કરવી:**

➤ ગ્રાહક બાબતો, ખાદ્ય અને જાહેર વિતરણ મંત્રાલયે ઈ–કોમર્સ સંસ્થાઓ દ્વારા લાદવામાં આવતી વિતરણ ફી નક્કી કરવા માટે વ્યાપક માર્ગદર્શિકા જારી કરવી જોઈએ.

■ **વ્યક્તિગત ડેટાનું વર્ગીકરણ:**

➤ વપરાશકર્તાઓની ગોપનીયતા અને તેમના ડેટાને સુરક્ષિત રાખવા માટે, સમિતિ ભલામણ કરે છે કે વપરાશકર્તાઓના વ્યક્તિગત ડેટાને તેમની સંવેદનશીલતાના સ્તર અનુસાર વર્ગીકૃત કરી શકાય અને દરેક સ્તર માટે યોગ્ય સુરક્ષા સેટ કરી શકાય.

■ **ચુકવણી સલામતી:**

➤ ચુકવણી ગેટવેની સલામત અને મજબૂત સિસ્ટમ મૂકવી જોઈએ, જેથી વપરાશકર્તાઓના વ્યવહાર ડેટામાં કોઈપણ રીતે ચેડા ન થાય.

■ **સ્થાનિક ડેટા સેન્ટર:**

➤ બધી મોટી ઈ–માર્કેટપ્લેસ સંસ્થાઓએ ભારતમાં તેમના પોતાના ડેટા સેન્ટર્સ સ્થાપવા જોઈએ, જેથી ગ્રાહક ડેટા દેશની સીમાની બહારના કોઈપણ સર્વર પર હોસ્ટ ન કરે અને તે ડેટાનો દુરૂપયોગ ન થાય.

■ **ગ્રાહક સંભાળ:**

➤ ઈ–કોમર્સ સંસ્થાઓએ ગ્રાહકોની સમસ્યાઓ હલ કરવા માટે એક સમર્પિત ગ્રાહક સંભાળ સિસ્ટમની સ્થાપના કરવી જોઈએ, જેમાં ગ્રાહક સંભાળ નંબર અને સમર્પિત ગ્રાહક સંભાળ અધિકારી હશે.

■ **નાના / સ્થાનિક વિક્રેતાઓને રક્ષણ:**

➤ નાના / સ્થાનિક વિક્રેતાઓને સુરક્ષિત રાખવા માટે એક નિયમનકારી પદ્ધતિ ઊભી કરવી ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે, આવી સ્થિતિમાં, સરકારે નાના / સ્થાનિક વિક્રેતાઓને પૂરતી સુરક્ષા પ્રદાન કરવા અને ઈ–કોમર્સ વાતાવરણમાં નાના રિટેલરોને શામેલ કરવા માટે માર્ગદર્શિકા જારી કરવી જોઈએ.

■ **ભ્રામક ટેક્નોલોજીને હતોત્સાહિત કરવું:**

➤ એલ્ગોરિધમ્સ, નકલી ઉત્પાદન સમીક્ષાઓ અને રેટિંગ્સમાં ફેરફાર સહિતની બધી ભ્રામક વ્યૂહરચનાને નિરૂત્સાહિત કરવા માટે કેટલાક સુધારાત્મક પદ્ધતિઓ બનાવવી જોઈએ, જેથી કોઈપણ રીતે ગ્રાહકના હિતને નુકસાન ન થાય.

ગ્રાહક સુરક્ષા (ઇ-કોમર્સ) નિયમો, 2020

■ **પરિચય:**

➤ ગ્રાહક સુરક્ષા (ઈ–કોમર્સ) નિયમો, 2020 એ ફરજિયાત છે, સલાહકારી નહીં.

■ **લાગુ:**

➤ આ નિયમો તમામ ઈ–કોમર્સ રિટેલર્સને લાગુ પડે છે, જે ભારતીય ગ્રાહકોને સામાન અને સેવાઓ પ્રદાન કરે છે, પછી ભલે તે ભારત અથવા વિદેશમાં નોંધાયેલા હોય.

■ **નોડલ અધિકારી:**

➤ ઈ–કોમર્સ કંપનીઓને એક્ટ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓનું પાલન સુનિશ્ચિત કરવા માટે ભારતમાં નોડલ અધિકારીની નિમણૂક કરવી જરૂરી છે.

■ **ભાવ અને સમાપ્તિ તારીખ:**

➤ ઈ–કોમર્સ વિક્રેતાઓને વેચવા માટે આપવામાં આવતી ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓના કુલ ભાવને દર્શાવવા પડશે, જેમાં અન્ય શુલ્ક સાથે કુલ ફીના વિરામનો સમાવેશ થાય છે.

➤ આ સિવાય વસ્તુની સમાપ્તિ તારીખનો પણ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ.

■ **સંબંધિત આયાતનો નિર્ણય:**

➤ ગ્રાહકોને નિર્ણયો લેવામાં સક્ષમ બનાવવા માટે, ખરીદી કરતા પહેલા માલ સામાન અને સેવાઓ સંબંધિત એકંદરે જરૂરી વિગતો આપવી જરૂરી છે, જેમાં 'મૂળ દેશ' સંબંધિત માહિતી અને આયાતના કિસ્સામાં આયાત કરનારનું નામ અને વર્ણન શામેલ છે. અને આયાત કરેલા ઉત્પાદનોની ગેરંટી વગેરેની પ્રામાણિકતા.

■ **ફરિયાદ નિવારણ મિકેનિઝમ:**

➤ બજારો અને વિક્રેતાઓ માટે ફરિયાદ નિવારણ અધિકારીની નિમણૂક કરવી જરૂરી છે.

■ **ઇ-કોમર્સનું માર્કેટપ્લેસ મોડેલ:**

➤ તેનો અર્થ એ છે કે ઈ–કોમર્સ એકમોને ડિજિટલ અને ઈલેક્ટ્રોનિક નેટવર્ક પ્રદાન કરવું તે ખરીદનાર અને વેચનાર વચ્ચેના પુલ તરીકે કાર્ય કરે છે.

■ **અયોગ્ય વેપાર વ્યવહાર, ચાલાકી અને પક્ષપાતી વર્તન પર પ્રતિબંધ:**

➤ કોઈ પણ ઈ–કોમર્સ એન્ટિટી કિંમતોમાં ફેરફાર કરશે નહીં અથવા તે જ વર્ગના ગ્રાહકો વચ્ચે ભેદભાવ રાખવાના ગેરવાજબી લાભ મેળવવાના હેતુસર ગ્રાહકોના અધિકારોને અસર કરતી કોઈપણ મનસ્વી વર્ગીકરણ કરશે નહીં.

■ **નકલી અથવા ભ્રામક પોસ્ટ્સ:**

➤ કોઈપણ વિક્રેતા અથવા ઈ–કોમર્સ એન્ટિટી કોઈપણ માલ અથવા સેવાઓની ગુણવત્તા અથવા લાક્ષણિકતાઓને ખોટી રીતે રજૂ કરવા સિવાય, માલ અથવા સેવાઓ વિશે ગ્રાહક અને નકલી સમીક્ષાઓ તરીકે પોતાને રજૂ કરશે નહીં.

■ **રદ કરવાની કોઇ ફી નહિ:**

➤ કોઈપણ ઈ–કોમર્સ એન્ટિટી ગ્રાહકો પર રદ કરવાની ફી લાદશે નહીં.

➤ માલ અને સેવાઓ ખામીયુક્ત, અપૂર્ણ અને નકલી છે તે સ્થિતિમાં વિક્રેતાઓએ તેમને પાછા લેવાનો ઈનકાર ન કરવો જોઈએ.

■ **નકલી ઉત્પાદનો વેચનારા વિક્રેતાઓનો રેકોર્ડ:**

➤ ઈ–કોમર્સ એન્ટિટીએ એવા બધા વિક્રેતાઓનો રેકોર્ડ રાખવો આવશ્યક છે જે વારંવાર માલ અથવા સેવાઓ પ્રદાન કરે છે જે કોપિરાઈટ એક્ટ (1957), ટ્રેડમાર્ક એક્ટ (1999) અથવા માહિતી ટેક્નોલોજી એક્ટ (2000) હેઠળ પ્રતિબંધિત છે.

■ **દંડ:**

➤ નિયમોના ભંગના કિસ્સામાં ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ, 2019 હેઠળ શિક્ષાત્મક કાર્યવાહી કરવામાં આવશે.

ગાંધી શાંતિ પુરસ્કાર

➤ બાંગ્લાદેશના રાષ્ટ્રપિતા બંગબંધુ શેખ મુજીબુર રહેમાન અને ઓમાનના દિવંગત સુલતાન, કાબૂસ બિન સઈદ અલ સૈદને અનુક્રમે વર્ષ 2020 અને વર્ષ 2019 માટે ગાંધી શાંતિ પુરસ્કારથી સન્માનિત કરવામાં આવશે.

Back to Basics : ગાંધી શાંતિ પુરસ્કાર વિશે

➤ આ વાર્ષિક એવોર્ડની ભારત સરકાર દ્વારા 1995 માં મહાત્મા ગાંધીની 125 મી જન્મજયંતિની અવસરે અહિંસા દ્વારા સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય પરિવર્તન લાવે તેવા લોકોની ઓળખ માટે સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.

■ **ઇનામ:**

➤ તેમાં એક કરોડ રૂપિયા રોકડ, એક તકતી અને એક પ્રશસ્તિપત્ર તથા એક ઉત્કૃષ્ટ પરંપરાગત હસ્તકલા / હેન્ડલૂમ પ્રોડક્ટનો સમાવેશ થાય છે.

➤ આ એવોર્ડ કોઈ વ્યક્તિ, સંગઠન, સંસ્થા અથવા સંગઠનને આપી શકાય છે.

➤ આ એવોર્ડને બે વ્યક્તિઓ / સંસ્થાઓ વચ્ચે પણ વહેંચી શકાય છે, જો પસંદગીકારો એમ માને છે કે તે બંને સમાન રૂપથી એવોર્ડને પાત્ર છે.

JOIN Our Official Telegram ચેનલ t.me/icerajkotofficial CLICK HERE icerajkot

➤ તે રાષ્ટ્રીયતા, પંથ, લિંગ અથવા જાતિ વગેરેના આધારે ભેદભાવ વિના બધાને આપી શકાય છે.

■ **પસંદગી સમિતિ:**

➤ વિજેતાઓને પસંદ કરવા માટેની સમિતિમાં વડાપ્રધાન, દેશના મુખ્ય ન્યાયાધીશ, લોકસભાના સૌથી મોટા વિપક્ષી પાર્ટી નેતા, લોકસભાના અધ્યક્ષ અને સુલભ ઈન્ટરનેશનલના સ્થાપક શામેલ છે અને તેની અધ્યક્ષતા વડાપ્રધાન દ્વારા કરવામાં આવે છે.

શેખ મુજીબુર રહેમાન

➤ તેઓ 'બંગબંધુ' તરીકે જાણીતા હતા. તેઓ બાંગ્લાદેશના ' જતિર પિતા' એટલે કે 'રાષ્ટ્રપિતા' તરીકે પણ જાણીતા છે.

➤ શેખ મુજીબુર રહેમાનનો જન્મ અવિભક્ત ભારતના ગોપાલગંજ જિલ્લાના તુંગીપરા ગામ (હાલના બાંગ્લાદેશ) માં 17 માર્ચ, 1920 ના રોજ થયો હતો અને તેમનું અવસાન 15 ઓગસ્ટ, 1975 માં ઢાકા, બાંગ્લાદેશમાં થયું હતું.

➤ વર્ષ 2020 માં, બંગબંધુ શેખ મુજીબુર રહેમાનની જન્મ શતાબ્દીની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.

➤ તે એક બંગાળી નેતા હતા, જે બાંગ્લાદેશના પ્રથમ વડાપ્રધાન (1972–75) બન્યા અને વર્ષ 1975 માં ત્યાંના રાષ્ટ્રપતિ બન્યા.

➤ તેણે ઔપચારિક રાજકીય કારકીર્દિની શરૂઆત 1949 ની સાલમાં અવામી લીગના સહ–સ્થાપક તરીકે કરી હતી.

➤ તેમણે પૂર્વ પાકિસ્તાન (હાલ બાંગ્લાદેશ) માટે રાજકીય સ્વાયત્તાની હિમાયત કરી અને આ ભાગ પાછળથી બાંગ્લાદેશ તરીકે અસ્તિત્વમાં આવ્યો.

➤ તેમને ગાંધી શાંતિ પુરસ્કાર 2020 માટે પસંદ કરવામાં આવ્યા છે, કારણ કે તેમણે અહિંસક અને અન્ય ગાંધીવાદી રીતો દ્વારા સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય પરિવર્તન લાવવામાં નોંધપાત્ર યોગદાન આપ્યું છે.

➤ તે માનવાધિકાર અને સ્વતંત્રતાની તરફેણમાં હતા અને તે બાંગ્લાદેશના લોકો માટે જ નહીં પણ ભારતીયો માટે પણ હીરો છે.

➤ શેખ મુજીબુર રહેમાનનો વારસો અને પ્રેરણાએ બંને દેશો વચ્ચેના સંબંધોને વધુ ગાઢ અને ગહન બનાવ્યા છે અને તેમના દ્વારા બતાવેલા માર્ગને કારણે પાછલા એક દાયકામાં બંને દેશોએ ભાગીદારી, પ્રગતિ અને સમૃદ્ધિનો મજબૂત પાયો આપ્યો છે.

કાબૂસ બિન સઇદ અલ સૈદ

➤ તે આરબ વિશ્વના લાંબા સમય સુધી શાસન કરનાર શાસક રહ્યા છે. તેણે લગભગ અડધી સદી સુધી ઓમાન પર શાસન કર્યું.

➤ વર્ષ 1970 માં તેમણે અંગ્રેજોની સહાયથી ઓમાનમાં સત્તા પલટો કર્યો અને 29 વર્ષની વયે તે ઓમાનના સુલતાન બન્યા.

➤ તે દૂરદર્શી નેતા હતા, આંતરરાષ્ટ્રીય મુદ્દાઓના નિરાકરણમાં તેમની મધ્યસ્થતા અને મધ્યસ્થીની નીતિએ તેમને વિશ્વભરમાં પ્રશંસા અને સમ્માન અપાવ્યું.

➤ તેમને ભારત અને ઓમાન વચ્ચેના ખાસ સંબંધના આર્કિટેક્ટ પણ માનવામાં આવે છે.

➤ તેમણે ભારતમાં અભ્યાસ કર્યો હતો અને હંમેશાં ભારત સાથે વિશેષ સંબંધ જાળવવા આગ્રહ રાખ્યો.

➤ ગાંધી શાંતિ પુરસ્કાર 2019 ભારત અને ઓમાન વચ્ચેના સંબંધોને વધુ મજબૂત બનાવવા અને અખાત ક્ષેત્રમાં શાંતિને પ્રોત્સાહન આપવા માટેના તેમના પ્રયત્નોને માન્યતા આપે છે.

'શિગમો' ઉત્સવ

➤ શિગમોત્સવ અથવા શિગમો (Shigmotsav or Shigmo), ગોવાના આદિવાસી સમુદાયો દ્વારા 'ડાંગરના સમૃદ્ધ અને સુવર્ણ પાક' માટે ઉજવાય છે.

➤ આ ગોવાની સંસ્કૃતિ અને પરંપરાઓમાં રંગ, ગીતો અને નૃત્યોથી ભરેલો વાઈબ્રન્ટ ઉત્સવ છે.

➤ કુંબી, ગાવડા અને વેલીપ સહિતના વિવિધ કૃષિ સમુદાયો આ ઉત્સવની ઉજવણી કરે છે, તે વસંત ઋતુની શરૂઆત પણ દર્શાવે છે.

➤ આ મહોત્સવમાં ભાગ લેતા સમુદાયો દ્વારા ઘોડે મોદીની (Ghode Modni - ઘોડેસવાર યોદ્ધાઓનું નૃત્ય), ગોપ અને ફુગડી જેવા લોક નૃત્યો રજૂ કરવામાં આવે છે.

પ્રશ્નોત્તરી

1. 'શિગમો' ઉત્સવ તાજેતરમાં કયાં રાજ્યમાં ઉજવવામાં આવ્યો?

(A) અરૂણાચલ પ્રદેશ (B) આસામ
(C) રાજસ્થાન (D) ગોવા

2. આંતરરાષ્ટ્રીય વનીકરણ દિવસના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા પ્રતિવર્ષ 21 માર્ચના દિવસે વિશ્વભરમાં 'ગ્રીન આવરણ' ને યાદ કરીને તથા તેના મહત્વને ધ્યાનમાં લઈને આંતરરાષ્ટ્રીય વનીકરણ દિવસના રૂપમાં ઉજવવામાં આવે છે.

2. 2021 ની થીમ : 'ફોરેસ્ટ રિસ્ટોરેશન: પુન:પ્રાપ્તિ અને સુખાકારીનો માર્ગ' (Forest restoration: a path to recovery and well-being).

3. તેનો ઉદ્દેશ્ય, વિશ્વભરના ઈકોસિસ્ટમ્સ તંત્રના સંરક્ષણ અને પુનરૂદ્ધારના આહ્વાન કરવાવાળા વિશ્વભરના ઈકોસિસ્ટમ રિસ્ટોરેશન દાયકા (UN Decade on Ecosystem Restoration) (2021-2030) ની સાથે તાલ–મેલ બેસાડવાનો છે.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3, <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

3. શહીદ દિવસના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. દર વર્ષે 23 માર્ચ શહીદ દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

2. આ દિવસે ભગતસિંહ, સુખદેવ અને રાજગુરૂને બ્રિટીશ સરકારે વર્ષ 1931 માં ફાંસી આપી હતી.

3. આ ત્રણેયને 1928 માં બ્રિટિશ પોલીસ અધિકારી જહોન સોન્ડર્સની હત્યાના મામલે ફાંસી આપવામાં આવી હતી.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3

(C) ફક્ત 1, અને 3 <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

---

4. ભગતસિંહના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. વર્ષ 1923 માં, ભગતસિંહે, લાહોરની નેશનલ કોલેજમાં પ્રવેશ મેળવ્યો, જેની સ્થાપના અને સંચાલન લાલા લાજપત રાય અને ભાઈ પરમાનંદે કરી હતી.

2. વર્ષ 1924 માં તે કાનપુરમાં સચિન્દ્રનાથ સાન્યાલ દ્વારા એક વર્ષ અગાઉ શરૂ કરેલી હિન્દુસ્તાન રિપબ્લિકન એસોસિએશન (Hindustan Republican Association)ના સભ્ય બન્યા.

3. વર્ષ 1925 માં ભગતસિંહે પોતાના સાથીદારો સાથે મળીને 'નૌજવાન ભારત સભા' નામની એક ઉગ્રવાદી યુવા સંગઠનની રચના કરી.

4. એપ્રિલ 1926 માં ભગતસિંહે સોહનસિંહ જોશ સાથે સંપર્ક સ્થાપિત કર્યો અને તેમની સાથે મળીને 'શ્રમિક અને કિસાન પાર્ટી' ની સ્થાપના કરી

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4

(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 <u>(D) 1, 2, 3, અને 4</u>

---

5. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. WHO અનુસાર, ભારત વર્ષ 2017 માં વૈશ્વિક સ્તરે ડિપ્થેરિયાના કુલ કેસોના 60% કેસો માટે જવાબદાર હતું.

2. ડિપ્થેરિયા ખાસ કરીને 1 થી 5 વર્ષની વયના બાળકોને અસર કરે છે.

3. ડિપ્થેરિયાના લક્ષણોમાં સામાન્ય શરદી, તાવ, ઠંડી લાગવી, ગળામાં સોજેલી ગ્રંથિ, ગળામાં દુખાવો, ત્વચા ભૂરી થવી વગેરે છે.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3

(C) ફક્ત 1, અને 3, <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

6. સિંધુ જળ સંધિ વિશે નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. તે એક જળ–વિતરણ કરાર છે , જેના પર વર્ષ 1960 માં, વિશ્વ બેંકના હસ્તક્ષેપ દ્વારા ભારતના વડાપ્રધાન, જવાહરલાલ નહેરૂ તથા પાકિસ્તાનના રાષ્ટ્રપતિ અયુબ ખાને સહી કરી હતી.

2. સિંધુ જળ સંધિ (Indus Water Treaty- IWT) ના અનુસાર, ત્રણ પૂર્વી નદીઓ રાવિએ, બિયાસ અને સતલજ–ના પાણી પર ભારતનું સંપૂર્ણ નિયંત્રણ પૂરૂં પાડ્યું હતું.

3. પાકિસ્તાન, પશ્ચિમ નદીઓ સિંધુ, ચિનાબ અને જેલમનું નિયંત્રણ કરે છે.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3

(C) ફક્ત 1, અને 3, <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

---

7. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. 'દુર્લભ રોગો' (rare diseases) ને અનાથ રોગ અથવા orphan disease તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

2. કેન્દ્રીય આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલયે 450 'દુર્લભ રોગો' ની સારવાર માટે રાષ્ટ્રીય નીતિ જારી કરી છે.

3. બંધારણના અનુચ્છેદ 21, 38 અને 47 માં આરોગ્ય સંભાળ સેવાઓના મહત્વનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી રાજ્ય અનુચ્છેદના ગેરવાજબી હોવાનો જવાબ આપીને આ જવાબદારીમાંથી છૂટી શકતા નથી.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3

(C) ફક્ત 1, અને 3, <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

---

8. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.

1. 20 માર્ચના રોજ દર વર્ષે વિશ્વ ચકલી દિવસ ઉજવવામાં આવે છે.

2. વિશ્વ ચકલી દિવસ એ બિનનફાકારક એનજીઓ નેચર ફોરએવર સોસાયટી તેમજ અન્ય રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠનોની વિશ્વવ્યાપી પહેલ છે.

3. નેચર ફોરએવર સોસાયટીની શરૂઆત એક સંરક્ષણવાદી મોહમ્મદ દિલાવરે કરી હતી.

ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?

(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3

(C) ફક્ત 1, અને 3 <u>(D) 1, 2, અને 3</u>

9. 67મા રાષ્ટ્રીય ફિલ્મ પુરસ્કારો વિજેતાઓની સૂચિના સં દર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. શ્રેષ્ઠ ફીચર ફિલ્મઃ 'મરાકાર અરબીકલાદિન સિમ્હમ' (મલયાલમ)
2. શ્રેષ્ઠ દિગ્દર્શનઃ સંજય પૂર્ણસિંહ ચૌહાણ ('બહતર હુરે')
3. શ્રેષ્ઠ અભિનેત્રીઃ કંગના રાનાઉત ('મણિકર્ણિકા', 'પંગા')
4. શ્રેષ્ઠ અભિનેતાઃ 'ભોંસ્લે' માટે મનોજ બાજપેયી અને 'અસુરન' (તમિલ) માટે ધનુષ
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

---

10. વિશ્વ ક્ષય રોગ દિવસ કયાં દિવસે ઉજવવામાં આવે છે?
(A) 21 માર્ચ (B) 22 માર્ચ
(C) 23 માર્ચ (D) 24 માર્ચ

---

11. ફિચ રેટિંગ્સે ભારતના વિકાસની આગાહીને સુધારીને કેટલી કરી છે?
(A) 10.7% (B) 13.4%
(C) 11.2% (D) 12.8%

---

12. આંતરરાષ્ટ્રીય બૌદ્ધિક સંપત્તિ સૂચકાંકમાં ભારત કેટલામા ક્રમે છે?
(A) 36માં ક્રમે (B) 38માં ક્રમે
(C) 35માં ક્રમે (D) 40માં ક્રમે

---

13. હુનર હાટના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. કારીગરો અને શિલ્પકારોના સ્વદેશી ઉત્પાદનોની હુનર હાટની 28 મી આવૃત્તિ ગોવાના પણજીમાં કલા એકેડમીમાં યોજવામાં આવી છે.
2. તેની થીમ 'વોકલ ફોર લોકલ' છે.
3. હુનર હાટ 26 એપ્રિલથી 5 મે દરમિયાન સુરતમાં યોજાશે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 (D) 1, 2, અને 3

---

14. ખેલો ઈન્ડિયા યોજના કયાં વર્ષ સુધી વિસ્તૃત કરવામાં આવી છે?
(A) વર્ષ 2024-25 (B) વર્ષ 2026-27
(C) વર્ષ 2023-24 (D) વર્ષ 2025-26

15. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. કેન્દ્રીય આરોગ્ય અને કુટુંબ કલ્યાણ પ્રધાન ડો.હર્ષ વર્ધન દ્વારા 26 માર્ચ 2021 ના રોજ વર્ચ્યુઅલ સ્થિતિમાં NATHEALTHની 7 મી વાર્ષિક સમિટને સંબોધન કરાયું હતું.
2. કેન્દ્રીય અંદાજપત્ર 2021-22 પણ વિકાસને આગળ વધારવા માટેના છ મુખ્ય આધારસ્તંભોમાંથી એક તરીકે આરોગ્યને સૂચવે છે.
3. સરકાર 2025 સુધીમાં આરોગ્ય પર જીડીપીના 2.5% ખર્ચ કરવા તરફ કામ કરી રહી છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 (D) 1, 2, અને 3

---

16. અસમાનતા ઘટાડવાની પ્રતિબદ્ધતા સૂચકાંક 2020ના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. આ સૂચકાંક હેઠળના દેશોનો ક્રમ નીચેના ત્રણ ક્ષેત્રોમાં તેમની નીતિઓ અને ક્રિયાઓના માપનના આધારે આપવામાં આવે છે
2. શિક્ષણ, આરોગ્ય, સામાજિક સુરક્ષા, કરવેરા અને શ્રમિકોના અધિકારથી સંબંધિત જાહેર સેવાઓના ક્ષેત્રમાં ભારત સરકારની નીતિઓ અને તેમના અમલીકરણના આધારે CRI સૂચકાંકમાં સમાવિષ્ટ કુલ 158 દેશોમાંથી ભારતનું કુલ રેન્કિંગ 129 છે.
3. નબળા શ્રમ અધિકારો અને સંવેદનશીલ રોજગારની ઉચ્ચ ઘટનાઓને કારણે, વર્ષ 2020 માં ભારત લેબર રેન્કિંગમાં 151મા સ્થાન ઉપર પહોંચી ગયું છે, જ્યારે વર્ષ 2018 માં તે 141 મા ક્રમ પર હતું.
4. કરવેરા માપદંડ પર ભારતને 19મુ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3 (B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4 (D) 1, 2, 3, અને 4

---

17. નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. તાજેતરમાં કોરોના વાયરસના એક નવા 'ડબલ મ્યુટન્ટ' વેરિઅન્ટ (Double Mutant) ની જાણકારી મળી છે જે ભારત સિવાય વિશ્વના અન્ય કોઈ દેશમાં જોવા મળ્યો નથી.
2. સજીવના તમામ જીનોમ ડિઓક્સિરીબોન્યુક્લિક એસિડ Deoxyribonucleic Acid- DNA) થી બનેલા હોય છે
3. વાયરસના જીનોમ DNA અથવા રિબોન્યુક્લીક એસિડ (Ribo Nucleic Acid- RNA) થી બનેલા હોય છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2 (B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3 (D) 1, 2, અને 3

18. ગ્લુટેન (Gluten)ના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. ગ્લુટેન, સંગ્રહ પ્રોટીન (Storage Proteins) નું એક જૂથ છે જેને સામાન્ય રીતે પ્રોલિમિન (Prolamins) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે .
2. ગ્લુટેનમાં બે મુખ્ય પ્રોટીન ગ્લુટેનિન (Glutenin) અને ગ્લાએડીન (Gliadin) જોવા મળે છે.
3. રસોડામાં ગ્લુટેનના વિવિધ ફાયદાઓ જોવા મળે છે જેમ કે – તે ખોરાકને નરમ બનાવવા અને તેની ચ્યુઇ (ચીકણું અથવા લચીલું) સંરચના નક્કી કરવા માટે જવાબદાર છે.
4. સેલિયાક રોગ (Celiac disease), જેને કોએલિયાક રોગ (Coeliac Disease) તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, ગ્લુટેન ઉણપનું સૌથી ગંભીર સ્વરૂપ છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3
(B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4
(D) <u>1, 2, 3, અને 4</u>

19. હિલીયમના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. હિલીયમ એક રાસાયણિક તત્વ છે તેનું પ્રતીક (symbol) He તથા અણુ ક્રમાંક 2 છે.
2. તે એક રંગહીન, ગંધહીન, સ્વાદહીન, બિન–ઝેરી, જડ અને એક જ પરમાણ્વીય ઉમદા ગેસ (Noble Gas) છે જે સામયિક કોષ્ટક (Periodic Table) માં નોબલ ગેસ જૂથમાં પ્રથમ ગેસ છે.
3. તેનું ઉત્કલન બિંદુ (Boiling Point) બધા તત્વોમાં સૌથી નીચું છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2
(B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3
(D) <u>1, 2, અને 3</u>

20. ગ્રાહક સુરક્ષા (ઈ–કોમર્સ) નિયમો, 2020ના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. ગ્રાહક સુરક્ષા (ઈ–કોમર્સ) નિયમો, 2020 એ ફરજિયાત છે, સલાહકારી નહીં.
2. આ નિયમો તમામ ઈ–કોમર્સ રિટેલર્સને લાગુ પડે છે, જે ભારતીય ગ્રાહકોને સામાન અને સેવાઓ પ્રદાન કરે છે, પછી ભલે તે ભારત અથવા વિદેશમાં નોંધાયેલા હોય.
3. આ નિયમો અનુસાર ઈ–કોમર્સ કંપનીઓને એક્ટ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓનું પાલન સુનિશ્ચિત કરવા માટે ભારતમાં નોડલ અધિકારીની નિમણૂક કરવી જરૂરી છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, અને 2
(B) ફક્ત 2, અને 3
(C) ફક્ત 1, અને 3
(D) <u>1, 2, અને 3</u>

21. ગાંધી શાંતિ પુરસ્કારના સંદર્ભમાં નીચેના નિવેદનો ધ્યાનમાં લો.
1. બાંગ્લાદેશના રાષ્ટ્રપિતા બંગબંધુ શેખ મુજીબુર રહેમાનને વર્ષ 2020 માટે ગાંધી શાંતિ પુરસ્કારથી સન્માનિત કરવામાં આવશે.
2. ઓમાનના દિવંગત સુલતાન, કાબૂસ બિન સઈદ અલ સૈદને વર્ષ 2019 માટે ગાંધી શાંતિ પુરસ્કારથી સન્માનિત કરવામાં આવશે.
3. આ વાર્ષિક એવોર્ડની ભારત સરકાર દ્વારા 1995 માં મહાત્મા ગાંધીની 125 મી જન્મજયંતિની અવસરે અહિંસા દ્વારા સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય પરિવર્તન લાવે તેવા લોકોની ઓળખ માટે સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
4. તેમાં એક કરોડ રૂપિયા રોકડ, એક તકતી અને એક પ્રશસ્તિપત્ર તથા એક ઉત્કૃષ્ટ પરંપરાગત હસ્તકલા / હેન્ડલૂમ પ્રોડક્ટનો સમાવેશ થાય છે.
ઉપર આપેલા નિવેદનોમાંથી કયાં નિવેદનો યોગ્ય છે?
(A) ફક્ત 1, 2, અને 3
(B) ફક્ત 2, 3, અને 4
(C) ફક્ત 1, 3, અને 4
(D) <u>1, 2, 3, અને 4</u>

ICE INSTITUTE FOR COMPETITIVE EXAMS

સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાની લેટેસ્ટ માહિતી અને ફ્રી મટીરિયલ્સ
તેમજ રેગ્યુલર કરંટ અફેર્સ મેળવવા માટે
નીચે આપેલા અમારા
Social Media Icon **પર** Click **કરો.**

JOIN OUR WHATSAPP GROUP
joinicerajkot.com

JOIN OUR TELEGRAM
t.me/icerajkotofficial

YouTube
ICE RAJKOT

Instagram
ICE RAJKOT

Facebook
like | comment | share
ICE RAJKOT

twitter
ICE RAJKOT